

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı

İBRAHİM YASA'DA TOPLUMSAL YAPI VE DEĞİŞME

Ezgi Aşkım KAZIL DELİCE

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2025

İBRAHİM YASA'DA TOPLUMSAL YAPI VE DEĞİŞME

Ezgi Aşkım KAZIL DELİCE

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2025

KABUL VE ONAY

Ezgi Aşkım KAZIL DELİCE tarafından hazırlanan “İbrahim Yasa’da Toplumsal Yapı ve Değişme” başlıklı bu çalışma, 21.04.2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Cahit GELEKÇİ (Başkan)

Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN (Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi iğdem MANAP KIRMIZIGÜL (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŐEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

21/04/2025

Ezgi Aşkım KAZIL DELİCE

¹ “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*”

- (1) *Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.*
- (2) *Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.*
- (3) *Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.*
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir

** Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.*

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Ezgi Aşkım KAZIL DELİCE

TEŞEKKÜR

Bu tez, yalnızca akademik bir çabanın ürünü değil; aynı zamanda hayatımda yer alan pek çok değerli insanın desteğiyle mümkün olmuştur.

Öncelikle, tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN'a; bilgi birikimi, yol göstericiliği ve sabırlı desteği için en içten teşekkürlerimi sunarım. Onun rehberliği, araŐtırmamın yönünü belirlememde ve derinleŐmemde büyük rol oynamıştır. Ayrıca jürimde bulunmayı kabul eden Prof. Dr. Cahit GELEKÇİ ve Dr. Öğretim Üyesi Çiğdem MANAP KIRMIZIGÜL'e katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Canım ailem; annem, babam ve kardeŐime bana her konuda sonsuz destek verdikleri ve hayatımın her dönemini güzelleŐtirip kolaylaŐtırdıkları gibi yüksek lisans dönemimde de ellerinden gelenin daha da fazlasını yaparak her zaman olduğu gibi yanımda oldukları için teşekkür ederim. Varlıkları her zaman güç veren canımdan çok sevdiğim anneannem, dedem ve teyzeme bu yoğun süreçte çocuklarımın bakımına yardımcı olarak bana çalışmam için imkân sağladıkları için sonsuz teşekkür ederim.

İlk göz aydınlığım Egehan Doruk ve bir tanecik kızım Parla Ece'ye; okuyan ve çalışan bir anne olarak onların zamanlarından alıp kendi alanımda yoğunlaşmama izin verdikleri için minnettarım. Varlıkları en büyük ilhamım olmuştur.

Canım eŐim Cemalettin'e; hayatımın her kararında olduğu gibi tez sürecimde de bana duyduğu güveni ve verdiği tam desteği için sonsuz teşekkür ederim.

Ve sevgili arkadaşım Yağmur ARI'ya; bu süreçte yalnızca bir dost değil, aynı zamanda bir yoldaŐ olarak her anımda yanımda olduğu için gönülden teşekkür ederim.

ÖZET

KAZIL DELİCE, Ezgi Aşkı. *İbrahim Yasa'da Toplumsal Yapı ve Değişme*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2025.

Bu çalışma, Türk sosyoloji tarihinde önemli bir yere sahip olan İbrahim Yasa'nın toplumsal yapı ve değişme hakkındaki sosyolojik görüşlerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Ankara Ekolü'nün önde gelen isimlerinden biri olan Yasa, özellikle köy sosyolojisi, aile yapısı, iç-dış göç ve modernleşme gibi konulara dair yürüttüğü saha araştırmalarıyla Türkiye'de sosyolojinin kurumsallaşmasında önemli katkılar sunmuştur. Çalışmada, Yasa'nın özgün eserleri temel alınarak onun toplumsal yapıyı nasıl tanımladığı, toplumsal değişmeye nasıl yaklaştığı ve bu süreçleri açıklarken hangi kavramsal ve kuramsal çerçeveleri benimsediği sistematik biçimde incelenmiştir. Literatür taraması tekniğiyle gerçekleştirilen bu çalışmada İbrahim Yasa'nın Türkiye'nin toplumsal yapısı ve değişimi, Türkiye'de aile ve köy sosyal yapıları ve bu yapıların değişimi konusundaki görüşlerini açıklamak, bu görüşlerin bugünkü yapının açıklanmasındaki etkisini değerlendirmek hedeflenmektedir. Bu yönüyle tezin, hem üzerine sınırlı sayıda çalışma yapılmış olan İbrahim Yasa'nın görüşlerini açıklamak suretiyle Türk sosyoloji tarihi literatürüne, hem de Türkiye'de toplumsal yapı ve değişme literatürüne katkıda bulunacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Sözcükler

İbrahim Yasa, Toplumsal Yapı, Toplumsal Değişme, Türk Toplum.

ABSTRACT

KAZIL DELİCE, Ezgi Aşkim. *Social Structure and Change in İbrahim Yasa*, Masters Thesis, Ankara, 2025.

This study aims to analyze the sociological perspectives of İbrahim Yasa, a prominent figure in Turkish sociology, on social structure and change. As one of the leading representatives of the Ankara School, Yasa made significant contributions to the institutionalization of sociology in Turkey through his field research on topics such as rural sociology, family structure, rural-urban migration, and modernization. Based on Yasa's original works, the study systematically examines how he defines social structure, how he approaches social change, and which conceptual and theoretical frameworks he adopts to explain these processes.

Furthermore, it discusses the extent to which Yasa's sociological contributions can be related to contemporary social issues. In this regard, the thesis aims to contribute to the limited body of work on İbrahim Yasa and to offer a new perspective on the processes of social change in Turkey.

Keywords

İbrahim Yasa, Social Structure, Social Change, Turkish Society.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	İ
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	İİ
ETİK BEYAN	İİİ
TEŞEKKÜR (İSTEĞE BAĞLI).....	İV
ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: ÇALIŞMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ.....	8
1.1. ÇALIŞMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ.....	8
1.2. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ.....	11
1.3. ÇALIŞMANIN ELE ALDIĞI TEMALAR VE PROBLEM CÜMLELERİ.....	14
2. BÖLÜM: KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	16
2.1. İBRAHİM YASA'NIN HAYATI VE ETKİLENDİĞİ FİKİR ORTAMI....	16
2.2. KURAMSAL ÇERÇEVE	20
2.3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	25
2.3.1. Toplumsal ve Sosyal Yapı	25
2.3.2. Toplumsal ve Kültürel Değişme	31
2.3.3. Maddi ve Manevi Kültür	38
2.3.4. Modernleşme.....	40
3. BÖLÜM: YASA'NIN TÜRKİYE'NİN TOPLUMSAL YAPISI ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ	45
3.1. TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL YAPI UNSURLARI.....	45
3.2. TÜRKİYE'NİN TOPLUMSAL YAPI ÖZELLİKLERİ VE FERTLERE YANSIMASI.....	47
3.3. TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL YAPI İLE İLGİLİ SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI.....	50
3.3.1. Bölgelerarası Gelişmişlik Düzeyi Farklılığı.....	50

3.3.2. Nüfus Yapısı.....	51
3.3.3. Toprak İnsan Arasındaki İlişki.....	54
3.3.4. Eğitim, Ekonomi ve Kalkınma Sorunları.....	56
3.3.5. Etnik ve Mezhepsel Yapı.....	60
4. BÖLÜM: YASA'NIN TÜRKİYE'DE KÖY VE AİLE SOSYAL YAPISI ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ.....	62
4.1. KÖY SOSYAL YAPISI VE KÖYDE DEĞİŞME.....	63
4.1.1. Köyde Sosyo-Kültürel Yapı.....	63
4.1.2. Köyde Sosyo-Kültürel Değişme.....	64
4.2. AİLE SOSYAL YAPISI VE AİLEDE DEĞİŞME.....	67
4.2.1. Aile Tipolojisi.....	68
4.2.2. Ailede Değişme.....	77
SONUÇ.....	82
KAYNAKÇA.....	88
EK-1 ORJİNALLİK FORMU.....	94
EK-2 ETİK KURUL MUAFİYET FORMU.....	96

GİRİŞ

Sosyoloji, Batı'da feodalitenin yıkılış sürecinde bir yandan Fransız İhtilali'nin, diğer yandan Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkardığı önemli değişmelerin ve dönüşümlerin sebep olduğu toplumsal problemleri çözmek amacıyla kurulmuş bir toplumsal bilimdir. Osmanlı'da ise toprak kayıplarının çoğaldığı, savaşlar, iç isyanlar yoluyla İmparatorluğun parçalanma sürecine girdiği çalkantılı dönemde Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde toplumsal sorunlara çözüm üretme ve toplumu dönüştürme çalışmaları çerçevesinde kurulmuştur. Türkiye'de/Osmanlı'da 1914 yılında Ziya Gökalp tarafından İstanbul Darülfünununda İctimaiyat Darülmesai ismiyle kurulmuş olan sosyoloji kürsüsü dünyanın ikinci sosyoloji kürsüsüdür (Güngör Ergan, 2024, s. 1).

Kuruluş döneminde Fransa'da iki sosyoloji okulu bulunmaktadır: Biri Au. Comte'un ismini verdiği, Emile Durkheim'in konusunu ve metodunu belirleyerek kurmuş olduğu *sosyoloji okulu*; diğeri Frederick Le Play'in kurduğu, Henri de Tourville'in anketörler için Nomenclature ismini verdiği analiz cetvelini geliştirdiği, Edmond Demolins'in toplumsal yapı sınıflamasını yaptığı *sosyal bilim okulu* (Güngör Ergan, 2014: 9).

Bu dönemin en etkili iki ismi Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin olmuştur. Bu iki düşünür, Türk sosyolojisinin erken dönemlerinde farklı ideolojik ve metodolojik yaklaşımları temsil etmişlerdir. Gökalp, daha çok ulusal birliği ve devletin öncülüğünde modernleşmeyi savunurken, Prens Sabahattin bireysel girişimi ve ademi merkezîyetçiliği ön plana çıkarmıştır (Dursun, 2019: 20-21). Bu iki farklı yaklaşım, Türk sosyolojisinin temelinde bir gerilim yaratmış ve disiplinde sonraki dönemlerdeki tartışmaları da etkilemiştir.

Sosyoloji biliminin kurumsallaşması açısından önemli bir dönüm noktası, 1914 yılında Ziya Gökalp'in öncülüğünde İstanbul Üniversitesi'nde (o zamanki adıyla Darülfünun) ilk sosyoloji kürsüsünün (İctimaiyat Kürsüsü) kurulmasıdır. Avrupa'daki bazı ülkelere kıyasla Osmanlı İmparatorluğu'nda sosyoloji kürsüsünün bu kadar erken bir tarihte kurulması, disiplinin İmparatorluğun karşı karşıya olduğu sorunlara çözüm bulma potansiyeline verilen önemini göstermektedir. Aynı dönemde, sosyolojik düşüncelerin yayılmasına katkıda bulunan ilk sosyoloji dergilerinden biri olan *İctimaiyat Mecmuası* yayın hayatına başlamıştır. Bu dergi, edebiyat ve siyaset gibi farklı konuları bir arada

sunan diğer yayınların aksine, yalnızca sosyolojiye odaklanarak alana özgü bir tartışma zemini oluşturmuştur¹. Ayrıca, 1924 yılından itibaren sosyoloji derslerinin liselerde ve öğretmen okullarında okutulmaya başlanması, disiplinin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır. Bu durum, sosyolojik farkındalığın ve anlayışın toplumun genelinde yaygınlaşmasına yönelik bir çaba olarak değerlendirilebilir. Bu erken dönemde Türk sosyolojisi, Türkçülük, İslamcılık ve Batıcılık gibi dönemin önemli siyasi akımlarıyla da yakından ilişkili olmuştur (Dursun, 2019: 22). Sosyologlar, ulusal kimlik, modernleşme ve İslam'ın toplumdaki rolü gibi konularda aktif olarak tartışmalara katılmışlar ve bu ideolojilerin sosyolojik analizini yapmaya çalışmışlardır.

1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması, sosyoloji alanında da yeni bir dönemi başlatmıştır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, sosyoloji disiplinine yeni toplumsal yapıları ve ulusal kimliği oluşturma, anlama ve açıklama görevi düşmüştür. 1933 yılında gerçekleştirilen Üniversite Reformu, başlangıçta sosyoloji kürsüsünün geçici olarak kapanmasına yol açsa da genç sosyologların çabalarıyla sosyolojinin alt dallarında bir çeşitlenme yaşanmıştır. Bu dönemde Sosyolojizm ekolünün ve Ziya Gökalp'in etkisi devam etmekle birlikte, 1930'larda Türkiye'ye gelen bazı yabancı sosyal bilimcilerin etkisiyle Weberci sosyoloji anlayışı ve sosyal siyaset görüşü de Türk sosyolojisinde yer bulmaya başlamıştır (Kaçmazoğlu, 2015: 40-41).

Türk sosyolojisi için bir diğer önemli gelişme, 1939-1940 öğretim yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (DTCF) bünyesinde felsefe bölümü içerisinde sosyoloji şubesinin kurulmasıdır. Bu gelişme, Türk sosyolojisinde Ankara Ekolü olarak bilinen ve yeni bir yaklaşımın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle Behice Boran ve Niyazi Berkes'in DTCF'ye gelmeleriyle birlikte, Türk sosyolojisinde Amerikan sosyolojisinin etkisi hissedilmeye başlanmış ve ampirik araştırmaya dayalı yeni bir sosyoloji anlayışı gelişmiştir. Bu dönemde, 1940'lı ve 1950'li yıllarda kırsal sosyoloji önemli bir araştırma alanı haline gelmiştir. Bu ilgi, dönemin sosyo-ekonomik koşulları ve Köy Enstitüleri gibi kurumların kurulmasıyla daha da artmıştır (Akpolat, 2020: 87).

¹ <https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=78097> (Erişim Tarihi: 30.03.2025)

1950'li yıllardan itibaren Soğuk Savaş'ın etkisiyle birlikte Anglo-Sakson, özellikle de Amerikan bilim paradigması Türk sosyolojisinde giderek daha fazla etkili olmaya başlamıştır. Bu dönemde, önceki yıllarda başlayan kırsal sosyoloji araştırmaları devam ederken, antropoloji bölümleri de kurulmaya başlanmıştır. 1960 ve 1980 askeri darbeleri ve Yükseköğretim Kurulu'nun (YÖK) kurulması gibi olaylar sosyoloji disiplininin gelişimini derinden etkilemiştir. Bu müdahaleler, akademik özgürlükleri kısıtlamış ve sosyolojik araştırmaların yönünü etkilemiştir. 20. yüzyılın sonları ve 21. yüzyılın başlarında ise postmodernizm, küreselleşme çalışmaları gibi yeni sosyolojik perspektifler ve araştırma alanları ortaya çıkmıştır (Kaçmazoğlu, 2015: 32).

İbrahim Yasa, toplumsal yapı ve değişme alanında Türkiye'de önemli çalışmalar yapmış ve bu çalışmalarıyla modern Türk sosyolojisine katkıda bulunmuş bir sosyologdur. Onun sosyolojik görüşü ve metodolojik anlayışının anlaşılabilmesi açısından Ankara Ekolü'ne değinilmesi büyük bir önem arz etmektedir.

Özellikle Amerikan sosyolojisinden etkilenerek şekillenen Ankara Ekolü, Niyazi Berkes ve Behice Boran gibi önemli isimlerle temsil edilmiştir. Berkes'in Amerika'da *Bazı Ankara Köyleri Üzerinde Bir Araştırma* adlı çalışması ve Boran'ın *Toplumsal Yapı Araştırmaları* isimli çalışmaları Türkiye'de ilk ve önemli alan araştırmalarındandır. Ancak dönem Tek Parti dönemidir; 1946 yılında Ekolün önemli isimleri olan Niyazi Berkes, Behice Boran, Muzaffer Şerif Başoğlu ve Pertev Naili Boratav hakkında soruşturma açılmış ve 1948 yılında tasfiye edilmişlerdir. Bu durum, Türkiye'de sosyal bilimlerin gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir.

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde ortaya çıkan Ankara Ekolü, Türkiye'de sosyolojinin Amerikan etkisi altındaki ilk önemli örneğini temsil etmektedir. Niyazi Berkes, Behice Boran ve Mediha Berkes gibi isimler tarafından kurulan bu ekol, batılılaşma ve evrensel bir bilim anlayışını savunmuştur. Akademisyenin/Sanatçının toplumdan etkilenerek toplumu etkilemesi ve bu süreçte tarafsız bir bilimsel yaklaşım benimsemesi gerektiği düşüncesi, ekolün temel ilkelerinden biri olmuştur. Ankara Ekolü, sosyal yapı, sosyal değişim, batılılaşma, sanayi sosyolojisi, köy sorunu, gençlik, aile sosyolojisi, ırkçılık ve şehirleşme gibi geniş bir yelpazede çalışmalar yapmıştır. Özellikle köy monografileri, ekolün Amerikan sosyolojisi yöntemlerine bağlılığının en belirgin örneklerinden biridir. Behice Boran'ın Manisa köyleri üzerine yaptığı araştırma ve Niyazi

Berkes'in Ankara köyleri üzerine yaptığı çalışma, bu alandaki öncü çalışmalardır. İbrahim Yasa'nın Sindel ve Hasanoğlan köyleri üzerine yaptığı araştırmalar da bu geleneği sürdüren önemli çalışmalardandır. Ankara Ekolü, Türk sosyolojisine yeni başlıklar kazandırmış ve köy sosyolojisi, şehir sosyolojisi ve aile sosyolojisi gibi alanlarda önemli çalışmalar yapmıştır (Kaçmazoğlu, 2002).

Fransız sosyolog Le Play'i ülkemize tanıtan Prens Sabahattin ve M. Ali Şevki Bey ile başlayan 'ilm-i içtima' denilen sosyoloji anlayışı Türk toplumunun yapısal işleyiş ve değişimini mikro çalışmalar ile yakalamaya çalışırken, cumhuriyet döneminde başlayan bu çalışmaların öncü isimlerinden biri de İbrahim Yasa olmuştur. Yasa'nın bu konu ile ilgili ilk eseri Hasanoğlan köyü üzerine olmuştur. İbrahim Yasa, Türkiye'deki köy çalışmalarının başlamasında Mahmut Makal'ın Bizim Köy adlı eserinin yayınlanmasının etkili olduğunu bildirmiştir (Akpolat, 2013: 98).

Sezgin Tüzün, İbrahim Yasa'nın Türk toplumbilimindeki önemini şu şekilde ifade etmiştir:

“(...) toplumsal ilişkiler bütünlüğünün görüntüsel yansımaları üzerine görgül araştırmalarla giden tutum ve düşüncelerdeki değişimleri betimsel boyutta ayrıntıları ile sergileyen Yasa, toplumbilimimizin kuramsal gelişimi için çok önemli bilgi ve veri birikimi sağlamıştır. Bu birikimin ötesinde özellikle aile konusunda yaptığı çalışmalarıyla toplumsal değişim sürecinin aile ölçeğindeki yansımalarını ve değişim örüntülerini değişmeden yana ve karşı olan boyutlarıyla çözümlenebilecek bir biçimde sergilemesi konuya yeni yaklaşımları oluşturacak bir olgudur. Yasa Türk toplumbilimine içerik ve oylum kazandıracak süreçte, bir aşamadır, yadsınamayacak bir gerçektir” (Tüzün, 1998: 232).

İbrahim Yasa, sosyolojik araştırmalarında geçmiş olayları inceleyerek gelecekteki sorunları öngörme ve çözme amacıyla bilimsel bir yaklaşım benimsemiştir. Bu yaklaşım hem insanın duygusal yönünü hem de objektif verileri dikkate alarak, nitel ve nicel yöntemlerin birleştirilmesi üzerine kurulmuştur. Burada sosyal psikolojinin öneminden bahsetmektedir. Nitel ve niceli, objektif ile subjektifi birleştirerek sistematik bilgi üretmeye çalışmaktadır. Yasa'ya göre sosyoloji, bir doğa bilimi gibi kesin sonuçlara ulaşabilen bir disiplindir. Bu nedenle, sosyolojik araştırmalarda tümevarım yöntemini kullanarak genel geçer sonuçlara ulaşmayı hedeflemektedir. Gözlem, mülakat ve örnek

olay incelemesi gibi tekniklerle toplanan veriler, istatistiksel yöntemlerle analiz edilerek genellemelere ulaşılmaktadır. Yasa, köy çalışmalarında kullandığı araştırma kılavuzunda, köyün tarihi, coğrafyası, nüfusu, ilişkileri ve kültürü gibi farklı boyutları inceleyerek karmaşık toplumsal olayları daha ayrıntılı anlamayı amaçlamaktadır. Bu yaklaşım, köyün genel yapısını anlamak için farklı disiplinlerden bilgileri bir araya getirmektedir. İbrahim Yasa'nın çalışmalarında istatistiğin önemli bir yeri vardır. Toplumsal istatistiklerin, sayısal verilerle toplumsal olayları daha net bir şekilde ortaya koyduğunu düşünmektedir. Bu sayede, sosyolojik araştırmalar daha objektif ve güvenilir hâle gelmektedir (Alver, 2001: 141-142).

İbrahim Yasa, çağdaş Türk sosyolojisinin gelişiminde, özellikle toplumsal yapı ve değişme alanında önemli çalışmaları olan bir sosyologdur. Yasa'nın çalışmaları, Türk toplumunun hızlı dönüşüm geçirdiği bir dönemde, ampirik araştırmaya verdiği önem ve elde ettiği bulguları nitel ve kültürel bağlamda yorumlama yaklaşımıyla öne çıkmaktadır. Bu özelliği, onu dönemin diğer sosyologlarından ayıran temel yönüdür. Yasa'nın Türk sosyolojisine en önemli katkılarından biri, kapsamlı köy monografileri alanındaki öncü çalışmalarıdır. Özellikle Hasanoğlan köyü üzerine yaptığı ilk çalışma (1944-1945) ve 25 yıl sonra gerçekleştirdiği ikinci çalışması, kırsal Türkiye'deki toplumsal değişimi boylamasına inceleyen değerli veriler sunmaktadır. Bu çalışmalar, Türkiye'de ampirik köy araştırmalarının öncü örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir (Akpolat, 2019: 97-99).

İbrahim Yasa'nın aile yapısı üzerine yaptığı araştırmalar da Türk sosyolojisine önemli katkıları arasındadır. Ankara'daki gecekondu aileleri ve Almanya'daki Türk işçi aileleri "Alamancı Aile" üzerine yaptığı çalışmalar, Türkiye'deki kentleşme ve uluslararası işgücü göçü gibi önemli toplumsal değişimlerin aile yapıları üzerindeki etkilerini anlamamıza yardımcı olmuştur. Özellikle "Alamancı Aile" kavramı, Yasa'nın Türk sosyolojisine kavramsal katkılarından biridir ve O, bu yeni aile tipinin kendine özgü özelliklerini ve toplumsal etkilerini detaylı bir şekilde analiz etmiştir (Akpolat, 2019: 103).

İbrahim Yasa, Türk sosyolojisinde ampirik araştırma yönteminin gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Özellikle köy monografileri ve anket tekniklerini kullanarak Türkiye'nin toplumsal gerçekliğini anlamaya çalışmıştır. Bu yaklaşımı, Ankara Ekolü'nün temel özelliklerinden biri olan ampirik araştırmaya verilen önemi yansıtmaktadır

(Akpolat, 2019: 103). Yasa'nın kariyeri ve araştırmaları, Ankara Ekolü² içerisinde değerlendirilebilir; O, Ankara Ekolü'nün önemli temsilcilerinden biridir.

İbrahim Yasa, Türk sosyolojisine önemli katkıları olan bir düşünür olarak, Türkiye'nin toplumsal yapısı ve bu yapıdaki değişim süreçleri üzerine özgün analizler sunmuştur. Yasa'nın çalışmaları, özellikle 20. yüzyılın ortalarında Türkiye'nin geçirdiği toplumsal dönüşümleri anlama çabalarına önemli bir perspektif kazandırmıştır. Kırsal sosyoloji alanındaki çalışmalarıyla tanınan Yasa, aynı zamanda kentleşme ve aile yapısındaki değişimler gibi konularda da önemli araştırmalar yapmıştır.

Bu çalışmanın temel amacı, İbrahim Yasa'nın toplumsal yapı ve değişme olgularına dair geliştirdiği düşünceleri sistematik bir şekilde analiz etmektir. Bu alanda makro düzeyde yapılan ilk çalışma olan *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları* adlı eseri başta olmak üzere, diğer çalışmalarından elde edilen bilgiler ışığında, Yasa'nın toplumsal yapıya yaklaşımı, toplumsal değişme konusundaki görüşleri ve bu alandaki kavramlar arasındaki ilişkiye dair düşünceleri ele alınmıştır. Bu bağlamda, Yasa'nın kavramsal ve kuramsal çerçevesi, temel argümanları ve metodolojik yaklaşımı incelenerek, Türk sosyolojisine olan katkıları değerlendirilmiştir.

İbrahim Yasa'nın toplumsal yapıya ilişkin temel kavramlaştırması, toplumu oluşturan çeşitli unsurların karşılıklı etkileşimi ve bu etkileşim sonucunda ortaya çıkan düzenlilikler üzerine kuruludur. Yasa, toplumsal yapıyı incelerken demografik yapı, etnik yapı, kültür,

² Ankara Ekolü hakkında daha geniş bilgi için bkz.,

-Nevin Güngör Ergan, Türkiye'de Sosyoloji ve Türk Sosyologları, *İçinde. Türkiye'de Sosyoloji ve Gelişimi*, Ed: Birsen Şahin Kütük, Nevin Güngör Ergan,..., Ankara: Nobel Yayını, s. 1-49;

-Aytül Kasapoğlu (Der.) (1992). *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde Sosyolojinin 52. Yılı Toplantısı*, Ankara: Sosyoloji Derneği Yayını;

-Aytül Kasapoğlu. (1999). *60 Yıllık Gelenek DTCF'de Uygulamalı Sosyoloji 1939-1999*. Ankara: Ümit Ofset;

-Aytül Kasapoğlu ve Zuhâl Yonca Odabaş. (2010). *70 Yıllık Gelenek- 1939-2009 Ankara Üniversitesi DTCF'de Sosyoloji*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayını;

-Hayriye Erbaş (2016). *Bir Cumhuriyet Çınarı Sözlü Tanıklarla Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin 75 Yılı*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayını;

-Hayriye Erbaş. (2017). *Sosyal Bilimler Tarihini Keşfediyor*. Ed: Hayriye Erbaş, Ankara: Sentez Yayını.

ekonomi, siyasi ve sosyal değişme ile toplumsal sınıflar gibi temel konuları dikkate almanın gerekliliğini vurgulamıştır. Ona göre, her toplumun kendine özgü bir demografik, etnik ve kültürel yapısı bulunmaktadır ve toplumsal yapı bu unsurlarla yakından ilişkilidir. Yasa, toplumsal yapıyı sadece statik bir olgu olarak ele almamış, sürekli bir değişim ve dönüşüm içinde olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda, toplumsal değişme dinamiklerini anlamak için maddi ve manevi kültür arasındaki etkileşimi incelemenin önemine dikkat çekmiştir. Özellikle manevi unsurların maddi unsurlara göre daha yavaş değiştii yönündeki tespiti, Yasa'nın toplumsal değişme konusundaki temel argümanlarından biridir.

Yasa'nın toplumsal yapı ve değişme konusundaki metodolojik yaklaşımı, ampirik araştırmaya dayanmaktadır. Özellikle kırsal bölgelerde yaptığı alan araştırmaları ve bu araştırmalarda kullandığı nicel ve nitel yöntemlerin araştırma teknikleri, Yasa'nın çalışmalarının temelini oluşturmaktadır. Hasanoğlan köyü üzerine yaptığı ve 25 yıl sonra tekrarladığı karşılaştırmalı çalışma, toplumsal değişimin uzun dönemli etkilerini anlamak açısından önemli bir örnektir. Yasa, sadece nicel verilerle yetinmemiş, aynı zamanda elde ettiği bulgulardan nitel ve kültürel sonuçlar da çıkarmıştır. Bu yaklaşımı, onun sosyolojisinin temel bir özelliği olarak kabul edilmektedir.

Bu çalışma dört bölüm olarak yapılandırılmıştır. İlk bölümde, çalışmanın konusu, amacı, önemi, yöntemi, ele alınan temalar ve problem cümleleri açıklanmıştır. İkinci bölümde, kuramsal ve kavramsal çerçevenin açıklanmasına odaklanılmaktadır. Kavramsal çerçeve başlığında Yasa'nın çalışmalarında incelenen toplumsal ve sosyal yapı, toplumsal ve kültürel değişim, maddi ve manevi kültür ile modernleşme kavramları detaylı bir şekilde tartışılmıştır. Onun sosyolojik ve metodolojik görüşlerini etkilemesi açısından bu bölümün ilk alt başlığında Yasa'nın hayatı ve etkilendiği fikir ortamı üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde, Yasa'nın Türkiye'nin toplumsal yapısına dair görüşleri incelenmiştir. Bu bölümde, Türkiye'deki toplumsal yapı unsurları, toplumsal yapıdaki özellikler ve bu özelliklerin fertler üzerindeki etkileri, Türkiye'deki toplumsal yapıya dair sorunlar ve çözüm önerileri ele alınmıştır. Dördüncü bölümde ise, Türkiye'deki köy ve aile sosyal yapısının özellikleri ve bu yapılarıdaki değişmenin açıklanması amaçlanmıştır.

1. BÖLÜM

ÇALIŞMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ

Bu bölümde öncelikle çalışmanın konusu amacı ve önemi, daha sonra yöntemi üzerinde durulacaktır.

1.1. ÇALIŞMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ

Sosyoloji bilimi Türkiye’de yüz yılı aşkın bir serüvene sahiptir. Osmanlı İmparatorluğu’nun son zamanlarında Türk toplumun geçirdiği toplumsal değişim ve dönüşümleri anlamak ve yaşanan sorunlara çareler üretmek amacıyla ilm-i içtimaiyat ismiyle kökleri atılmıştır. 1914 yılında Ziya Gökalp tarafından İstanbul Darülfünunu’nda “İçtimaiyat Darülmesai” ismiyle kurulmuş olan kürsü dünyanın ikinci sosyoloji kürsüsüdür.

Türk toplumunda Tanzimat Dönemi’nden itibaren başlayan batılılaşma süreci, modernleşme ihtiyacını gündeme getirmiştir. 1930’lu yılların sonlarında Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi’nde yaşanan akademik dönüşüm, sosyoloji açısından köklü değişikliklere yol açarak, toplumsal sorunların daha bilimsel bir perspektifle incelenmesini sağlamıştır. Özellikle batı toplumlarındaki kırsal dönüşümler, Türkiye’de köy sosyolojisi alanının gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda, İbrahim Yasa gibi birçok Türk sosyolog, köy sorunları üzerinden toplumsal değişmeyi mercek altına almıştır.

Bu çalışma, Türk sosyolojisinin önemli isimlerinden biri olan İbrahim Yasa’nın sosyolojik yaklaşımı çerçevesinde, Türk toplum yapısındaki dönüşümleri ele alış biçimini derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. İbrahim Yasa’nın özellikle aile, göç ve kentleşme gibi konulardaki araştırmaları, Türkiye’nin hızlı toplumsal değişim sürecindeki dönüşümleri anlamak için önemli veri sunmaktadır. İbrahim Yasa, Ankara Ekolü’nün önemli bir temsilcisi olarak görülmektedir ve Türk sosyolojisine yaptığı katkılar ve çağdaş sosyolojik düşünceye olan etkisi de bu çalışmanın odak noktalarını oluşturmaktadır.

Bu çalışmada, İbrahim Yasa’nın hem kendi eserlerinden hem de hakkında yazılan eserlerden yararlanılarak, düşünce dünyası ve toplumsal değişme anlayışı ayrıntılı bir

şekilde yansıtılmaya çalışılmıştır. İbrahim Yasa'nın düşünce dünyasının daha iyi anlaşılabilmesi açısından yaşamına değinmek doğru bir adım olacaktır.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarından itibaren çalışmalarını sürdüren İbrahim Yasa'nın ilgi odağında toplum ve toplumsal değişme, aile ve köy yapısı, araştırma yöntemi gibi konular bulunmaktadır. Bütün bu araştırmaların ortak noktası, betimsel nitelikte olmasıdır.

İbrahim Yasa'nın yaklaşımı çerçevesinde Türkiye'de toplumsal hareketlilik başlıca iki şekilde görülmektedir. Bunlardan birincisi nüfusun yer değiştirmesidir. Burada bireylerin toplumsal ve ekonomik durumları göz önüne alınmamaktadır. Bu biraz genişletildiğinde aynı zamanda toplumda meydana gelen düşünce, sanat, inanç ve ideoloji gibi akımlar ve bunların yayılma biçimleri dahil edilebilir. Toplumsal hareketliliğin ikinci çerçevesi dikey hareketliliktir. Burada bireylerin veya ailelerin bağlı buldukları toplumsal sınıflarda, grup ve tabakalarda meydana gelen çeşitli değişmeler bulunmaktadır. Bu anlamda söz konusu dönemde hızlı bir değişim içerisinde bulunan Türkiye'nin toplumsal yapısının çözümlenmesi oldukça zor bir iş olarak ifade edilmektedir. Fakat İbrahim Yasa'nın oluşturduğu yaklaşım çerçevesinde dünün iyi bilinmesiyle bugünün daha iyi anlaşılacağı gibi, bugünün bilinmesiyle yarına daha anlamlı bakılması sağlanmaktadır (Tüzün, 1998: 228).

İbrahim Yasa, toplumsal değişimi anlamak için *tarihsel bir perspektife* sahip olunması gerektiğinin önemini vurgulamıştır. İbrahim Yasa'nın “dünü bilerek bugünü anlamak ve yarına bakmak” yaklaşımı, Türk toplumunun geçmişinden günümüze uzanan bir kesiti sunmakta ve Türk toplumunun daha iyi analiz edilmesine katkıda bulunmaktadır. Bu yaklaşım günümüzde dahi, özellikle kırsal kesimden kente göç, gecekondulaşma ve işsizlik gibi konularda yapılan araştırmalarda önemli bir metodolojik çerçeve oluşturmaktadır.

Yasa'nın çalışmaları, Türkiye'nin toplumsal yapısının karmaşıklığı ve dinamikliğini ortaya koyarak, bu yapıyı daha iyi anlamamıza yardımcı olmuştur. Aynı zamanda Yasa'nın kırsal-kentsel göç ve kırsal bölgelerin sorunları üzerine yaptığı çalışmalar, kırsal kalkınma politikalarının geliştirilmesine önemli katkılar sağlamıştır. Yasa, toplumsal değişimi sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve siyasi boyutlarıyla ele alarak, bu konuya daha kapsamlı bir bakış açısı getirmiştir. Sonuç olarak İbrahim Yasa,

Türkiye'de sosyolojinin kurumsallaşması ve gelişmesinde önemli bir role sahip olan bir sosyologdur. Toplumsal değişme hakkındaki fikirleri, Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısının anlaşılmasına ve toplumsal sorunlara çözüm bulunmasına önemli katkılar sağlamıştır.

İbrahim Yasa'nın toplumsal değişme anlayışı, özellikle kırsal-kentsel göç, modernleşme ve geleneksellik arasındaki çatışma gibi konularda günümüz Türkiye'sindeki toplumsal dönüşümleri açıklamada önemli bir temel oluşturmaktadır. Ancak, günümüzün hızla değişen ve karmaşıklaşan sosyal yapısı göz önüne alındığında, Yasa'nın çalışmaları tek başına elbette yeterli olmamaktadır; fakat yine de kendinden sonraki sosyologları etkileyen önemli kaynaklar olarak kabul edilmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı, Türk sosyoloji tarihi alanında üzerine yeterince çalışma yapılmamış olan İbrahim Yasa'nın toplumsal yapı ve değişme hakkındaki görüşlerini ortaya koymaktır. Bunun yapılabilmesi için Yasa'nın sosyolojik yaklaşımının derinlemesine incelenmesi gerekmektedir. Bu temel amaç çerçevesinde oluşturulan alt amaçlar bulunmaktadır. Bu alt amaçlardan birisi Yasa'nın sosyolojik yaklaşımı ve yapmış olduğu araştırmalar ışığında, Türk toplumundaki değişim süreçlerini daha iyi anlamak, onun Türk sosyolojisine olan mirasını diğer bir deyişle Türk sosyolojisindeki yerini ve ortaya koyduğu bu mirasın günümüz Türkiye'sindeki toplumsal dönüşümleri ne derece açıklayabildiğini ortaya koymaktır. Bunlara ek olarak bu çalışmanın Yasa'nın yaşamı, eğitimi ve akademik çalışmaları çerçevesinde onun sosyolojik düşüncesinin oluşumuna etki eden faktörlerin ortaya konulması, Yasa'nın Türkiye'deki toplumsal değişimi nasıl tanımladığı, bu değişimin nedenlerini ve sonuçlarını nasıl açıkladığı ve onun görüşlerinin kendinden sonraki Türk sosyologlarını nasıl etkilediğine açıklık getirmektir.

Yaptığı çalışmalar ile Türk toplum yapısında meydana gelen değişimleri dün, bugün ve yarın ekseninde analiz edip ortaya çıkaran (Tüzün, 1998: 228) İbrahim Yasa'nın eserleri, Türk toplum yapısında meydana gelen değişimleri, gecekondulaşmanın, kentleşmenin, işsizliğin ve benzer diğer sorunların analiziyle birlikte, aile ve toplum yapısını araştırmaktadır. Bu açıdan İbrahim Yasa'nın eserleri büyük bir öneme sahiptir. Fakat bu kadar önemli bir sosyolog olan İbrahim Yasa, Türk sosyoloji tarihinde yeterince incelenmemiştir. Bu çalışmada, İbrahim Yasa'nın toplumsal yapı ve değişme

konusundaki görüşlerini kapsamlı bir biçimde ele alarak, Türk sosyolojisine katkılarını ve bu katkıların günümüz Türkiye’indeki toplumsal dönüşümleri anlama sürecine nasıl bir perspektif sunduğunu ortaya koymak amaçlanmaktadır. İbrahim Yasa'nın sosyolojik yaklaşımı ve yaptığı araştırmalar, Türkiye'nin toplumsal değişim dinamiklerini anlamak için önemli bir çerçeve sunmakta ve bu bağlamda Türk sosyolojisinin kurumsallaşma sürecinde oynadığı rolün anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Bu araştırma, Yasa'nın sosyolojik düşüncesinin oluşumunu etkileyen faktörleri analiz ederek onun akademik mirasını değerlendirmekte ve Türk sosyolojisine olan etkisini tartışmaktadır. Ayrıca, Yasa'nın Türkiye'deki toplumsal değişimi nasıl tanımladığı, bu değişimin nedenlerini ve sonuçlarını hangi yöntem ve kavramlar üzerinden açıkladığı gibi sorulara yanıt arayarak, sosyolojik bilgi birikimine önemli katkılar sunmaktadır. Çalışmada, İbrahim Yasa'nın sosyolojik ve metodolojik yaklaşımının Türk sosyolojisindeki sonraki nesil araştırmacılar üzerindeki etkilerini değerlendirerek, alan yazında mevcut olan boşluğun doldurulması hedeflenmektedir.

1.2.ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Tarih boyunca insanlar, karşılaştıkları çeşitli sorunlara çözüm bulmak ve merak ettikleri sorulara yanıt aramak gibi amaçlarla farklı yöntemler geliştirmişlerdir. Bu sorunların sistematik ve nesnel bir biçimde çözümlenmesi için en etkili araçlardan biri bilimsel yöntemdir. Bilimsel araştırmalar, belirli bir paradigma çerçevesinde şekillenmektedir ve araştırmacı tarafından benimsenen bilimsel yöntem doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda, bilimsel yöntem ise araştırmacının nasıl yürütüleceğine dair temel bir rehber işlevi görmekte ve araştırma sürecinin sistematik, güvenilir ve geçerli olmasını sağlamaktadır (Doğanay, 2018: 4).

Bilimsel yöntem, temel olarak üç ana yaklaşımı içermektedir: Nicel araştırma, nitel araştırma ve son yıllarda giderek daha fazla tercih edilen karma araştırma yöntemi. Nicel araştırma yöntemi, sayısal veriler toplayarak istatistiksel analizler yapmaya odaklanırken; nitel araştırma yöntemi, bireylerin deneyimlerini, algılarını ve sosyal olguları derinlemesine anlamayı hedeflemektedir. Karma araştırma yöntemi ise hem nicel hem de

nitel yaklaşımların güçlü yönlerini bir araya getirerek daha kapsamlı ve bütüncül bir analiz imkânı sunmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 85).

Bilimsel araştırmalarda kullanılacak yöntemin seçimi, araştırma probleminin doğasına ve araştırmanın amaçlarına uygun olacak şekilde yapılmalıdır. Araştırma konusu, doğası gereği sayısal verilerle ölçülebilecek bir yapıya sahipse nicel yöntemler tercih edilirken; sosyal olguların, bireylerin düşünce ve davranışlarının derinlemesine incelenmesi gerektiğinde nitel yöntemler daha uygun olmaktadır. Karma yöntem ise, araştırma probleminin hem sayısal hem de sözel veriler aracılığıyla daha kapsamlı bir biçimde analiz edilmesine olanak tanımaktadır (Creswell, 2007: 26). Sonuç olarak, bilimsel araştırma sürecinde yöntemin doğru seçimi, elde edilecek bulguların geçerliliği, güvenilirliği ve araştırma amacına ulaşma düzeyi açısından kritik bir öneme sahiptir. Araştırmacıların konuya uygun yöntemi belirlemeleri, araştırmanın bilimsel niteliğini güçlendiren temel unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

En genel şekliyle ifade edilecek olursa bu çalışma, İbrahim Yasa'nın eserleri ışığında onun toplumsal yapı ve değişme üzerine olan görüşlerinin incelenmesini amaçlamaktadır. Bu açıdan çalışmanın konusu bağlamında düşünüldüğünde en uygun tekniğin *literatür taraması* olduğuna karar verilmiştir. Çalışmada birincil kaynaklar olarak İbrahim Yasa'nın kendi eserleri, ikincil kaynaklar olarak da onun hakkında yapılmış olan çalışmalar ya da yazılmış olan eserler incelenmiştir.

Araştırma sürecinin ilk aşamasını, konuya ilişkin mevcut literatürün kapsamlı bir biçimde incelenmesi oluşturmaktadır. Bu bağlamda, İbrahim Yasa'nın toplumsal yapı ve değişim konusundaki çalışmaları, Türk sosyolojisi içerisindeki yeri ve Ankara Ekolü'ndeki rolü üzerine yazılmış birincil ve ikincil kaynaklar detaylı bir şekilde taranmıştır. Literatür taraması, araştırmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesini oluşturmada önemli bir rol oynamış ve araştırma sorularının daha keskin ve somut bir biçimde formüle edilmesine katkı sağlamıştır. Bu süreçte, akademik makaleler, kitaplar, tezler, raporlar ve diğer bilimsel yayınlar gibi farklı türde kaynaklar sistematik bir biçimde analiz edilmiştir.

Literatür taramasının ardından, araştırmanın amacına doğrudan katkı sağlayacak nitelikteki kaynaklar belirlenmiştir. Bu aşamada, İbrahim Yasa'nın yazılı eserleri birincil kaynak olarak ön plana çıkarken, onun düşüncelerini ve sosyolojik yaklaşımını

değerlendiren akademik çalışmalar, makaleler ve diğer ikincil kaynaklar da araştırma kapsamına alınmıştır. Kaynakların belirlenmesinde temel ölçütler; kaynakların güvenilirliği, çalışmanın inceleme sorularına uygunluğu ve inceleme problemini derinlemesine anlamaya katkı sağlama potansiyeli olmuştur. Ayrıca, Yasa'nın akademik kariyerini, sosyolojik yaklaşımını ve Türk toplumuna ilişkin analizlerini içeren eserler öncelikli olarak ele alınmıştır.

Belirlenen kaynakların toplanması süreci, inceleme sorularına yönelik gerekli bilgileri sağlayacak kaynakların sistematik bir biçimde derlenmesiyle devam etmiştir. Bu aşamada, İbrahim Yasa'nın özgün eserlerine, akademik yayınlara ve ilgili literatüre çeşitli kütüphanelerden, dijital veri tabanlarından ve arşivlerden erişilmiştir. Dokümanların toplanmasında nesnel ve kapsamlı bir yaklaşım benimsenmiş olup, Yasa'nın sosyolojik mirasını ortaya koyabilecek her türlü yazılı ve görsel materyal incelenmiştir.

Bu çalışma, İbrahim Yasa'nın sosyolojik yaklaşımını, Türk sosyolojisindeki yerini ve Türkiye'de toplumsal yapı ve değişme hakkındaki görüşlerini kapsamlı bir şekilde anlamayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, incelemenin temel amacını destekleyen altı adet araştırma sorusu belirlenmiştir. Belirlenen bu araştırma soruları, Yasa'nın eserlerinde öne çıkan temalar, onun sosyolojik bakış açısı ve toplumsal değişim süreçlerini nasıl tanımladığı gibi konulara odaklanmaktadır. İnceleme sorularının yanıtlarına ulaşmak amacıyla, literatür taraması sürecinde öncelikli olarak İbrahim Yasa'nın birincil eserleri incelenmiş; bunun yanında Yasa'nın düşüncelerini değerlendiren ikincil kaynaklar da analiz edilmiştir.

İbrahim Yasa'nın tüm eserleri, özellikle toplumsal yapı ve toplumsal değişme kavramını ele aldığı çalışmalar detaylı bir şekilde taranmıştır. Bu süreçte ikincil kaynaklar olarak diğer araştırmacılar tarafından İbrahim Yasa üzerine yazılan kitaplar, makaleler, konferans bildirileri ve tezler gibi çeşitli doküman türleri incelenmiştir. Ayrıca, Yasa hakkında yazılmış biyografik çalışmalara ve onun çalışmalarını değerlendiren ikincil kaynak olarak değerlendirilebilecek makale, yazılmış tezler gibi akademik yazılara da başvurulmuştur. Literatür taraması sonucunda, araştırma sorularına doğrudan yanıt verebilecek ve Yasa'nın toplumsal yapı ve değişme anlayışını en ayrıntılı şekilde yansıtan kaynaklar belirlenmiştir. Bu kaynaklar, çalışmanın temel veri kaynakları olarak kabul

edilmiştir. Belirlenen kaynaklar, çeşitli kütüphanelerden, çevrimiçi kaynaklardan ve özellikle basımı olmayan kitaplar sahaflardan temin edilmiştir.

1.3.ÇALIŞMANIN ELE ALDIĞI TEMALAR VE PROBLEM CÜMLELERİ

Bu çalışma, Türkiye’de sosyoloji disiplininin kurumsallaşma sürecinde önemli bir düşünür olan İbrahim Yasa’nın akademik mirasını, düşünsel yönelimlerini ve Türk toplum yapısı ile Türkiye’de toplumsal değişime dair geliştirdiği özgün perspektifi derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. Özellikle 20. yüzyılın ortalarından itibaren etkisini hissettiren Ankara Ekolü’nün önemli isimlerinden biri olan Yasa, sadece akademik metinleriyle değil, aynı zamanda dönemin toplumsal meselelerine yönelik analitik yaklaşımlarıyla da Türk sosyoloji tarihinde önemli bir konuma sahiptir.

Bu çalışmanın temel amacı, İbrahim Yasa’nın Türk toplum yapısını ve toplumsal değişimi nasıl kavramsallaştırdığını, bu bağlamda hangi düşünsel ve kuramsal kaynaklardan beslendiğini ve bu birikimin Türk sosyolojisine olan etkilerini sistematik bir biçimde ortaya koymaktır. Çalışma, Yasa’nın bireysel düşünsel gelişimini, mensubu olduğu kurumsal ve entelektüel çevreleri, kuramsal yaklaşımlarını ve toplumsal analizlerini bir bütünlük içinde ele alarak buna yönelik bir çerçeve sunmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda düşünüldüğünde bu çalışmanın önemi, İbrahim Yasa’nın sosyolojik düşüncesinin yalnızca içeriksel olarak değil, aynı zamanda metodolojik ve kuramsal düzlemde nasıl şekillendiğini analiz ederek onun Türk sosyoloji tarihinde üstlendiği rolü daha görünür kılmasında yatmaktadır.

Çalışma, yukarıda belirtilen amaçlar doğrultusunda altı temel problem cümlesi etrafında kurgulanmıştır. Bu problem cümleleri, hem İbrahim Yasa’nın toplumsal yapı ve değişime dair yaklaşımlarının anlaşılmasına olanak sağlamakta, hem de onun Türk sosyoloji tarihi içindeki yerini tarihsel ve kuramsal olarak konumlandırmayı mümkün kılmaktadır. Söz konusu problem cümleleri aşağıdaki biçimdedir:

1. İbrahim Yasa, Türk toplum yapısını hangi yönleriyle ele almış ve bu yapıyı nasıl açıklamıştır?
2. İbrahim Yasa, Türk toplum yapısındaki değişimi nasıl açıklamaktadır?
3. İbrahim Yasa’nın etkilendiği fikir ortamının temel özellikleri nelerdir?

4. İbrahim Yasa, Türk toplum yapısını ve Türkiye'de toplumsal değişmeyi açıklarken kimlerden etkilenmiştir?
5. İbrahim Yasa, çalışmalarıyla kendisinden sonra gelen hangi sosyologları, nasıl etkilemiştir?
6. İbrahim Yasa'nın Ankara Ekolü içindeki ve Türk sosyoloji tarihindeki yeri ve katkıları nelerdir?

2. BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümün temel amacı İbrahim Yasa'nın toplumsal yapı ve değişim üzerine geliştirdiği sosyolojik görüşler, belirli bir kuramsal çerçeveye oturtularak kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Daha sonra Yasa'nın düşüncelerini sistematik bir biçimde analiz edebilmek ve sosyolojik yaklaşımını derinlemesine değerlendirebilmek amacıyla, kullandığı temel kavramlar kavramsal çerçeve bölümünde detaylandırılarak açıklanmıştır. Öncelikle onun kuramsal ve kavramsal yaklaşımını etkilemesi açısından hayatı ve etkilendiği fikir ortamı açıklanacaktır. Bu doğrultuda, yalnızca Yasa'nın özgün katkıları incelenmekle kalmamış, aynı zamanda onun düşünce sistematüğini şekillendiren entelektüel kaynaklar ve akademik anlamda etkilendiği öncül düşünürlerin görüşlerine de yer verilmiştir. Bu yaklaşım, Yasa'nın sosyolojik perspektifini daha geniş bir bağlamda anlamlandırmayı ve onun görüşlerini sosyoloji disiplini içindeki teorik gelenekler çerçevesinde konumlandırmayı amaçlamaktadır.

2.1. İBRAHİM YASA'NIN HAYATI VE ETKİLENDİĞİ FİKİR ORTAMI

Bir düşünürün herhangi bir konu hakkındaki fikir veya görüşlerinin anlaşılabilmesi için kişisel yaşamına da dikkat edilmesi gerekmektedir. Herhangi bir birey veya bir düşünürün fikirlerinin yaşamış olduğu dönemdeki siyasi, ekonomik veya toplumsal koşullardan bağımsız olması imkânsızdır. Dolayısıyla bireylerin fikirleri, yaşamış olduğu dönemdeki siyasi, ekonomik veya toplumsal koşullardan etkilenmektedir. Bu nedenle İbrahim Yasa'nın toplumsal yapı ve değişme hakkındaki görüşlerinin tam anlamıyla anlaşılabilmesi için onun hayatına göz gezdirilmesi gerekmektedir.

Yasa, 1911 yılında günümüzde Yunanistan topraklarında olan Serez'e bağlı Demirhisar kasabasında doğmuştur. Annesinin adı Advıye, babasının adı Hasan'dır. Babası çiftçilik ve küçük esnafılık yapmaktadır. Yasa'nın ailesi, mübadele yoluyla Balkan Savaşı döneminde Türkiye'ye gelmiştir. Aile önce Balıkesir'e, daha sonra İzmir'e bağlı Bergama'ya yerleşmiştir. Balıkesir'de yaşadıkları dönemde Yasa ilk öğrenimine Balıkesir Güllü İptidaisi'nde başlamıştır. 16-17 yaşlarında Bergama Gazi İlkokulunda

öğrenimini tamamlanmıştır. İbrahim Yasa'nın öğrenimine geç başlaması ve geç bitirmesinin sebebi ailenin sürekli göç hâlinde olmasıdır. İlkokulu tamamladıktan bir veya iki yıl sonra 1925 yılında muallim mektebi sınavını kazanmıştır. 1929 yılında muallim mektebini bitirmiş ve Konya'ya bağlı Karaman'a atanmıştır. Burada bir sene öğretmenlik yapmış ve bu sırada ikinci bir atamayla İzmir'e gitmiştir. Bu sırada İzmir Erkek Lisesinde dışarıdan bitirme sınavlarına girerek lise mezunu olmuştur. 1933 yılında İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümünü kazanmasıyla birlikte İzmir Muallim Mektebinden ayrılmıştır. Bu bölümde okuduğu bir yılın sonunda devlet bursu kazanarak yükseköğrenimini Amerika Birleşik Devletleri'nde tamamlamıştır. Cornell Üniversitesinde altı aylık bir dil eğitiminin ardından Missouri Üniversitesi'nde köy sosyolojisi eğitimine başlamış, lisans ve yüksek lisans derecesini üç buçuk yılda tamamlamıştır. Sonraki üç yılda Cornell Üniversitesi'nde doktora eğitimini tamamlamıştır. Yüksek lisans eğitimini *Agrarian Reforms in Mexico* isimli tezi ile, doktorasını ise *A Comparative Study of Selected Attitudes of Rural and Town High School Seniors* isimli tezi ile tamamlamıştır (Tüzün, 1998). Buraya kadar olan kısım çerçevesinde düşünüldüğünde Yasa'nın başladığı okulları kısa sürede bitirmesi, kişisel yaşamında oldukça çalışkan ve azimli olduğuna işaret etmektedir. Aynı zamanda babasının çiftçi olmasıyla kendisinin köy sosyolojisi alanında araştırmalar yapması arasında ilgi kurulabilir (Tüzün, 1998: 207).

Amerika Birleşik Devletleri'nde lisans ve yüksek lisans eğitimini tamamladıktan sonra II. Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle okyanus aşırı ulaşımın imkânsız hâle gelmesi sebebiyle fazladan iki yıl daha Amerika'da yaşamak zorunda kalmıştır. Bu dönemde New York'ta öğretmenlik yapmış ve nihayet 1942 yılında Türkiye'ye geri dönebilmiştir. Türkiye'ye döndükten sonra dönemin Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirel ile görüşmelerinde kendisine "Köy enstitüleriyle ilgilenir misin?" sorusunun akabinde Tonguç'un Hasanoğlan'a birlikte gitmeyi teklif etmesiyle Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde öğretmenlik ve aynı zamanda askerlik yapmaya başlamıştır. Askerlik görevi sırasında kendisine verilen haftada iki gün izinde öğretmenlik yapmıştır. Köy enstitüsündeki derslerin tartışma ve araştırmaya dayalı olması ve öğrencilerin zorlamasıyla Hasanoğlan köyünde Sami Akıncı'yla birlikte araştırma yapmaya başlamıştır. 1948 yılına kadar burada çalıştıktan sonra Ankara Gazi Lisesi'ne İngilizce öğretmeni olarak atanmıştır. 1953-1954 yıllarında Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü açılmış ve Yasa burada

tercüman olarak çalışmaya başlamıştır. 1956'da Siyasal Bilgiler Fakültesinde Sosyoloji dersleri vermeye başlamıştır. Hilmi Ziya Ülken'in kendisinin Hasanoğlan araştırmasının şaibeli olduğunu ve yeni bir araştırma yapması gerektiğini söylemesiyle köy enstitüsü olmayan bir yer olan Bergama'nın Sindel köyünde bir araştırma yapmış ve bu araştırmayla doçent olmuştur. 1963 yılında yaptığı *Türkiye'de Kız Kaçırma Gelenekleri* araştırmasıyla profesör olmuştur. 1977 yılında emekli olmuş ve emekliliğinden sonra da çalışmalarına ve araştırmalarına devam etmiştir (Tüzün, 1998). 1982-1986 yılları arasında Orta Doğu Teknik Üniversitesi sosyoloji bölümünde dersler vermiştir. 1993 yılında Ankara'da vefat etmiştir (Başak, 2008: 197).

İbrahim Yasa, akademik çalışmalarıyla Türkiye'de sosyolojinin gelişimi için de önemli katkılarda bulunmuştur. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde Sosyal Siyaset kürsüsünü kurmuş ve Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü'nde önemli çalışmalar yapmıştır. Bu kurumlar aracılığıyla birçok araştırmacı yetiştirmiş ve Türkiye'de sosyolojik araştırmaların yaygınlaşmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Bu anlamda özellikle köy sosyolojisi alanındaki çalışmalarıyla tanınan İbrahim Yasa, Türkiye'de sosyoloji biliminin gelişimi ve yerleşmesi sürecinde önemli bir yere sahiptir. Köy sosyolojisi alanında yaptığı çalışmalarla, Türkiye köylerinin sosyo-ekonomik yapısı hakkında önemli bilgiler sunmuş ve kırsal kalkınma politikalarının geliştirilmesine katkı sağlamıştır. Yasa'nın çalışmaları, Türkiye'de sosyolojik araştırmaların metodolojik olarak gelişmesine de önemli katkılar sağlamıştır (Akpolat, 2013: 97).

İbrahim Yasa, Türkiye'de köy sosyolojisi alanında önemli çalışmalara imza atmış, modern Türk sosyolojisinin kurulmasında büyük rol oynamış bir düşünürdür. Onun sosyolojik bakış açısının oluşumunda aldığı eğitim, özellikle Hasanoğlan köyünde yaptığı çalışma, dönemin Türkiye'sinde bulunan sosyo-ekonomik koşullar, etkilendiği kuramsal bakış açıları gibi birkaç önemli faktör rol oynamıştır. Yasa, doktora eğitimini Amerika Birleşik Devletleri'nde almıştır. Bu dönemde, o dönemdeki Batı sosyolojisinin hâkim paradigmatlarıyla tanışmış ve bu paradigmatların etkisi altında kendi kuramsal çerçevesini oluşturmaya başlamıştır. Özellikle köy sosyolojisi alanındaki çalışmalara odaklanması, bu dönemde şekillenmiştir. Türkiye'ye döndükten sonra Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde Sosyal Siyaset kürsüsünü kurmuş ve buradan yetiştirdiği öğrencilerle birlikte Türk sosyolojisinin gelişimine önemli katkılar sağlamıştır.

Akademik çevredeki tartışmalar ve etkileşimler, onun düşüncelerini sürekli olarak zenginleştirmiştir. Fakat Yasa'nın en bilinen çalışması olan Hasanoğlan köyü çalışması, onun sosyolojik bakış açısının şekillenmesinde dönüm noktası olmuştur. Bu çalışma sayesinde, teorik bilgileri pratik bir alana uygulamış ve Türkiye köylerinin gerçek sorunlarını yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Hasanoğlan köyünde uzun süreli bir gözlem yaparak, köyün sosyal yapısını, ekonomik durumunu ve kültürel özelliklerini derinlemesine analiz etmiştir. Bu sayede, statik bir toplumsal yapı yerine, sürekli değişen ve dönüşen bir toplumsal gerçekliği gözleme imkânı bulmuştur (Doğan, 2023: 11-12).

İbrahim Yasa'nın düşünce dünyası; erken yaşam deneyimleri, Amerika'daki sosyoloji eğitimi, Ankara Ekolü ile olan etkileşimi ve Türkiye'nin 20. yüzyıl ortalarındaki genel entelektüel ikliminden etkilenmiştir. Balkan Savaşları sırasındaki zorunlu göç ve kırsal kesimde öğretmenlik yapması gibi ilk yaşam deneyimleri, onun sosyal sorunlara ve kırsal toplulukların karşılaştığı zorluklara karşı duyarlılığını artırmış olabilir. Bu deneyimlerin onun akademik ilgi alanlarını toplumsal değişim ve kırsal sosyolojiye yönlendirdiği düşünülebilir.

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki sosyoloji eğitimi, Yasa'nın düşünce yapısını önemli ölçüde şekillendirmiştir. Kırsal sosyoloji alanında uzmanlaşması ve Amerikan sosyal bilimlerinin ampirik araştırmaya ve nicel yöntemlere verdiği ağırlıkla tanışması, onun metodolojik yaklaşımını derinden etkilemiştir. Yasa, Amerika'daki eğitimi sayesinde edindiği bilgi ve becerileri Türkiye'ye taşımış ve Türk sosyolojisinde ampirik odaklı bir yaklaşımın gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Ankara Ekolü ile olan aktif katılımı ve entelektüel etkileşimi de Yasa'nın düşünce yapısını şekillendiren önemli bir faktördür. Ankara Ekolü'nün ampirik araştırmaya verdiği önem ve sosyal sorunlara eleştirel bir bakış açısı sunması, Yasa'nın sosyolojik çalışmalarını daha da derinleştirmiştir. Ekolün paylaştığı araştırma gündemi ve entelektüel ortam, Yasa'nın çalışmalarını desteklemiş ve yönlendirmiştir. Türkiye'nin 20. yüzyıl ortalarındaki genel entelektüel iklimi, özellikle modernleşme ve kalkınma çabaları, Yasa'nın araştırma odaklarını etkilemiştir. Toplumsal değişimin çeşitli tezahürleri üzerine yaptığı çalışmalar, Türkiye'nin modernleşme sürecindeki dönüşümleri anlama çabasıyla yakından ilişkilidir (Alver, 2001: 216-218).

Hasanoğlan Köy Enstitüsü'ndeki doğrudan deneyimi, Yasa'nın kırsal toplumsal yapı ve değişim üzerine yaptığı öncü araştırmalar için eşsiz bir zemin sağlamıştır. Bu tür eğitimi ve sosyal tecrübeleri, derinlemesine ve uzunlamasına araştırmalar yapmasına olanak tanımıştır.

Son olarak, Yasa'nın altyapısal ve teknolojik gelişmelerin toplumsal etkisine olan ilgisi, özellikle demiryolunun Hasanoğlan köyünün dönüşümündeki rolüne odaklanması, toplumsal değişimin maddi belirleyicilerine olan farkındalığını göstermektedir. Bu, sosyolojik analizde maddi koşullar ve sosyal yapılar arasındaki etkileşimi anlama çabası olarak görülebilir.

1.4.KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu çalışmanın temel çerçevesini oluşturan toplumsal yapı ve toplumsal değişme kavramları, sosyolojinin en temel ve kapsamlı konularından biridir. Bu bağlamda, söz konusu kavramların nasıl tanımlandığı, hangi boyutları içerdiği ve sosyolojik kuramlar tarafından nasıl ele alındığı, çalışmanın kuramsal temelini oluşturma açısından büyük bir önem taşımaktadır. *Toplumsal yapı*, bireylerin ve grupların toplumsal ilişkiler içinde yer aldığı, bu ilişkilerin belirli bir düzenlilik ve sistematik çerçevesinde şekillendiği toplumsal düzenin temel bileşenlerini ifade ederken; *toplumsal değişme*, bu yapı içinde meydana gelen dönüşüm, farklılaşma ve yeniden yapılanma süreçlerine işaret etmektedir. Sonuç olarak, bu bölümde toplumsal yapı ve değişme kavramları; giriş mahiyetinde olacak şekilde tanımlanmış, Yasa'nın etkilendiği kuramlar çerçevesinde nasıl ele alındığı ayrıntılı bir biçimde tartışılmış, farklı yaklaşımların bu kavramlara dair sunduğu perspektifler ortaya konulmuş ve İbrahim Yasa'nın bu kuramsal ereve içindeki yeri irdelenmiştir. Böylece, Yasa'nın düşüncelerini anlamak için gerekli olan kuramsal temel oluşturulmuş ve çalışmanın diğer bölümlerine yön verecek bir zemin hazırlanmıştır.

Sosyolojinin temel konularından birisi olan toplumsal yapı kavramı, ilk olarak 19. yüzyılda sosyal bilimler literatüründe kullanılmaya başlanmış olup, bu döneme kadar daha çok biyoloji ve inşaat gibi alanlarda fiziksel ve organik yapıları tanımlamak için kullanılmıştır. 19. yüzyıldan itibaren ise toplumsal yapı kavramı, insan toplumlarını analiz etmek için teorik bir araç hâline gelmiştir. Bu dönemde farklı sosyal bilimciler, toplumsal yapıyı anlamak ve açıklamak amacıyla çeşitli metaforlar ve kavramsal

çerçeveler geliştirmiştir. Sosyal bilimciler tarafından toplumsal yapı kavramı, bireylerin sosyal ilişkiler kurduğu ve toplumsal olayların meydana geldiği bir çerçeve olarak tanımlanmıştır. Bu yapı, karşılıklı ilişkiler içinde bulunan sosyal grupların ve toplumsal kurumların, birbirleriyle etkileşime girerek daha geniş bir bütünleşme süreciyle şekillendirdiği düzeni ifade etmektedir. Bu düzen, toplumun işleyişini ve bireylerin toplumsal bağlamdaki rollerini belirleyen, karmaşık ve dinamik bir sistemdir (Gökçe, 1996: 9).

Sosyolojide toplumsal yapı kavramı kısaca, bir toplumda bireylerin birbirleriyle olan etkileşimlerini, bu etkileşimlerin dayandığı kurumsal düzenlemeleri ve bu düzenlemelerin zamanla nasıl sürdürüldüğünü ifade etmektedir. Başka bir deyişle toplumsal yapı, bireyler arasındaki ilişkilerin rastlantısal ve düzensiz değil; aksine belirli bir düzen, süreklilik ve işlevsellik çerçevesinde gerçekteştiği bir yapı olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram, toplumların nasıl organize olduğu, bireylerin bu organizasyon içinde nasıl konumlandığı ve toplumsal yaşamın hangi ilkeler doğrultusunda işlediği gibi temel sosyolojik sorulara yanıt aramaktadır (Gökçe, 2004: 7). Toplumsal yapı, İbrahim Yasa'nın çalışmalarında da olduğu gibi, genellikle toplumsal değişim kavramıyla birlikte ele alınmaktadır. Toplumsal değişim, toplumda mevcut olan yapıların zamanla nasıl dönüştüğünü veya yeniden şekillendiğini incelemektedir. Bu iki kavram arasındaki ilişki, toplumsal yapının durağan ve sabit olmadığı, aksine toplumsal, ekonomik, siyasi ve kültürel dinamikler doğrultusunda sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisinde olduğu gerçegini ortaya koymaktadır. Sosyologlar, toplumsal yapı ve değişim ilişkisini anlamak için çeşitli kuramsal çerçevelerden ve araştırma yöntemlerinden yararlanmaktadırlar (şahin Kütük, 2018: 422).

İbrahim Yasa toplumsal yapıyı açıklarken yapısal işlevselci kuramı, özellikle Spencer'in yapısalcılığı ve Ogburn'ün kültürel boşluk kavramından faydalandığı için burada kısaca bu kuramlar üzerinde durulacaktır. Yasa toplumsal değişmeyi açıklarken de Karl Marx'ın çatışmacı kuramına yakın bir yaklaşım kullanmaktadır. Bu nedenle bu alt bölümde Marx'ın sınıf çatışması kuramı ile alt yapı-üst yapı kavramları üzerinde durulacaktır.

Karl Marx'a göre toplumsal yapı, ekonomik üretim biçimi ve üretim ilişkileri tarafından belirlenmektedir. Toplum, üretim araçlarına sahip olan burjuvazi ile üretim araçlarına sahip olmayan proletarya arasındaki temel sınıf çelişkisi üzerine kuruludur. Marx, toplumsal yapıyı altyapı (ekonomik temel) ve üstyapı (siyasi, hukuki, ideolojik kurumlar)

olarak iki katmanda ele almaktadır. Üstyapı, altyapı tarafından belirlenmekte ve egemen sınıfın çıkarlarını yansıtmaktadır. Marx'a göre toplumsal değişimin temel itici gücü sınıf mücadelesidir. Tarih, sınıf mücadelelerinin tarihidir ve her toplumsal formasyon, kendi içindeki çelişkiler nedeniyle bir sonraki aşamaya geçmektedir. Kapitalist toplumda proletarya, burjuvaziye karşı devrimci bir mücadele yürüterek sınıfsız bir komünist topluma ulaşacaktır. Marx, sınıf mücadelesini kapitalist toplumun temel özelliği olarak görmektedir. İşçilerin sömürülmesi ve artan eşitsizlik, sınıf bilincinin gelişmesine ve sınıf mücadelesinin şiddetlenmesine yol açmaktadır. Marx'a göre ekonomik altyapı, toplumsal yapının temelini oluşturmakta ve hukuki, siyasi, kültürel ve ideolojik üstyapıyı şekillendirmektedir. Üretim güçlerindeki ve üretim ilişkilerindeki değişimler, üstyapıda da dönüşümlere neden olmaktadır. Marx'a göre toplumsal yapı, özellikle ekonomik altyapı, toplumsal değişimin temel belirleyicisidir. Üretim güçlerindeki ve üretim ilişkilerindeki çelişkiler, toplumsal yapıda gerilimlere ve sınıf mücadelesine yol açarak değişimi tetiklemektedir. Marx'ın altyapı-üstyapı modeli, toplumsal değişimin ekonomik temellerini vurgulayarak, maddi koşulların ideolojik ve siyasi yapıları nasıl şekillendirdiğini göstermektedir (Tatlıcan, 2018: 67-70).

Bir toplumun ekonomik sistemi, o toplumun siyasi sistemi, hukuk sistemi, eğitim sistemi, din ve kültürü gibi diğer tüm yönlerini temelden etkilemektedir. Üretim araçlarının mülkiyeti ve üretim ilişkileri, toplumsal sınıfların oluşumunu ve bu sınıflar arasındaki güç dengesini belirlemektedir. Dolayısıyla, toplumsal değişimi anlamak için öncelikle ekonomik altyapıdaki değişimleri incelemek gerekmektedir. Sınıf mücadelesi kavramı, Marx'ın toplumsal değişim teorisinin merkezinde yer almakta ve tarihin ilerleyişini açıklayan temel mekanizma olarak görülmektedir. Sömürülen sınıfın egemen sınıfa karşı mücadelesi, toplumsal yapıyı dönüştürmekte ve yeni toplumsal formasyonların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Marx, kapitalist toplumda burjuvazinin ve proletaryanın temel çıkarlarının çatıştığını ve bu çatışmanın kaçınılmaz olarak bir sınıf mücadelesine dönüşeceğini öngörmektedir. İşçilerin sömürülmesine dayanan kapitalist sistem, zamanla işçi sınıfının bilinçlenmesine ve örgütlenmesine yol açacak, bu da kapitalist sistemi yıkacak ve sınıfsız bir komünist topluma geçişi sağlayacaktır (Omay, 2010: 81-86).

Talcott Parsons'a göre toplum, karşılıklı ilişki ve bağımlılık içinde olan alt sistemlerden oluşan karmaşık bir sistemdir. Her alt sistem, sistemin devamlılığı için belirli bir işlevi yerine getirmektedir. Parsons, toplumsal yapıyı roller ve statüler aracılığıyla

tanımlamaktadır. Toplumsal sistemin en önemli birimi roldür ve bireylerin toplum içindeki konumları roller tarafından belirlenmektedir. Parsons, toplumsal düzenin korunmasında değerlerin ve normların içselleştirilmesinin önemini vurgulamaktadır. Parsons'ın değişme modeli, farklılaşma fikrine dayanmaktadır. Toplum büyüdükçe ve karmaşıklıklaştıkça, farklı işlevler için farklılaşmış yapılar ortaya çıkmaktadır. Bu farklılaşma süreci, yeniden bütünleşme gerekliliğini de beraberinde getirmektedir. Parsons, toplumsal değişmeyi genellikle uyumlu ve evrimsel bir süreç olarak görmektedir. Parsons'ın kuramı, toplumun nasıl bir arada durduğunu ve işlediğini anlamaya odaklanan yapısal işlevselcilik yaklaşımının temelini oluşturmaktadır. Bu yaklaşım, toplumsal kurumların ve yapıların toplumun ihtiyaçlarını karşılamadaki işlevlerini analiz etmektedir (Sınar, 2018: 122-123).

Parsons, toplumsal sistemlerin dengede kalma eğiliminde olduğunu ve bu dengenin alt sistemler arasındaki karmaşık alışverişlere bağlı olduğunu belirtmektedir. AGIL şeması, toplumsal sistemlerin hayatta kalması için gerekli olan dört temel işlevi açıklamaktadır. Parsons'a göre toplumsal değişme, işlevsel farklılaşma yoluyla gerçekleşmektedir. Toplumlar evrimleştikçe, daha karmaşık ve uzmanlaşmış yapılar ortaya çıkmakta ve bu yapılar farklı işlevleri yerine getirmektedir. Bu süreç, toplumsal sistemin uyum kapasitesini artırmaktadır. Parsons, toplumsal sistemin normatif öğeleri olarak değerlerin ve normların önemini vurgulamaktadır. Değerler, toplumsal sistemin temelini oluşturmakta ve normlar aracılığıyla bireylerin davranışlarını düzenlemektedir. Toplumsal değişme sürecinde değerlerde ve normlarda da dönüşümler yaşanabilmektedir. Parsons'a göre toplumsal yapı, işlevsel farklılaşma ve buna bağlı olarak rollerin ve kurumların uzmanlaşması yoluyla toplumsal değişimi şekillendirmektedir. Değerler ve normlardaki değişimler de toplumsal yapıda dönüşümlere neden olabilmektedir. Parsons'ın yapısal işlevselcilik kuramı, toplumsal yapıyı ve değişimi anlamak için sistematik bir çerçeve sunmaktadır. Toplumun farklı parçalarının birbirleriyle nasıl ilişkili olduğunu ve her bir parçanın bütününe işleyişine nasıl katkıda bulunduğunu analiz etmektedir. Parsons'ın toplumsal değişme anlayışı, daha çok evrimsel ve uyumlu bir süreci vurgulamaktadır. Çatışma ve ani dönüşümler yerine, işlevsel farklılaşma ve yeniden bütünleşme yoluyla gerçekleşen kademeli değişimi ön plana çıkarmaktadır (Nar, 2019: 33).

İbrahim Yasa'nın ABD'de bulunduğu 1930'lu yıllar Amerikalı sosyologlar arasında işlevselci yaklaşımın baskın olduğu yıllardır; bu yaklaşımın etkisi 1970'lere kadar sürer. Şüphesiz 1930'lu yıllarda işlevselci ve çatışmacı yaklaşım ABD'de yan yana yer alsa da işlevselciliğin reddedilemez bir belirleyiciliği ve etkisi vardır. Bu etki o dönem ABD'de bulunan Mübeccel B. Kıray gibi Yasa'nın eserlerinde de belirgindir. II. Dünya Savaşı sürerken 1942'de Türkiye'ye dönen Yasa, çatışmacı bakış açısından, özellikle Marxist teorinin Amerikan sosyologları üzerinde en etkili olduğu dönemde ABD'de bulunmuş, ancak işlevselci yaklaşımı benimsemiştir. İşlevselcilik çağdaş sosyologlar ve Amerikalı sosyologlar üzerinde en etkili yaklaşımların başında gelir. Yasa'nın Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundaki sıkıntıları yaşamış bir sosyolog olarak yeni kurulan toplumsal düzenin korunması ve ilerlemesi bağlamında işlevselci yaklaşımı benimsediği söylenebilir (Başak, 2008: 925).

Yasa alan araştırmalarında hem pozitivist paradigmanın anket ve survey tekniğini, hem de yorumsamacı paradigmanın katılımcı gözlem, derinlemesine görüşme ve örnek olay gibi veri toplama tekniklerini kullanmıştır. O anket tekniğiyle sınırlı kalmamış ve düz tabloların kavranmasında nitel veri toplama teknikleriyle elde ettiği bilgilerden de faydalanmıştır. Bu Türk sosyolojisine önemli bir katkıdır (Başak, 2008: 926-927).

1.5.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Toplumlar, tarihsel süreç içerisinde sürekli bir değişim ve dönüşüm içindedir. Bu değişim sürecini anlamlandırabilmek için toplumsal yapıyı ve bu yapının nasıl şekillendiğini, değişime nasıl tepki verdiğini incelemek gerekmektedir. Sosyoloji disiplininin temel araştırma alanlarından biri olan toplumsal yapı ve değişim ilişkisi, toplumların sürekliliğini ve dönüşümünü kavramsal düzeyde analiz etmeye olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, İbrahim Yasa'nın çalışmaları, toplumsal yapı ve değişmeyi açıklamak için çeşitli çerçeveler sunarak, Türk toplumunun dönüşüm süreçlerine dair önemli katkılarda bulunmuştur.

Bu alt bölümde, İbrahim Yasa'nın çalışmalarında yer alan temel kavramlar arasından bu araştırmanın konusuna uygun olan kavramlar ele alınacaktır. Özellikle toplumsal ve sosyal yapı, toplumsal ve kültürel değişim ile maddi ve manevi kültür gibi kavramlar üzerinde durulacaktır. Bu kavramlar, toplumların yapısal unsurlarını, değişim süreçlerini

ve bu süreçlerde kültürün rolünü anlamada kritik bir öneme sahiptir. Bu kavramlar çerçevesinde İbrahim Yasa'nın çalışmalarında toplumsal yapı ve değişme kavramının çok yönlü incelenmesine zemin hazırlanacaktır.

2.3.1. Toplumsal ve Sosyal Yapı

Türk sosyolojisinde *toplumsal yapı* kavramı, sosyolojinin varlığını meşrulaştıran temel bir unsur olarak kabul edilir. Herhangi bir sosyolojik olgu incelenirken, öncelikle bu olgunun ortaya çıktığı toplumsal yapıya bakmak sosyolojik analizin başlangıç noktalarından birini oluşturur. Ancak, toplumsal yapı kavramının tanımı ve temel unsurları konusunda Türk sosyologları arasında tam bir fikir birliği bulunmamaktadır (Bozyer ve Bulut, 2019: 53). Bu durum, kavramın karmaşıklığını ve Türk sosyolojisindeki farklı teorik yaklaşımların çeşitliliğini yansıtmaktadır. Türk sosyolojisi bağlamında, toplumsal yapının incelenmesi, ülkenin özgün tarihsel, kültürel ve sosyo-politik koşulları tarafından şekillenmiştir. Bu nedenle, Türk toplumunun dinamiklerini ve özelliklerini kavramak için toplumsal yapı olgusunun Türk sosyologları tarafından nasıl ele alındığını incelemek büyük önem taşımaktadır.

Bir başka tanıma göre ise toplumsal yapı, farklı amaçlarla ilişkiler kuran bireyler arasındaki iletişim ve ilişkilerin tamamıdır ve toplum içindeki yaşamın bir ürünüdür. Bu tanım, toplumsal yapının bireyler arasındaki etkileşimlerden doğduğunu ve kültür tarafından güvence altına alındığını belirtmiştir. Ayrıca, bu tanım toplumsal yapıyı oluşturan unsurlar arasında etkileşim, uyum ve değişimin esas olduğunu vurgulamıştır. Ekonomik, siyasi grupların ve sivil toplum gibi farklı alanlardaki unsurların birbirini etkilediği ve toplumsal yapının sürekli bir değişim içinde olduğu ifade edilmiştir (Başak, 2005: 49-50).

Türk sosyolojisinde toplumsal yapı kavramını analiz eden birçok önde gelen isim bulunmaktadır. Bu sosyologlar, farklı teorik yaklaşımlar ve ampirik çalışmalar aracılığıyla Türkiye'nin toplumsal yapısını anlamaya ve açıklamaya çalışmışlardır.

Behice Boran, Marksist kuramın etkisiyle toplumsal yapıyı ekonomik temelde ele almış ve üretim güçleri ile üretim ilişkilerinin toplumsal yapıyı belirlediğini savunmuştur. Boran'a göre toplumsal yapı, kurumların bütünleşmesiyle oluşan sosyal düzendir ve bu

bütünleşme şekli toplumlara göre değişmektedir. Üretim güçleri, iş bölümü ve mülkiyet ilişkileri gibi unsurlar toplumsal yapının temelini oluşturmaktadır.

Behice Boran'ın yaklaşımına göre sosyal yapı, kurumların sosyal düzende birbirleriyle az çok bütünleşerek oluşturduğu yapıdır ve bu bütünleşmenin şekli ve derecesi toplumlara göre farklılık göstermektedir. Boran, toplumsal yapıyı oluşturan temel unsurları, insanın doğayla ilişkisinden doğan ilişkiler sistemi ve doğrudan bu ilişkiden doğmayan insanlar arası ilişkiler sistemi olarak iki ana kategoride ele almıştır (Başak, 2005: 41-42). Bu yaklaşım, toplumsal yapının temelinde ekonomik ilişkilerin/üretim ilişkilerinin yattığını vurgulamıştır.

Mübeccel Belik Kıray, genellikle sosyal yapı kavramını kullanmakla birlikte araştırmalarının bir kısmında da toplumsal yapı kavramını kullanmıştır. Kurumları ve insan ilişkilerini odak noktasına alan makro bir toplumsal yapı anlayışını benimsemiştir. Mübeccel Belik Kıray toplumsal yapıyı, sosyal kurumların, insan ilişkilerinin ve bunların karşılıklı etkileşimlerinden doğan sosyal değerlerin birbirini etkilediği bir bütün olarak tanımlamıştır. Kıray'a göre toplumsal yapının şeklini belirleyen temel unsurlar yerleşme şekli, nüfus kompozisyonu, sosyal örgüt ve değerler sistemidir. Bu unsurların zaman içinde değiştiği ve toplumsal yapıyı dönüştürdüğü belirtilmiştir (Başak, 2005: 43). Mübeccel Belik Kıray'a göre toplumsal yapının şeklini belirleyen değişkenler şunlardır:

“Her toplum: (a) ekolojik bir komünite, mekânda belirli bir yeri ve biçimi olan bir yerleşme şekli (b) kendine has özellikleri olan nüfus kompozisyonu, (c) belirli bir sosyal örgüt ve (d) bunlara bağlı bir değerler sistemi olarak ele alınabilir. Birbirine bağlı olan ve tabi olan bu dört büyük değişkenler grubunda izlenecek farklı derecelenme ve çeşitlenmeler de şöyle özetlenebilir: (a) ekolojik ilintilerin şekil ve hacmi (b) kurumların farklılaşma, ihtisaslaşma ve örgütlenme dereceleri (c) toplumda dışarıya açılma, dışarıyla bağlantı kurma, bütünleşme şekli ve miktarı, (d) insan ilintilerinde herkesin birbirini tanıdığı şahsi yüz yüze temaslardan, anonim ve gayri şahsi rollere dayanan ilintilere geçiş derecesi (c) mahalli ve dini olma özelliklerinin kaybolma derecesi” (Kıray, 2000: 21).

İ. Yasa da Mübeccel Kıray gibi, toplumsal yapıyı, toplumsal kurumların, bunların karşılıklı ilişkilerinden doğan toplumsal değerlerin karşılıklı etkilediği bir bütün olarak görmektedir. Maddi ve manevi kültür ayrımını benimsemiş ve toplumsal yapı veya kültür değişmelerinde egemen nedenin maddi olduğunu belirtmiştir (Yasa 1970: 127).

“Türkiye’nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları” (1970) adlı eserinde amacını “çağdaş Türkiye’nin toplumsal yapısı ve temel özelliklerinin saptanması” olarak belirler. İ. Yasaya (1970: 2-9) göre toplumsal yapı araştırmalarına toplumun doğa ile ilişkilerini ele alarak başlamak gerekir: Toplumun çevreleyen öge ve güçler arasındaki etki-tepki ilişkilerinin bir kısmının yaygın ve tekrarlı oluşundan doğan bir takım genel davranış kalıpları ve toplumsal biçimlenmelerin ve kurumların nelerden ibaret olduğunun bilinmesi gerekir. Demografik, etnik ve kültürel yapı (aile, din, tarih, dil, eğitim, siyasi örgüt), nihayet toplumsal gruplar, tabakalar ve sınıflar makro toplumsal yapının anlaşılması için bilinmesi gereken öğelerdir.

Yasa, toplumsal yapı çalışmalarında Behice Boran ve kendisi dışında hiç kimsenin ciddi bir çalışma yapmadığını, yapılanların ancak toplumsal yapı tanımlamaları olduğunu, yapıyı araştırma yollarını bir kılavuzla göstererek örnek araştırma yapanların ise sadece kendilerinin olduğunu belirttikten sonra, araştırma sonuçlarından yola çıkarak bir toplumsal yapıda bulunan özellikleri şu şekilde sıralamıştır: 1- Derecelendirilmiş mevki ve mertebelerin gerilme-yarışma içinde olması 2- Aralarında sürekli yenileme ve aynı zamanda kararsız bir dengenin bulunması 3- Böyle bir dengenin varlığı konusunda bir toplumsal bilinçlenmenin uyanması 4- Dengeyi ayakta tutabilecek ve hemen çökmeyecek sağlamlıkta bir çatının kurulması 5- Yapı ile eylem arasındaki bağıntıyı sağlayacak yapılaşma; yeniden yapılaşma devingenliklerinin sürdürülmesi (Başak 2005: 47).

İ. Yasa yapı kavramını sosyolojik olarak hem toplumsallık biçimlerinin mikrokozmu olarak gruplara, hem de toplulukların makro kozmu olan toplumlara uygulanabilecek işlevsel bir araç olarak ele alır. Ayrıca evrensel kültür öğeleri olarak belirlediği aile, din, dil, eğitim kurumları, tarih, gelenek ve devletin toplumsal yapıyı etkilediğini (1970: 13) belirtmiştir. Toprak mülkiyeti konusuna değinip; sınıfların durumu belirlenmeden toplumsal yapının açıklanamayacağını savunmuştur. Kent, kır ve gecekondü aileleri ile ilgili saha çalışmalarından faydalanarak analiz yapılmaya çalışılmıştır. Dil, din ve eğitim konuları D.İ.E.’nin verilerinden faydalanılarak incelenmiştir ve yazar, incelemeleri sonucu Türkiye’nin toplumsal yapısı ile ilgili genel özellikler çıkartmıştır.

Bu farklı tanımlar aracılığıyla Türk sosyologlarının toplumsal yapı kavramını ele alırken çeşitli teorik perspektiflerden yararlandıkları ve farklı unsurlara vurgu yaptıkları görülmektedir. Ancak buradaki ortak nokta, toplumsal yapının bir toplumu oluşturan

temel düzenlemeleri ve ilişkileri ifade etmesi ve bu yapının toplumun işleyişini ve bireylerin yaşamlarını derinden etkilemesidir.

İbrahim Yasa da toplumsal yapı ve değişme çalışan önemli isimlerden biridir ve özellikle köy sosyolojisi alanındaki çalışmalarıyla tanınmaktadır. Yasa, toplumsal yapıyı, Mübeccecel Belik Kıray gibi, toplumsal kurumların ve bunların karşılıklı ilişkilerinden doğan toplumsal değerlerin karşılıklı etkilediği bir bütün olarak görmektedir. Yasa'nın toplumsal yapı hakkındaki görüşleri, bu bölümde daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. İbrahim Yasa, Türk sosyolojisinde toplumsal yapı ve toplumsal değişme alanında önemli çalışmalar yapmış ve çağdaş Türk sosyolojisi literatürünün oluşumuna katkıda bulunmuş bir sosyologdur. Özellikle köy sosyolojisi üzerine yaptığı ampirik araştırmalar ve toplumsal değişimi uzunlamasına inceleyen çalışmalarının önemi sayesinde tanınmıştır. Yasa, çalışmalarında nicel tekniklere önem vermekle birlikte, bu tekniklerden elde ettiği sonuçları nitel ve kültürel bağlamda da yorumlamıştır. Bu özelliği, onun sosyolojik analizlerinin derinliğini ve kapsamlılığını artırmıştır.

Yasa, maddi ve manevi kültür ayrımını benimsemiş ve toplumsal yapı veya kültür değişmelerinde egemen nedenin maddi olduğunu belirtmiştir. Ona göre, toplumsal yapı araştırmalarına toplumun doğa ile ilişkilerini ele alarak başlamak gerekmektedir. Toplumun çevreleyen ögeler ve güçler arasındaki etki-tepki ilişkilerinin yaygın ve tekrarlı oluşundan doğan genel davranış kalıpları, toplumsal şekillenmeler ve kurumların nelerden ibaret olduğunun bilinmesi gerektiğini ifade etmiştir (Yasa, 1970: 127).

Yasa'ya göre makro toplumsal yapıyı anlamak için demografik, etnik ve kültürel yapı (aile, din, tarih, dil, eğitim, siyasi örgüt) ile toplumsal gruplar, tabakalar ve sınıflar gibi ögelerin bilinmesi gerekmektedir. Toprak mülkiyeti konusuna da değinen Yasa, sınıfların durumu belirlenmeden toplumsal yapının açıklanamayacağını savunmuştur. Yaptığı araştırma sonuçlarından yola çıkarak Yasa, bir toplumsal yapıda bulunan özellikleri şu şekilde sıralamıştır: Derecelendirilmiş mevkii ve mertebelerin gerilme-yarışma içinde olması, aralarında sürekli yenileme ve aynı zamanda kararsız bir dengenin bulunması, böyle bir dengenin varlığı konusunda bir toplumsal bilinçlenmenin uyanması, dengeyi ayakta tutabilecek ve hemen çökmeyecek sağlamlıkta bir çatının kurulması, yapı ile eylem arasındaki bağıntıyı sağlayacak yapılaşma ve yeniden yapılaşma devingenliklerinin sürdürülmesi (Yasa, 1970: 13).

Yasa'nın sosyo-kültürel yapı ile ilgili görüşleri, pozitivist bilim anlayışının çerçevesinde şekillenmiştir. Özellikle dine bakış açısı ve maddi öğelerin önemine yaptığı vurgu, Ankara ekolünün belirgin özelliklerindedir. Yasa'nın temel eserlerinden biri olan "Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları" (1970), çağdaş Türkiye'nin toplumsal yapısını ve temel özelliklerini saptamayı amaçlamaktadır. Bu eser, Yasa'nın toplumsal yapı konusundaki kapsamlı görüşlerini ve analizlerini içermektedir. Ayrıca, "Ankara'da Gecekondu Aileleri" ve "Yirmibeş Yıl Sonra Hasanoğlan Köyü" gibi çalışmaları da Türkiye'nin farklı kesimlerindeki toplumsal yapıyı ve değişimi anlamak açısından önemli kaynaklardır.

İbrahim Yasa'nın çalışmalarının önemli bir boyutunu, toplumsal yapı ile toplumsal değişme ve dönüşüm süreçleri arasındaki ilişkiyi incelemesi oluşturur. Yasa, toplumsal yapıyı durağan bir olgu olarak değil, sürekli bir değişim ve dönüşüm içinde olan dinamik bir süreç olarak ele almıştır. Onun temel ilgi alanlarından biri, Türkiye'deki toplumsal değişimin yönünü ve hızını anlamak ve bu değişimin toplumsal yapı üzerindeki etkilerini analiz etmektir.

Yasa'nın bu konudaki en dikkat çekici çalışmalarından biri, Hasanoğlan köyü üzerine yaptığı araştırmadır. 1940'lı yılların başında gerçekleştirdiği ilk çalışmanın ardından 25 yıl sonra aynı köyü tekrar ziyaret ederek, bu süre zarfında meydana gelen toplumsal ve ekonomik değişimleri detaylı bir şekilde incelemiştir. Bu çalışma, toplumsal yapının zaman içindeki dönüşümünü ampirik olarak gözleme ve analiz etme açısından Türk sosyolojisine önemli bir katkı sağlamıştır. Yasa'ya göre, Hasanoğlan köyündeki toplumsal değişimi sağlayan esas faktör, tren yolunun köye ulaşması olmuştur. Bu durum, Yasa'nın toplumsal değişimde maddi faktörlere verdiği önemi açıkça göstermektedir (Yasa, 1955 ve Yasa, 1966).

Yasa'nın toplumsal değişme konusundaki bir diğer önemli çalışması, Almanya'dan yurda dönen işçi aileleri üzerinedir. Bu araştırmasında Yasa, yurt dışındaki deneyimleriyle yeni beceri ve görüşler edinen işçilerin Türk toplumunda nasıl değişimlere yol açabileceğini araştırmıştır. Bu çalışma, dış göçün toplumsal yapı ve değerler üzerindeki etkilerini anlamak açısından önemli veriler sunmaktadır. Yasa, bu çalışmasında özellikle Türkiye'ye dönen işçilerin yatırım tercihleri (erkeklerin okul, kadınların cami yapmayı tercih etmesi gibi) üzerinden toplumsal değerlerdeki değişimi gözlemlemeye çalışmıştır (Yasa, 1979)

Ayrıca Yasa, kentleşme sürecinin toplumsal yapı üzerindeki etkilerini de incelemiştir. "Ankara'da Gecekondu Aileleri" adlı çalışması, köyden kente göçün nedenlerini ve gecekondu bölgelerindeki aile yapısını ele almaktadır. Yasa, gecekondu bölgelerindeki yaşam biçimini köy ve şehir arasında bir geçiş hali olarak değerlendirmiş ve bu bölgelerdeki toplumsal yapının kendine özgü dinamiklerini ortaya koymuştur. Eşitsiz toprak dağılımı, işsizlik ve tarımda makineleşme gibi faktörlerin köyden kente göçü tetiklediğini ve bunun sonucunda gecekondulaşmanın ortaya çıktığını belirtmiştir (Yasa, 1966).

Yasa'nın "Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları" adlı eseri, dönemin Türkiye'sinin toplumsal yapısını anlamak için kapsamlı bir çerçeve sunmuş ve bu alandaki akademik tartışmalara önemli bir zemin hazırlamıştır. Onun, toplumsal yapıyı oluşturan temel unsurlara dair yaptığı detaylı analizler ve bu unsurların birbirleriyle olan ilişkilerine dair sunduğu görüşler, sonraki araştırmacılar için önemli bir referans noktası olmuştur (Yasa, 1970).

Yasa'nın toplumsal değişim konusundaki vurgusu ve bu değişimi araştırmaları sayesinde ampirik olarak inceleme çabası, Türk sosyolojisinde değişim olgusuna yönelik ilginin artmasına katkıda bulunmuştur. Özellikle Hasanoğlu köyü çalışması, toplumsal değişimin uzun vadeli etkilerini gözlemlemek ve analiz etmek için önemli bir model oluşturmuştur.

Toplumsal yapı, belirli mevki ve mertebelerin hiyerarşik bir düzen içerisinde konumlandığı, bu konumlar arasında ise sürekli bir gerilim ve rekabet ilişkisinin bulunduğu dinamik bir sistemdir. Bu yapı, yalnızca sabit bir organizasyon şeması olarak değil, aynı zamanda statülerin ve rollerin karşılıklı etkileşimiyle şekillenen ve dönüşen bir ilişkiselliği ifade etmektedir. Mevcut hiyerarşik düzen içerisinde aktörler arası çekişme, toplumsal yapının hareketliliğini ve dönüşüm potansiyelini artıran bir unsur olarak değerlendirilmelidir. Bu hiyerarşik sistemin temel özelliklerinden biri, kendi içinde süreklilik arz eden bir yeniden üretim sürecine sahip olmasıdır. Ancak bu yeniden üretim, durağan bir dengeye değil; aksine zaman zaman istikrarsızlaşan, kararsız fakat işlevsel bir dengeye işaret etmektedir. Toplumsal yapı, bu yönüyle hem değişime açık hem de belirli bir düzenin devamını mümkün kılan bir esneklik taşımaktadır. Bununla bağlantılı olarak, toplumsal sistemin istikrarını sürdürebilmesi, söz konusu denge durumuna ilişkin kolektif bir farkındalığın, yani toplumsal bilinçlenmenin gelişmesini

gerekli kılar. Bireylerin ve grupların, toplumsal düzenin sürekliliğini sağlayan normatif çerçevenin farkında olması, yapısal uyumun ve işlevsel bütünlüğün korunmasına katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda, söz konusu toplumsal dengeyi sürdürebilecek nitelikte, sağlam ve işlevsel bir kurumsal yapı tesis edilmelidir. Toplumsal kurumların ve normatif yapıların bu denli bir sağlamlık taşıması, sistemin sadece mevcut durumunu muhafaza etmesini değil; aynı zamanda ani kırılmalar ya da kriz durumları karşısında direnç gösterebilmesini de mümkün kılar.

2.3.2. Toplumsal ve Kültürel Değişme

Toplumsal değişme, genellikle bir toplumun zaman içindeki yapısal, kültürel ve işlevsel dönüşümünü ifade eder. Ancak bu dönüşümün hızına, büyüklüğüne ve kapsamına göre farklı tanımlar yapılmaktadır. Giddens (2009) toplumsal değişmeyi, toplumsal yapıların değişimini ve bu yapıların bireyler ile toplum arasındaki ilişkiyi nasıl etkilediğini açıklayan bir süreç olarak tanımlamaktadır. Toplumsal değişme, genellikle toplumdaki normlar, değerler, kurumlar ve güç yapılarındaki değişimle ilişkilendirilmektedir.

Durkheim (1995: 9-10) ise toplumsal değişmeyi, toplumların zamanla daha karmaşık hale gelmesinin ve iş bölümü gibi unsurların artmasının bir sonucu olarak görmüştür. Durkheim'e göre toplumsal değişim, toplumun işleyişini sağlayan normların ve kuralların evrimsel bir şekilde dönüşümünü içermektedir. Bu dönüşüm, toplumsal düzenin korunmasını sağlamak amacıyla gerekli olan uyumların bir parçası olarak anlaşılmalıdır.

Marx ve Engels, toplumsal değişimin esas olarak sınıf çatışmalarından kaynaklandığını savunmuşlardır. Bu yaklaşımda, toplumlar arasındaki eşitsizliklerin, sınıf mücadelesinin ve ekonomik ilişkilerin değişime yol açtığı vurgulanmıştır. Marx, kapitalist toplumda sınıflar arasındaki çatışmanın toplumsal değişimin temel itici gücü olduğunu belirtmiştir (Şahin Kütük, 2018: 423-424).

Toplumsal değişme, çeşitli teorik perspektiflerden açıklanabilir. Her bir teori, toplumsal değişimin nasıl meydana geldiğini, hangi etmenlerin bu değişimi şekillendirdiğini ve değişimin toplumsal yapıyı nasıl dönüştürdüğünü farklı şekillerde ele almaktadır. Toplumsal değişimin evrimsel bir süreç olarak görüldüğü yaklaşımlar, toplumların zamanla daha karmaşık hale geldiğini ve gelişen yapılarla daha yüksek bir düzeye ulaştığını savunmuştur.

Spencer, toplumların tıpkı biyolojik varlıklar gibi evrimsel bir süreçten geçerek daha gelişmiş ve karmaşık bir yapıya kavuştuğunu öne sürmüştür. Bu bakış açısına göre, toplumsal değişim sürekli ve tek yönlü bir ilerleme sürecidir. Bu değişim, toplumun işlevsel uyumunu artıran, karmaşıklığını ve organizasyonunu geliştiren bir süreçtir.

Emile Durkheim de benzer şekilde toplumsal değişimi evrimsel bir süreç olarak ele almıştır. Durkheim'e göre toplumlar, başlangıçta birbirine benzer işlevlere sahip bireylerden oluşan "mekanik dayanışma" ile bir arada tutulan toplumlardan, karmaşık iş bölümleri ve uzmanlaşmalarla organik dayanışmaya geçiş yaparlar. Bu evrimsel değişim, toplumun karmaşıklık düzeyine göre uyum sağlama çabalarının bir sonucudur. Durkheim'in bu yaklaşımı, toplumların sosyal değişim karşısında istikrarı sağlamak için evrimsel bir süreçten geçtiklerini vurgulamıştır. Bu işleyiş, toplumdaki her bireyin ve kurumun birbirine bağımlı hale gelmesiyle ortaya çıkmaktadır. Durkheim'in evrimsel bakış açısı, toplumların zamanla daha uyumlu hale geldiğini vurgulamaktadır (Şahin Kütük, 2018: 422-425).

Bir diğer teori olan Sosyal İnşacılık teorisi, toplumsal gerçekliğin insanların etkileşimleri ve toplumsal bağlar aracılığıyla şekillendiğini savunmuştur. Peter Berger ve Thomas Luckmann'ın *The Social Construction of Reality (1966)* adlı eserinde ortaya koydukları bu teoriye göre, insanlar toplumsal dünyayı ve onun normlarını sürekli olarak inşa etmektedirler. Bu bakış açısına göre toplumsal değişim, yeni anlamların ve normların inşa edilmesiyle meydana gelmektedir. Sosyal inşacılık, kültürel ve toplumsal normların zaman içinde değişebileceğini ve bu değişimlerin toplumu dönüştürebileceğini savunmaktadır. Örneğin, cinsiyet ve cinsel kimlik anlayışlarındaki değişim, toplumsal inşacılıkla açıklanabilir. Zamanla, toplumlar daha esnek ve farklı cinsiyet kimliklerini kabul eden bir yapıya bürünmüştür.

Toplumsal değişim literatüründe, değişimin çeşitli faktörlerle tetiklendiği vurgulanmaktadır. Bu faktörler arasında teknolojik gelişmeler, ekonomik dönüşümler, kültürel değişimler ve politik hareketler öne çıkmaktadır: Teknolojik gelişmeler, toplumsal değişimin en önemli etmenlerinden biridir. Sanayi Devrimi, toplumları tarıma dayalı ekonomilerden sanayiye dayalı ekonomilere dönüştürmüştür. Bu süreç, hızla büyüyen şehirler, fabrikalar ve iş gücü hareketliliği gibi önemli toplumsal değişimlere yol açmıştır. Sonraki yıllarda, dijital devrim ve internetin yükselmesi, toplumsal iletişimi, eğitimi ve iş gücünü önemli ölçüde değiştirmiştir. Sosyal medya platformlarının

yaygınlaşması, toplumsal hareketlerin organize edilmesinde önemli bir rol oynamış ve bireylerin politik süreçlere katılımını artırmıştır. Teknolojik değişim, toplumları hızla dönüştüren bir güce sahiptir. Örneğin, sanayi devrimi, üretim süreçlerini değiştirerek toplumları köklü şekilde dönüştürmüş ve buna bağlı olarak iş gücü yapısı, aile yapıları ve sınıf ilişkileri yeniden şekillenmiştir. Modern teknolojiler ve dijitalleşme de günümüz toplumu üzerinde benzer şekilde dönüşüm yaratmaktadır (Doğan, 2023: 16)

Toplumsal yaşam, sürekli bir değişim halindedir. Bu değişim, pek çok faktörün etkileşimi sonucu ortaya çıkmaktadır. Nüfus artışı, kentleşme, aile yapısındaki dönüşümler gibi içsel faktörlerin yanı sıra siyasi ideolojiler, ekonomik koşullar ve dış dünya ile olan ilişkiler gibi dışsal faktörler de toplumsal değişimi şekillendirmektedir.

Bu karmaşık süreçte coğrafi koşulların da önemli bir rolü vardır. Toplumlar, içinde buldukları coğrafi ortamın etkisi altında şekillenmektedir. Coğrafi konum, iklim, arazi yapısı gibi faktörler, toplumların ekonomik faaliyetlerini, sosyal ilişkilerini ve kültürel değerlerini belirlemektedir. Ulaşım imkanlarının gelişmiş olduğu bölgelerde toplumsal değişim daha hızlı gerçekleşirken, ulaşımın zor olduğu bölgelerde değişim daha yavaş seyretmektedir (Sınar, 2012: 8-9). İbrahim Yasa'nın çalışmalarında bu durum açıkça görülmektedir. Yasa, Sindel Köyü ve Hasanoğlu Köyü'nü karşılaştırarak coğrafi koşulların toplumsal değişime olan etkisini göstermiştir. Coğrafi konumu ve arazi yapısı bakımından dezavantajlı olan Sindel Köyü'nde toplumsal ve kültürel değişim oldukça yavaş seyrederken, ulaşım imkanları daha iyi olan ve verimli tarım arazilerine sahip olan Hasanoğlu Köyü'nde değişim çok daha hızlı olmuştur (Doğan, 2023: 15-16). Toplumsal değişim, tek bir faktörün değil, birden fazla faktörün etkileşimi sonucu ortaya çıkan karmaşık bir süreçtir. Bu faktörler arasında coğrafi koşulların da önemli bir yeri vardır. Coğrafi konum, iklim ve arazi yapısı gibi faktörler, toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamlarını şekillendirir ve dolayısıyla toplumsal değişimin hızını etkiler. İbrahim Yasa'nın çalışmaları da bu görüşü destekler niteliktedir.

İbrahim Yasa, toplumsal değişimin karmaşık ve çok yönlü bir süreç olduğunu vurgulayarak, bu sürecin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi için bazı temel koşulların var olması gerektiğini savunur. Tüzün'e (1998: 223) göre, Yasa'nın belirlediği bu koşullar şunlardır:

- Uyum: Toplumsal ilişkilerin, bireyler arasında çatışma ve gerilime yol açmadan uyumlu bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir.

- Toplumsal sorunların önlenmesi: Toplumsal değişim sürecinde ortaya çıkabilecek sorunların önlenmesi için toplumun kendini koruyabileceği mekanizmalara sahip olması gerekmektedir.
- Sürekli değişim: İnsanların çevresi ve dolayısıyla toplumsal yapı, içsel veya dışsal nedenlerle sürekli bir değişim hâindedir.

Yasa'nın bu görüşleri, toplumsal değişmenin sadece bir sonuç değil, aynı zamanda bir süreç olduğunu ve bu sürecin yönetilmesi gerektiğini göstermektedir. Yasa'nın toplumsal değişme anlayışı, William Ogburn gibi önemli sosyologlardan da etkilenmiştir. Ogburn, kültürel değişmenin teknolojik değişmeden daha yavaş olduğu ve bu durumun toplumsal sorunlara yol açabileceği tezini öne sürmüştür. Yasa da benzer şekilde, toplumsal değişmenin farklı alanlardaki hız farklılıklarının sorunlara neden olabileceğini savunmuştur (Yasa, 1967: 112).

Yasa'nın araştırmalarında ve sosyolojik düşüncesinde değişme kavramı oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Yapmış olduğu araştırmalarla da değişme kavramına verdiği önemi gözler önüne sermiştir. İbrahim Yasa, toplumsal değişmenin durağan olmayan ve sürekli bir süreç olduğunu vurgulamıştır. Bu değişme hem maddi hem de manevi boyutlarda bireyleri etkilemektedir. Yasa, toplumsal değişme konusundaki görüşlerini şekillendirirken en çok William Ogburn'dan etkilenmiştir. Ogburn'a göre, teknolojik gelişmeler ve fiziksel çevredeki değişimler, kültürel ve sosyal değişimlerden daha hızlı gerçekleşmektedir. Bu durum, toplumların gelenek, görenek ve değerler gibi kültürel unsurlarının, teknolojik gelişmelere ayak uyduramamasına neden olabilmektedir. Yasa da bu görüşü benimseyerek, toplumsal değişmeyi incelerken teknolojinin ve fiziksel çevrenin önemli bir rol oynadığını savunmuştur. Yasa, Hasanoğlan köyü üzerine yaptığı çalışmada, Ogburn'un teorisini somut bir örnek üzerinde uygulamıştır. Köydeki değişimleri incelerken, teknolojik gelişmelerin ve dış dünyayla olan etkileşimin köyün sosyal yapısı üzerindeki etkilerini analiz etmiştir. Bu sayede, toplumsal değişmenin karmaşık ve çok yönlü bir süreç olduğunu göstermiştir (Yasa, 1967: 111). Yasa'nın pratik sosyoloji anlayışı, istatistiğe verdiği önem ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki sosyoloji eğitimi, onun Amerikan sosyolojisinden derinlemesine etkilendiğini göstermektedir. Yasa, toplumsal sorunlara çözüm üretmek için bilimsel yöntemleri kullanmanın önemini vurgulamış ve bu amaçla istatistiksel verileri sıklıkla kullanmıştır.

İbrahim Yasa, toplumsal değişmeyi incelerken sadece genel bir bakış açısıyla değil, aynı zamanda değişimin kültürel boyutunu da ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Yasa'ya (1973: 29) göre, kültürel değişim iki temel şekilde gerçekleşmektedir:

- Toplumsal kurumların baskısıyla şekillenen değişim: Toplumdaki aile, eğitim, din gibi kurumların değişen koşullara uyum sağlama çabaları, kültürel değişimi tetiklemektedir.
- Kendiliğinden gelişen zorunluluklarla şekillenen değişim: Toplumun içinden doğan ihtiyaçlar ve beklentiler, kültürel yapıyı dönüştürmeye yönelik bir baskı oluşturmaktadır.

Yasa, bu iki farklı türdeki kültürel değişimin aynı hızda ve aynı ölçüde gerçekleşmediğini belirtmektedir. Bu durumu açıklamak için M. B. Kıray'ın "tampon kurum" kavramından yararlanmaktadır. Toplumsal kurumlar, değişime karşı direnç göstererek veya değişimi yavaşlatarak bir tampon görevi görebilirler. Bu durum, toplumsal değişimin farklı alanlarda farklı hızlarda ilerlemesine neden olur. Yasa ayrıca, toplumsal değişimde ekonominin ve iletişim araçlarının önemli bir rol oynadığını vurgulamıştır. Özellikle ekonomik gelişmelerin ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemelerin, toplumların kapitalist sisteme doğru evrilmesini hızlandırdığını belirtmiştir (Yasa, 1973: 30-31). Dolayısıyla İbrahim Yasa, toplumsal değişmeyi incelerken kültürel değişimi de içeren çok boyutlu bir yaklaşım benimsemiştir. Yasa'ya göre, toplumsal değişim sadece dışsal etkenlerle değil, aynı zamanda toplumun iç dinamikleriyle de şekillenmektedir. Toplumsal kurumlar, ekonomik yapı ve iletişim teknolojileri gibi faktörler, toplumsal değişimi etkileyen önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumsal ve sosyal yapı kavramlarının derinlemesine ele alınabilmesi açısından toplumsal değişim kavramıyla birlikte ele alınması gerekmektedir. *Toplumsal değişim*, bir toplumun yapısında, kurumlarında, sosyal ilişkilerinde ve kültürel öğelerinde zaman içinde meydana gelen dönüşüm ve farklılaşma sürecini ifade etmektedir. Bu değişim, bazen yavaş ve evrimsel bir süreç izlerken bazen de devrim niteliğinde ani ve köklü dönüşümler şeklinde ortaya çıkabilir. Toplumsal yapının durağan olmadığı gerçeği, insanlık tarihi boyunca gözlemlenen değişimlerle açık bir biçimde ortaya konmuştur. Her toplum, ekonomik, siyasi, kültürel ve teknolojik alanlardaki yenilikler doğrultusunda sürekli bir biçimde değişip dönüşmektedir. Toplumsal değişim, bireylerin yaşam biçimlerinden toplumsal kurallara, değer sistemlerinden sosyal kurumlara kadar geniş bir

yelpazede etkili olmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal değişme sadece fiziksel ya da dışsal dönüşümleri değil, aynı zamanda düşünsel, normatif ve kültürel değişimleri de içermektedir (Kalaycıoğlu, 2012: 8). Sosyolojik araştırmalar, toplumsal değişimin nedenlerini ve sonuçlarını anlamaya çalışırken aynı zamanda bu değişimlerin hangi faktörler tarafından tetiklendiğini de analiz etmektedir.

Toplumsal değişmeyi anlamak, toplumların gelişimini, sorunlarını ve gelecek yönelimlerini değerlendirmek açısından büyük önem taşımaktadır. Toplumsal değişimin temel dinamikleri arasında teknolojik gelişmeler, nüfus hareketleri ve göçler, kesimler arasındaki iletişim ve etkileşimler ile asimilasyon gibi faktörler öne çıkmaktadır. Bu faktörlerin her biri, toplumsal yapıda çeşitli düzeylerde ve biçimlerde değişime yol açmaktadır.

Teknolojik gelişmeler, toplumsal değişimin en önemli tetikleyicilerinden biridir. Yeni teknolojiler, üretim biçimlerini, iletişim yöntemlerini ve günlük yaşamı dönüştürerek toplumsal yapıda köklü değişimlere neden olur. Sanayi Devrimi'nden günümüzün dijital devrimine kadar olan süreçte teknolojik yenilikler, toplumların işleyiş biçimlerini derinden etkilemiştir (Kalaycıoğlu, 2012: 8). Örneğin, sanayi devrimiyle birlikte tarıma dayalı ekonomiler yerini endüstriyel üretime bırakmış, bu durum toplumsal sınıf yapısında önemli dönüşümlere yol açmıştır. Benzer şekilde, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, küreselleşmeyi hızlandırmış ve bireyler arasındaki etkileşim biçimlerini değiştirmiştir. Teknolojik değişim, sadece ekonomik yapıları değil, aynı zamanda kültürel değerleri, toplumsal normları ve günlük yaşam pratiklerini de dönüştürmektedir.

Toplumsal değişimin bir diğer önemli faktörü nüfus hareketleri ve göçlerdir. Nüfus artışı ya da azalışı, toplumsal yapı üzerinde doğrudan etkiler yaratmaktadır. Özellikle kırsal alanlardan kentlere göç, sanayileşme ve kentleşme süreçlerinin önemli bir sonucu olarak ortaya çıkmakta ve toplumsal yapıyı yeniden şekillendirmektedir. Göç, demografik yapıyı değiştirmenin yanı sıra, kültürel etkileşimleri ve toplumsal bütünleşmeyi de etkilemektedir (Kalaycıoğlu, 2012: 9). Örneğin, kırsaldan kente göç eden bireyler, geleneksel yaşam biçimlerini kentsel normlarla uyumlu hale getirmeye çalışırken, aynı zamanda kentsel alanlarda yeni toplumsal grupların ve kimliklerin ortaya çıkmasına katkıda bulunmaktadır. Uluslararası göçler ise farklı kültürel yapılar arasında etkileşimi artırmakta ve çokkültürlü toplumların oluşumuna zemin hazırlamaktadır.

Toplumsal değişmenin önemli bir kaynağı da toplumsal kesimler arasındaki iletişim ve etkileşimdir. Farklı toplumsal gruplar arasında kurulan ilişkiler, bilgi ve değer aktarımını hızlandırmakta ve toplumun çeşitli alanlarında değişimi teşvik etmektedir. İletişim teknolojilerinin gelişmesi, bireylerin ve grupların coğrafi sınırları aşarak birbirleriyle etkileşim kurmasını kolaylaştırmıştır. Bu durum, toplumsal değişmeyi hızlandıran bir etken olarak öne çıkmaktadır (Kalaycıoğlu, 2012: 11). Örneğin, medya ve internet gibi araçlar sayesinde kültürel öğeler hızla yayılır, toplumlar arası etkileşim artar ve bu etkileşim yeni toplumsal normların ve davranış kalıplarının ortaya çıkmasına yol açar. Ayrıca, farklı sınıf, etnik ve kültürel gruplar arasındaki temas, sosyal yapının esnekleşmesine ve geleneksel normların dönüşmesine neden olabilir. Özellikle küreselleşmenin etkisiyle artan uluslararası etkileşimler, toplumların sosyal ve kültürel yapısını köklü biçimde değiştirmektedir.

Asimilasyon, bir toplumsal grubun başka bir grubun kültürel özelliklerini benimseyerek kendi kültürel kimliğini kısmen veya tamamen kaybetmesi sürecidir. Bu süreç, toplumsal değişmenin hem bir sonucu hem de bir nedeni olarak değerlendirilebilir. Göçmen grupların çoğunluk toplumun değerlerine ve normlarına uyum sağlaması, asimilasyonun en yaygın örneklerindedir. Asimilasyon, bazen gönüllü olarak gerçekleşirken bazen de toplumsal baskı ve dışlanma sonucunda zorunlu hale gelebilmektedir. Asimilasyon süreci, toplumsal yapıda homojenleşmeye neden olabilirken, aynı zamanda kültürel çeşitliliğin azalmasına yol açabilmektedir. Ancak, tam asimilasyon her zaman gerçekleşmez; bazı gruplar kimliklerini koruyarak topluma entegre olabilir. Bu durum, toplumsal yapıda çoğulculuk ve kültürel zenginlik gibi farklı sonuçlar doğurabilmektedir (Kalaycıoğlu, 2012: 11). Asimilasyon kavramı işitsel olarak olumsuz bir kavram gibi düşünülse de, büyük bir grubun toplumsal değişmeye uğraması açısından toplumsal değişme kavramının önemli bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

İbrahim yasa toplumsal değişmeyi iç ve dış faktörlerin belirlediğini açıklamaktadır: Dış göçlerin, özellikle “Alamancı aileler” örneğinde görüldüğü gibi, bazı kırsal yörelerin eski toplumsal-ekonomik ayrışma düzenini önemli ölçüde değiştirdiğini gözlemlenmiştir. Bu durum, dış etkenlerin bile yerel toplumsal yapıları nasıl dönüştürebildiğini göstermektedir. Almanya'ya giden işçilerin ve ailelerinin geri dönüşleri, beraberinde yeni ekonomik imkanlar ve kültürel alışkanlıklar getirerek kırsal bölgelerdeki mevcut sosyal hiyerarşileri ve yaşam tarzlarını etkilemiştir. “Alamancı” ailelerinin giyim kuşamı,

temizlik alışkanlıkları gibi farklı davranışlar sergilemesi, kırsal kesimde yeni bir toplumsal katmanlaşmanın ve kültürel etkileşimin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum, toplumsal yapının sadece iç dinamiklerle değil, aynı zamanda dışsal faktörlerle de sürekli olarak yeniden şekillendiğini göstermektedir (Yasa, 1979: 183).

2.3.3. Maddi ve Manevî Kültür

Kültür kavramı, farklı disiplinler tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmış ve hakkında teoriler oluşturularak her disiplinin kendi açısından anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Sosyoloji, antropoloji, arkeoloji gibi alanlar, bu kavramı kendi araştırma odaklarına göre ele almışlardır. Dolayısıyla farklı farklı kültür tanımlamaları bulunmaktadır.

Şerafettin Turan'a (1990: 42-44) göre kültürün hangi bileşenlerden meydana geldiği konusunda sosyoloji literatüründe tam bir uzlaşma sağlanamamıştır. Bu durum, kültürün doğası gereği belirli, sabit kurallar ve yasalara dayanmamasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda kültürün dinamik ve değişken bir yapıya sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu özelliğin büyük ölçüde kültürel öğelerdeki dönüşümlerden beslendiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, kültürel yapıdaki değişimleri anlayabilmek ve çözümleyebilmek adına kültürü oluşturan unsurları incelemek hem anlamlı hem de gerekli bir yöntem olarak değerlendirilebilir. Bu doğrultuda yapılan çalışmalar, kültürel öğeleri belirli başlıklar altında sınıflandırma eğilimindedir ve bu sınıflandırmalar genellikle üç ana kategoride toplanmaktadır. Bu kategorilerden biri *kültürü iki büyük kısma ayıranlar* olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada kültür maddi kültür ve manevi kültür olarak iki ana başlıkta incelenmektedir.

Sosyoloji literatüründe, kültür genellikle maddi ve manevi olmak üzere iki ana bileşene ayrılarak incelenmektedir. Bu kavramlar, sosyo-kültürel analizin temel boyutlarını temsil ederek, insan toplumlarının somut ve soyut yönleri arasındaki ayrımı ortaya koymaktadır. *Maddi kültür*, bir toplumun ürettiği fiziksel ve somut nesnelere kapsamaktadır. Bunlar; giyim tarzları, mimari yapılar, kullanılan araç-gereçler ve teknolojik ürünler gibi unsurları içerir. Örneğin, bir toplumun inşa ettiği binalar, kullandığı araçlar ve ürettiği sanat eserleri maddi kültürün parçalarıdır.

Manevi kültür ise, toplumun inançları, değerleri, normları, gelenekleri, dil ve sanat gibi soyut unsurlarını ifade etmektedir. Bunlar; toplumun düşünce sistemleri, ahlaki değerleri,

dini inançları ve sosyal normlarını kapsar. Örneğin, bir toplumun sahip olduğu gelenekler, etik kurallar ve dil yapısı manevi kültürün örneklerindedir.

Maddi ve manevi kültür unsurları sürekli bir etkileşim içindedir. Maddi kültürde meydana gelen değişimler, zamanla manevi kültürü de etkileyebilmektedir ve tersi de geçerlidir. Ancak, genellikle maddi kültür unsurlarının daha hızlı değiştiği, manevi kültür unsurlarının ise daha dirençli olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum, kültürel değişim süreçlerinde “kültürel gecikme” kavramının ortaya çıkmasına yani, maddi kültürdeki hızlı değişimlere manevi kültürün aynı hızla uyum sağlayamaması durumuna neden olmuştur³. Türk sosyolojisinin önemli isimlerinden biri olan İbrahim Yasa'nın sosyolojik çalışmaları, Türk toplumunun yapısal ve kültürel değişimlerini anlamaya odaklanmıştır. İbrahim Yasa, maddi ve manevi kültür ayrımını benimseyerek, toplumsal yapı ve kültürel değişim süreçlerinde bu unsurların rollerini vurgulamıştır.

Yasa gecekondü aileleri üzerine yaptığı araştırmalarda maddi kültür kavramına dair önemli ipuçları sunar. Yasa, gecekondü ailelerinin kentteki maddi kültür öğelerini kolaylıkla benimsediklerini, ancak değerlerinin aynı hızla değişmediğini belirtmiştir. Bu durum, maddi kültürün değişime daha açık olmasına karşın, manevi kültürün daha dirençli olduğunu gösteren bir örnektir. Yasa'nın bu gözlemi, kültürel değişim süreçlerinde maddi ve manevi kültür arasındaki farklı dinamiklere dikkat çekmektedir (Yasa, 1966).

Yasa'nın (1962) "Türkiye'de Kız Kaçırma Gelenekleri ve Bununla İlgili Bazı İdarî Meseleler" adlı eseri, Türk toplumundaki belirli gelenekleri ve adetleri inceleyerek manevi kültürün somut davranışlardaki yansımalarını ele almıştır. Bu çalışma, Yasa'nın manevi kültürü sadece soyut inançlar ve değerler olarak değil, aynı zamanda toplumsal pratikler ve davranış kalıpları olarak da anladığını göstermiştir.

Aile, manevi kültürün aktarılması ve sürdürülmesinde merkezi bir rol oynamaktadır. Yasa'nın "Alamancı ailesi" ve "gecekondü ailesi" gibi yeni aile tipleri üzerine yaptığı araştırmalar, toplumsal ve ekonomik değişimlerin manevi kültür üzerindeki etkilerini ve yeni kültürel formların ortaya çıkışını incelemesi açısından önemlidir (Yasa, 1979: 183). Yasa'nın eserlerinde, eğitimin ve sosyal sınıfın manevi kültürü şekillendirmedeki rolüne

³ https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/160773/mod_resource/content/1/SOS2%20-%20K%C3%BClt%C3%BCr.pdf (Erişim Tarihi: 31.03.2025)

de dikkat çekilir. Farklı eğitim ve kültür düzeylerine sahip sosyal grupların, deneyimleri, görüşleri, değerleri ve alışkanlıkları açısından farklılaştığına işaret eden Yasa, manevi kültürün toplum içindeki heterojen yapısını ve farklı sosyo-ekonomik faktörlerden nasıl etkilendiğini ortaya koymaktadır (Yasa, 1973: 20).

Sonuç olarak, İbrahim Yasa'nın çalışmaları, maddi ve manevi kültürün Türk toplumu bağlamında nasıl etkileşim içinde olduğuna dair önemli analizler sunmaktadır. Yasa'nın gözlemleri, bu iki kültür boyutunun birbirini tamamladığını ve karşılıklı olarak etkilediğini göstermektedir. Yasa, manevi değerlerin, maddi değişimlere göre daha dirençli olduğunu ve kültürel uyum süreçlerinde farklı bir dinamik izlediğini göstermektedir. İbrahim Yasa'nın maddi ve manevi kültür kavramlarına getirdiği özgün yorumlar ve Türk sosyolojisine yaptığı katkılar, özellikle ampirik araştırmaları ve kültürel değişim analizleri üzerinden belirginleşmiştir. İbrahim Yasa'nın ampirik araştırmaya dayalı, karşılaştırmalı ve kültürel değişim odaklı yaklaşımı, Türk sosyolojisine maddi ve manevi kültür kavramlarının anlaşılması konusunda özgün ve değerli katkılar sağlamıştır. Yasa'nın çalışmaları, Türk toplumunun geçirdiği dönüşümleri tarihi bir perspektifle ele alarak, sosyoloji alanında kalıcı bir miras bırakmıştır.

2.3.4. Modernleşme

Modernleşme en genel ifadesiyle; ekonomik, politik ve kültürel alanlarda yaşanan köklü değişimleri kapsayan ve yeni bir toplumsal gerçekliğe, yani modernliğe ulaşmayı sağlayan süreçler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bu dönüşüm, toplumların geleneksel yapılarını terk ederek daha rasyonel, bireyci ve işlevsel olarak farklılaşmış bir organizasyon biçimine evrilmesini ifade etmektedir. Modernleşme olgusu, aynı zamanda sosyoloji biliminin doğuşuna da zemin hazırlayan temel bir süreçtir. Sosyolojinin ilk kurucuları da modern toplumun üretim biçimi, sınıfsal yapısı, iş bölümü, dinin rolü ve rasyonelleşme gibi boyutlarına odaklanarak bu yeni toplumsal düzeni anlamlandırmaya çalışmışlardır. Modernliğin yeni bir toplumsal dünya inşa etmesi ve sosyologların bu yeni toplum biçimi içinde bilim yapması, modernleşme kavramının sadece bir toplumsal değişim süreci olmanın ötesinde toplumu anlama ve analiz etme biçimlerini de şekillendiren bir paradigma olduğunu göstermektedir. Bu nedenle modernleşme

sosyolojinin tarihsel ortaya çıkışı ve kavramsal çerçevesi için temel bir koşul niteliğindedir⁴.

Fahrettin Altun'a göre (t.y.) modernleşmenin siyasal modernleşme, kültürel modernleşme, ekonomik modernleşme ve toplumsal modernleşme olmak üzere dört temel boyutu bulunmaktadır. Siyasal modernleşme, siyasi partiler, parlamentolar ve oy hakkı gibi katılımcı karar almayı destekleyen anahtar kurumların gelişimiyle karakterizedir. Toplumların daha demokratik ve katılımcı yönetim biçimlerine yönelmesini ifade eder. Kültürel modernleşme genellikle sekülerleşme ve ulusalcı ideolojiye bağlılığın üretildiği bir süreçtir. Sekülerleşme, modernleşme süreciyle birlikte yaygınlık kazanmış ve özellikle kentlerde yer kimliğinin ve dini aidiyet bilincinin aşılmasına yol açmıştır. Bu geleneksel dini ve kültürel normların toplumsal yaşam üzerindeki etkisinin azalması anlamına gelir. Ekonomik modernleşme endüstrileşmeden farklı olmakla birlikte, artan bir ekonomik dönüşümle özdeşleşir. Bu dönüşüm, giderek büyüyen iş bölümü, yönetim tekniklerinin kullanımı, teknolojinin ilerlemesi ve ticari yeteneklerin artması gibi unsurlara gönderme yapar. Sanayi devrimi sonrası toplumlar, daha önce görülmemiş bir hızla dönüşmüş ve evrimleşmiştir. Toplumsal modernleşmede ise artan okuma yazma oranı, yoğun kentleşme süreci ve geleneksel otoritenin giderek zayıflaması gibi ögelerle kendini gösterir. Kentleşme, kırsal alanlardan kentlere büyük bir göç dalgasıyla kendisini göstermektedir. Kentler ise ekonomik, sosyal ve kültürel etkinliklerin merkezi hâline gelmektedir⁵.

Modernleşme olgusu, sosyoloji biliminin farklı teorik yaklaşımları tarafından çeşitli açılardan incelenmiştir. Bu yaklaşımlar, modern toplumun dönüşümünü farklı dinamikler üzerinden açıklamaktadır. Fonksiyonalist yaklaşım, modern toplumun dönüşümünü toplumun işlevsel farklılaşma ve bütünleşme süreçleri üzerinden açıklamaktadır. Bu yaklaşıma göre, modern toplum, farklı işlevlere sahip alt sistemlerden oluşur ve bu alt sistemler bir araya gelerek toplumsal bütünlüğü sağlamaktadır. Endüstriyel üretim süreçleri, farklı meslek gruplarının ve rollerin ortaya çıkmasına yol açar. Toplumun sağlıklı işlemesi için bu farklılaşmış parçaların birbirleriyle uyumlu bir şekilde çalışması

⁴ <https://www.turksam.org/detay-modern-toplumun-donusumu-ve-sosyolojik-yaklasimlar> (Erişim Tarihi: 18.05.2025)

⁵ <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/modernlesme> (Erişim Tarihi: 16.05.2025)

gereklidir. Örneğin, ekonomik sistem üretim ve dağıtımını düzenlerken eğitim sistemi yeni nesilleri yetiştirir ve kültürel değerlerin aktarımını sağlar. Fonksiyonalizm, toplumun farklı parçalarının bir araya gelerek nasıl işlediğini anlamaya odaklanan bir sosyolojik yaklaşımdır.

Çatışma teorisi, modern toplumun dönüşümünü sosyal sınıflar arasındaki çatışma ve iktidar mücadelesi perspektifinden incelemektedir. Bu yaklaşıma göre modern toplum, ekonomik güç ve kaynakların dağılımı nedeniyle sürekli bir çatışma ve mücadele alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Endüstriyel kapitalizmin yükselmesiyle burjuvazi (sahip sınıf) ve proletarya (işçi sınıfı) arasında çatışma artar. Burjuvazi üretim araçlarına sahipken, proletarya emek gücünü sağlar. Bu çatışma, ekonomik eşitsizliği derinleştirir ve toplumsal dönüşümü şekillendirir. İşçi sınıfının hakları için yapılan mücadeleler, sosyal politikaların oluşmasına ve toplumsal değişimin gerçekleşmesine neden olabilmektedir⁶.

Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşüyle birlikte 20. yüzyılın başlarında modern bir ulus devleti olarak şekillenmeye başlamıştır. Bu süreç, siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda büyük değişimleri beraberinde getirmiştir. Türkiye'deki modernleşme, Batı dışı toplumlarda görüldüğü üzere, devlet merkezli ve tepeden inme bir karakter taşımıştır; hukuk ve eğitim alanındaki değişimler öncelikli olmuş, bürokrasi ve ordu yenilenen siyasal organizasyonlar olarak öne çıkmıştır⁷.

İbrahim Yasa, Türkiye'de modernleşme sürecini anlamaya yönelik sosyolojik çalışmalarıyla, özellikle kırsal kesim odaklı analizleri aracılığıyla özgün bir perspektif geliştirmiştir. Modernleşmeyi yalnızca Batılılaşma ya da sanayileşme gibi makro süreçlerle sınırlı görmeyen Yasa, bunun yerine toplumsal yapının tüm katmanlarında meydana gelen dönüşümlere odaklanmıştır. Onun çalışmaları modernleşmenin Türkiye toplumuna etkilerini kırsal yaşam, aile yapısı, otorite ilişkileri ve kültürel değerler ekseninde çok boyutlu olarak değerlendirme çabasıdadır (Yasa, 1969).

⁶<https://www.turksam.org/detay-modern-toplumun-donusumu-ve-sosyolojik-yaklasimlar> (Erişim Tarihi: 18.05.2025)

⁷<https://www.turksam.org/detay-modern-toplumun-donusumu-ve-sosyolojik-yaklasimlar> (Erişim Tarihi: 18.05.2025)

Yasa'nın modernleşme anlayışının merkezinde toplumsal değişimin dinamikleri yer alır. Bu bağlamda özellikle kırsal alanlarda yürüttüğü saha araştırmalarına dayanarak, modernleşmenin sadece ekonomik ya da teknik bir dönüşüm olmadığını aynı zamanda geleneksel toplumsal ilişkiler ağının çözülmesi ve yerine daha birey merkezli, rasyonel ilişkilerin geçmesi anlamına geldiğini ifade etmiştir. Örneğin, köylülerin üretim ilişkilerindeki değişimlerin yanı sıra, aile yapılarının geniş aileden çekirdek aileye doğru evrilmesi, otoritenin yaş ve cinsiyet temelli yapısının sorgulanmaya başlaması ve dinî pratiklerin bireyselleşmesi gibi çok katmanlı dönüşümleri belgelenmektedir (Yasa, 1974).

İbrahim Yasa'nın modernleşmeye ilişkin çözümlenmeleri, özellikle kırsal kesimdeki değişim ve dönüşümlerin gözlemlenmesini içermektedir. Kırsal toplumda meydana gelen değişimlerin, yalnızca ekonomik yapıyı değil aynı zamanda toplumsal değerleri, dayanışma biçimlerini ve otorite ilişkilerini de dönüştürdüğünü belirtir. Bu yönüyle onun sosyolojik yaklaşımı, yalnızca teorik değil, aynı zamanda ampirik temelli bir çözümleme modeli sunmaktadır. Saha verilerinden yola çıkarak ulaştığı sonuçlar, Türkiye'de modernleşme sürecinin yukarıdan aşağıya ve tepeden inme politikaların ötesinde, yerel dinamikler ve toplumsal dirençlerle şekillenen karmaşık bir yapı arz ettiğini ortaya koymuştur.

Ayrıca Yasa, modernleşme sürecinde eğitimin, bireysel bilinçlenme ve toplumsal dönüşüm açısından önemli bir rol oynadığını vurgulamıştır. Özellikle kırsal bölgelerde eğitimin yaygınlaştırılması hem üretim ilişkilerini hem de geleneksel değer sistemlerini dönüştürme potansiyeli taşımaktadır. Ancak bu değişim, her zaman kesintisiz ya da sorunsuz değildir. Geleneksel yapılar ile modern değerler arasındaki gerilimler, bireylerin kimliklerinde ikilemlere ve toplumsal düzeyde kırılmalara yol açabilmektedir. Bu noktada Yasa'nın yaklaşımı, modernleşmenin bir uyum değil, gerilim ve çatışma sürecini beraberinde getirdiğini de göstermektedir (Yasa, 1974).

Sonuç olarak, İbrahim Yasa'nın modernleşmeye dair düşünceleri, Türkiye toplumunun geçirdiği dönüşümleri anlamak açısından hem teorik hem de ampirik düzeyde önemli katkılar sunmaktadır. Modernleşmeyi çok boyutlu, yerel bağlamı dikkate alan ve toplumsal farklılıkları gözeten bir perspektifle ele alması, onu klasik modernleşme kuramlarının ötesine taşıyan bir düşünür haline getirmiştir. Bugün de Yasa'nın

alışmaları, Türkiye’de toplumsal değişme, kırsal dönüşüm ve modernleşme tartişmalarında başvurulan temel referanslardan biri olma niteliğini korumaktadır.

3. BÖLÜM

İBRAHİM YASA'NIN TÜRKİYE'NİN TOPLUMSAL YAPISI ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ

İbrahim Yasa 1970 yılında yazdığı *Türkiye'nin toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları* isimli kitabında hem Türkiye'de o zamana kadar yapılan araştırmaların verilerini hem de Bernard Lewis, Paul Stirling gibi yabancı ve çok sayıda yerli farklı disiplinlerden araştırmacıların çalışmalarında elde ettikleri verileri kullanarak Türkiye'nin toplumsal yapısı ile ilgili açıklamalar yapmış, realitedeki problemleri tespit etmiş ve bu problemlerin çözümü için öneriler getirmiştir. Ayrıca toplumsal yapının incelenmesi gereken yönleri üzerine de inceleme konuları önermiştir. Onun bu konulardaki görüşleri bu bölümde üç alt başlık altında açıklanacaktır. Eserini yazdığı 1970'li yıllarda Türkiye'de olup biten her toplumsal, ekonomik, siyasal, en geniş anlamıyla bütün kültürel olayların tarihsel temele göre şekillendiğini belirten Yasa, önce incelemelerine tarihsel bir çerçeve kazandırmak amacıyla Türkiye'nin toplumsal yapısının tarihi temelini ve gelişimini ortaya koymaya çalışmıştır.

3.1. TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL YAPI UNSURLARI

İbrahim Yasa, toplumsal yapı kavramını Mübeccel Kıray gibi, toplumsal kurumların ve bu kurumların karşılıklı ilişkilerinden doğan toplumsal değerlerin birbirini etkilediği bir bütün olarak ele almaktadır. Bu bakış açısı, Yasa'nın toplumu oluşturan farklı parçaların birbiriyle sürekli etkileşim halinde olduğunu ve bu etkileşimin toplumsal düzeni ve işleyişi belirlediğini düşündüğünü göstermektedir. Yasa'ya göre toplumsal yapı, bir topluluğun düzeni, kuruluşu, bu kuruluşun işleyişi ve birtakım görevleri yerine getirişi anlamına gelmektedir. Bu tanım, toplumsal yapının sadece statik bir düzenleme olmadığını, aynı zamanda dinamik süreçleri ve toplumsal aktörlerin rollerini de içerdiğini vurgulamaktadır (Başak, 2005: 46).

Yasa, makro düzeyde toplumsal yapıyı anlamak için demografik, etnik ve kültürel yapının (aile, din, tarih, dil, eğitim, siyasi örgüt) ve nihayet toplumsal grupların, tabakaların ve sınıfların bilinmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu vurgu, Yasa'nın bir

toplumu analiz ederken nüfus özellikleri, kültürel çeşitlilik, sosyal farklılaşmalar ve siyasi organizasyon gibi temel boyutları dikkate aldığı ortaya koymaktadır. Özellikle demografik ve etnik yapılara yaptığı vurgu, Türkiye toplumunun şekillenmesinde nüfus hareketlerinin ve kültürel farklılıkların önemli bir rol oynadığını düşündüğünü işaret etmektedir. Toplumsal gruplar, tabakalar ve sınıfların analize dahil edilmesi ise Yasa'nın toplum içindeki eşitsizliklerin ve hiyerarşilerin farkında olduğunu göstermektedir (Başak, 2005: 46-47).

Yasa'nın toplumsal yapının temel özelliklerine dair daha detaylı bir sınıflandırması bulunmaktadır. Buna göre bir toplumsal yapının beş temel özelliği şunlardır: bir topluluğu diğerlerinden ayıran belirgin temel özellik; topluluğun elemanları, sayıları ve işgal ettikleri toplumsal statüler; topluluğun iç ilişkileri; topluluğun dış ilişkileri; ve iş bölümü ile işbirliği ilişkileri. Bu ayrıntılı liste, Yasa'nın toplumsal yapıyı sadece genel hatlarıyla değil, aynı zamanda onu oluşturan mikro ve makro düzeydeki ilişkiler ve özellikler bağlamında da incelediğini göstermektedir. İş bölümü ve işbirliği ilişkilerine yapılan vurgu, toplumsal dayanışmanın ve uzmanlaşmanın toplumsal yapının temelini oluşturduğuna işaret etmektedir. Yasa, yapı kavramını sosyolojik bir araç olarak hem gruplara (mikro kozmos) hem de toplumlara (makro kozmos) uygulanabilecek bir şekilde ele almıştır. Ayrıca aile, din, dil, eğitim kurumları, tarih, gelenek ve devlet gibi evrensel kültür öğelerinin toplumsal yapıyı etkilediğini belirtmiştir (Yasa, 1970: 13). Bu kültürel unsurlar, Yasa'ya göre farklı toplumların kendine özgü toplumsal yapılarını şekillendiren temel faktörlerdir. Toprak mülkiyeti konusuna da değinen Yasa, sınıfların durumu belirlenmeden toplumsal yapının tam olarak açıklanamayacağını savunmuştur (Yasa, 1970: 123). Bu görüş, Yasa'nın ekonomik faktörlerin toplumsal yapı üzerindeki belirleyici rolüne dikkat çektiğini göstermektedir.

Yasa'nın sosyo-kültürel yapı ile ilgili görüşleri, pozitivist bilim anlayışının çerçevesinde olduğunu açıkça göstermektedir. Özellikle dine bakış açısı ve maddi öğelerin önemine vurgu, dönemin belirgin özeliğidir. Diğer sosyal bilimcilerimiz gibi Yasa da kurumları odak noktası kabul etmiştir. Kalkınma planlarına verilen önem ve beklentiler çalışmada açıkça görünmektedir. Bu durum, yazarın toplum mühendisliği anlayışına da uzak olmadığını göstermektedir. Maddi- manevi kültür ayırımına gidilmesi ve toplumsal

yapının değişiminde maddi kültürün ana rolü oynadığıнын belirtilmesi, yapıya ilişkin açıklamalarındaki temel ikilemlerdir (Başak, 2005: 47).

3.2. TÜRKİYE’NİN TOPLUMSAL YAPI ÖZELLİKLERİ VE FERTLERE YANSIMASI

Yasa'nın araştırmalarına dayanarak ortaya koyduğu toplumsal yapı özelliklerinden ilki, derecelendirilmiş mevkii ve mertebelerin gerilim ve rekabet içinde olmasıdır. Bu zellik, Yasa'nın toplumsal hiyerarşının ve bu hiyerarşı içindeki farklı konumların bireyler ve gruplar arasında bir rekabet ve zaman zaman gerilim yarattığını gözlemlediğini göstermektedir. İkinci olarak, Yasa toplumsal yapıda sürekli bir yenilenme ve aynı zamanda kararsız bir dengenin bulunduğunu belirtmiştir. Bu durum, toplumsal yapının statik olmadığını, sürekli değişim ve dönüşüm içinde olduğunu ancak bu değişimin her zaman dengeli bir şekilde gerekleşmeyebileceğini ifade etmektedir. nc zellik, böyle bir dengenin varlığı konusunda bir toplumsal bilinçlenmenin uyanmasıdır. Bu, toplumsal düzenin devamlılığı için bireylerin mevcut dengeye dair bir farkındalığa ve kabule sahip olmasının önemini vurgulamaktadır. Dördüncü olarak, dengeyi ayakta tutabilecek ve hemen çökmeyecek sağlamlıkta bir çatının kurulması gerekmektedir (Yasa, 1970: 2-9). Bu ifade, toplumsal kurumların ve kuralların, olası sarsıntılara karşı toplumsal yapıyı koruyacak bir dayanıklılığa sahip olması gerektiğini belirtmektedir. Son olarak, yapı ile eylem arasındaki bağıntıyı sağlayacak yapılaşma ve yeniden yapılaşma dinamiklerinin sürdürülmesi önemlidir. Bu zellik, toplumsal yapının bireylerin eylemlerini şekillendirdiğini ancak aynı zamanda bireysel ve kolektif eylemlerin de toplumsal yapıyı sürekli olarak yeniden ürettiğini veya dönüştürdüğünü ifade etmektedir.

Yasa'ya göre, toplumsal yapı ile bireysel eylemler arasında karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır. Yapı, bireylerin davranış kalıplarını belirli normatif çerçeveler aracılığıyla yönlendirirken; bireylerin eylemleri de yapının sürekliliğini sağlamada ya da onu dönüştürmede belirleyici rol oynar. Bu etkileşimsel ilişki, toplumsal yapının yeniden üretimiyle bağlantılı olarak yapılaşma ve yeniden yapılaşma süreçlerinin sürekliliğini zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla, toplumsal yapının dinamik ve dönüşüme açık karakteri hem makro düzeydeki kurumsal düzenlemeleri hem de mikro düzeydeki bireysel

eylemleri eş zamanlı olarak dikkate almayı gerektirmektedir (Yasa, 1973: 9-17). Yasa'nın bu özellikleri vurgulaması, onun toplumsal yapıyı durağan bir olgu olarak değil, sürekli hareket halinde olan, gerilimler ve değişimlerle dolu bir süreç olarak gördüğünü göstermektedir. Bireylerin bu yapı içindeki konumları ve etkileşimleri hem toplumsal düzeni şekillendirmekte hem de bu düzenden etkilenmektedir.

Yasa, incelemeleri sonucu Türkiye'nin toplumsal yapısı ile ilgili genel özellikler çıkartmıştır. Bu özellikler otoriteye ve birincil gruplara, toprağa, dinsel ve sihirsel inançlara bağlıdır (1973: 122-123).

Otorite ve Birincil Topluluklara Bağlılık

Türk toplumunun temel özelliklerinden biri kırsal topluluklarla kasaba ve hatta kentlerde sürüp giden insan ilişkilerinde aile, akrabalık, soy-sop, kabile, aşiret, hemşehrilik bağlarının ve geleneklerinin egemen olması ve etkilerini çeşitli toplumsal, ekonomik alanlarda duyurmasıdır. Otoriteyi elinde toplayan ve egemen durumda olan ataerkil aile ilişkilerinde aile başkanları, kırsal alanlarda çok toprağa ve zengin maddî imkânlarla sahip olan ağa ve beyler; çeşitli coğrafi bölgelerde kabile ve boy başkanları; kasaba ve kentlerde daha çok eşraf diye adlandırılan kişi ve gruplardır (Yasa, 1973: 159).

Toprağa Bağlılık

İbrahim Yasa'ya göre, halkın toprağa, doğup büyüdüğü yere bağlı olması, toplumsal yapının yine uzun yıllardan beri süregelen belirleyici bir özelliğidir. Doğup yaşanan yere dışarıdan gelecek bir saldırı birçok anlaşmazlıkların temel sebebi olmuştur. Fakat toprak, doğup yaşanan yer, aynı zamanda birçok acı ve tatlı anılarla yaşantıların, serüvenlerin 'sıla' sözcüğü ile ifade edilen içselleştirilmiş bir dünyanın dokularını oluşturduğu için manevî bakımdan da büyük önem taşır (Yasa 1973: 160).

Dinî ve Mistik İnançlara Bağlılık

Türkiye'de nüfusun büyük bir çoğunluğunun okur-yazar olmaması halkın duygu ve düşünce çevresini sınırlandırmış bulunmaktadır. Bu nedenle dinî inançlar yanında batıl inançlar, gelenekler etkilerini toplumsal yaşamın bütün alanlarında göstermektedir. Doğal felâketlerin önlenmesinde, olayların yorumlanmasında, zor problemlerin çözümlenmesinde birtakım gizemli işlemlerle olayları yönetip denetleyebileceği

varsayılan kimselerin çözümlerine başvurma eğilimi görülmektedir. Bu inanışlar birtakım gerici kişilerin de halk arasındaki saygınlıklarını, toplumsal ve siyasî etkilerini arttırmalarına sebep olmaktadır. Halk kendini bağınazlık, tevekkül, kadercilik, kanaatkarlık, tutuculuk gibi sözcüklerle anlatabileceğimiz bir takım davranış ve tutumların sıkıcı ortamında bulunduğu için çoğu zaman önemli olaylar karşısında kendisini etkisiz görmektedir (Yasa 1973: 160).

İbrahim Yasa bu özelliklerin bireylere yansımalarını da üç değişik davranış modeli ile açıklamıştır (Yasa, 1973: 159-162).

a)İçedönüklük

Otoriteye ve birincil topluluklara bağlılık ve küçük tarım işletmeciliği insanların iç dünyalarına dönük, dışa kapalı bir özellik kazanmalarına sebep olmuştur. Kişiler başkaları tarafından rahatsız edilmeden yaşamlarını sürdürmek istedikleri için, kendi toplumsal çevrelerine bağlı olmayanların etki, telkin ve karışmalarını hoş karşılamama eğiliminde olup kendi kapalı dünyalarında yaşamayı sürdürmektedirler.

b)Kuşkuculuk ve Güvensizlik

Dışa kapalı ve içedönük olma, insanların kuşkucu ve güvensiz olmalarına neden olmuştur. Tıpkı insanın kendisini ilgilendirmeyen konulara uzak durması gibi, tanımadığı insanlara güvenmemesi, inanmaması da doğaldır. Düşünce ve olayları pragmatist olarak değerlendirmesi kaçınılmaz olan bu insanlar, bireyci ve çıkarıcı oldukları gibi devlete ve siyasal kurumlara karşı da güven duymamaktadırlar.

c)Bencillik

Böyle bir toplumsal yapı içerisinde insanlar toplumsal sorumluluk duygusuna sahip olamazlar, kendi çıkarlarıyla devletin çıkarlarının çatıştığını düşünürler. Herkes için fayda sağlayacak kamu hizmetlerinin karşılanmasında sorumluluk almak istemezler; toplumsal problemler karşısında da çoğu zaman pasif kalmayı tercih ederler.

3.3. TÜRKİYE’DE TOPLUMSAL YAPI İLE İLGİLİ SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI

İbrahim Yasa Türkiye’nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları isimli kitabında Türkiye’nin Toplumsal Yapısı ile ilgili sorunları tespit etmiş ve çözümleri konusunda önerilerde bulunmuştur. Ona göre Türkiye hızlı değişme sürecine girdiği için birçok sorun ortaya çıkmaktadır. Kendisi bu eserde bir toplumbilimci olarak belli başlı ve önemli gördüğü sorunlar üzerinde durduğunu belirterek; “bütün sorunların toplumsal bir yanı ve yönü olduğundan hiçbir kuşku yoktur.... Toplumsal ve siyasal bilimler bir bütünün parçaları ve karmaşık biçimlerde görüntüleri olduğuna göre, bizim ele almadığımız veya anlayamadığımız konuları başka bilim dallarından öğrenerek toplumsal gerçeklerin öteki yanlarını, yani, bütünün daha derinliklerine girme olanaklarını kazanmış olabilirsiniz” (Yasa, 1973: 251) ifadeleriyle okuyucuyu diğer toplumsal bilimlerden faydalanmaya yönlendirmektedir. Bu ifadelerinden Onun toplumların ve toplumsal olayların açıklanmasında disiplinlerarası bir yaklaşıma önem verdiği görülmektedir.

Onun Türkiye’de toplumsal yapı ile ilgili sorunlar ve çözüm yolları konusundaki görüşlerini beş başlık altında incelemek mümkündür:

3.3.1. Bölgelerarası Gelişmişlik Düzeyi Farklılığı

Bölgelerarası gelişmişlik düzeyi farklılıkları hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin temel sorunlarından biri olarak görülmektedir. Bu sorunun ortaya çıkmasında ekonomik nedenlerin yanı sıra tarihsel ve coğrafi nedenler de etkili olmaktadır. Türkiye’de de bölgelerarası gelişmişlik düzeyleri açısından önemli bir dengesizlik ve eşitsizlik gözlemlenmektedir. Sanayi tesislerinin belirli bölgelerde yoğunlaşması, az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru kaynak ve insan gücü transferine neden olmaktadır. Bu durum, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını daha da derinleştirebilmektedir. İşsizlik sorunu da bu farklılığın bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır; örneğin, ülkenin doğu illerindeki işsizlik oranları, bölgelerarası sosyo-ekonomik eşitsizliklerin boyutunu gözler önüne sermektedir (Yasa, 1973: 178-179).

Bölgelerin gelişmişlik düzeylerinin ölçülmesi, bölgelerarası gelişmişlik stratejilerinin belirlenmesinde büyük önem taşımaktadır. Türkiye'de Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından illerin ve bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyini belirleyen çalışmalar yapılmıştır. Bölgelerin belirlenmesinde nüfus, işgücü ve hizmet imkanları gibi kriterler kullanılabilir. Ayrıca bölge sınırları coğrafi, ekonomik, sosyal ve idari ölçülere göre de çizilebilir. Bölgelerarası gelişmişlik farkının azaltılmasına yönelik politikalar, ekonomik gelişmenin ülke bölgeleri arasında dengeli dağılımını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amaçla homojen bölgeler (aynı gelişmişlik düzeyindeki komşu iller), fonksiyonel bölgeler (ekonomik ilişkiler yönünden bağlantılı bölgeler) ve plan bölgeleri (bölgesel kalkınma politikalarının yürütüleceği bölgeler) gibi farklı bölgesel sınıflandırmalar yapılmaktadır (Koç, 1995: 8).

İbrahim Yasa'nın bu konudaki doğrudan görüşlerine Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları adlı çalışmasında rastlanmaktadır. Burada bölgelerarası gelişmişlik farklılığının Türkiye'nin önemli bir sorunu olduğu ve bu sorunun ekonomik, sosyal ve hatta demografik sonuçlarının olduğu anlaşılmaktadır. Yasa bu sorunları nüfus dağılımındaki dengesizlik, genel kentleşme ve çağdaşlaşma sürecinde dengesizlik, kamu hizmetlerinde dengesizlik, sağlık hizmetlerinde dengesizlik, eğitim hizmetlerinde dengesizlik şeklinde kategorize etmiştir (Yasa, 1973: 178-183). Dolayısıyla bölgeler arasındaki eşitsizliklerin giderilmesi için ekonomik politikaların yanı sıra, eğitim, sağlık ve diğer sosyal hizmetlerin de dengeli bir şekilde dağıtılması ve bölgesel kalkınma projelerinin etkin bir şekilde uygulanması gerektiği söylenebilir.

3.3.2. Nüfus Yapısı

İbrahim Yasa, Türkiye'nin nüfus yapısını analiz ederken 1965 nüfus sayımı verilerini temel alarak öncelikle nüfus yapısıyla ilgili temel özelliklerine değinmiştir. Bu verilere göre nüfusun %3 oranında arttığı, üçte birinin kırsal alanda yaşadığı ve nüfusun büyük bir kısmının (beşte üçü) 15-65 yaş aralığında yoğunlaştığı belirlenmiştir. Bölgeler bazında bakıldığında ise Doğu Anadolu Bölgesi'nin kır ve göçebe nüfusa sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Yasa, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde feodal toprak mülkiyetinin hala devam ettiğini belirtmiştir. Bu durum, nüfusun dağılımının ve

ekonomik yapısının bölgelere göre farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır (Yasa, 1970: 65).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'de yaşanan yüksek nüfus artışı (%3 yıllık oran), hızlı ve sürekli bir toplumsal hareketliliğe yol açmıştır. 1927'de 13,5 milyon olan Türkiye nüfusu, kırk yıl içinde yaklaşık iki buçuk kat artarak 1965'te 32 milyona ulaşmıştır. Bu artışın temel kaynağı, özellikle köy ve kırsal bölgelerden şehirlere doğru olan sürekli göçlerdir. Bu göçler sonucunda şehir nüfusu artmış ve şehirler genişlemiştir. 1955'te sadece 17 şehirde 50.000'den fazla nüfus bulunurken, 1965'te bu sayı iki katına çıkmıştır. İstanbul, İzmir, Adana, Samsun, Ankara ve Konya gibi büyük şehirlerin nüfusları üç kat ve hatta daha fazla artmıştır. Örneğin, Ankara'nın nüfusu 1945'te 226.712 iken, 1965'te 902.118'e ulaşmıştır. Şehir nüfusundaki bu hızlı artış, beraberinde yeni yerleşim sorunlarını da getirmiştir. Ankara'da 187 semt veya mahallenin 112'si "gecekondu" olarak tanımlanmıştır ve şehir nüfusunun yarıdan fazlası gecekondu semtlerinde yaşamaktadır (Yasa, 1966: 175-177).

İbrahim Yasa'nın köy araştırmaları da nüfus yapısı ve toplumsal dinamikler arasındaki ilişkiye ışık tutmaktadır. Hasanoğlan köyü üzerine yaptığı çalışmalarda aile yapılarını incelemiş ve göçün bu yapılar üzerindeki etkilerini gözlemlemiştir. Yasa, göç eden topluluklarda maddi unsurların daha kolay değiştiğini ancak aile yapısı ve kültür gibi unsurların daha yavaş bir değişim gösterdiğini tespit etmiştir. Bu durum, şehirlerdeki göçmen ailelerin kırsal geleneklerini uzun süre koruyabildiklerini göstermektedir. Yasa'nın Ankara örneği üzerinden yaptığı iç göçlerin büyük şehirlerin işgücü çeşitliliği üzerindeki etkileri konusundaki çalışması da nüfus hareketlerinin ekonomik sonuçlarına dikkat çekmektedir (Akpolat, 2019: 103-104).

Yasa Türkiye'de nüfusla ilgili sorunları nüfusun ülke yüzeyine dağılışıyla ilgili sorunlar ve nüfus artışıyla ilgili sorunlar olarak iki grupta açıklamıştır:

1) Nüfusun ülke yüzeyine dağılışıyla ilgili sorunlar: Köylerimiz kuruluş yerleri bakımından çok sarp ve eğik yerlerde kurulduğu gibi küçüktür ve dağınıktır. Bu olayın tarihsel, coğrafi nedenleri yanında genellikle ilgili birtakım nedenleri de vardır.... Bugün resmi belgelerde çoğu tek muhtarlık adı altında görülen ve istatistiklere bu adla geçen,

gerçekte her biri birkaç km² lik mahallelerden oluşan birçok köy vardır” (Yasa, 1973: 188).

Köylerimiz parçalı olduğu gibi nüfus bakımından da çok elverişsiz durumdadır. Oysa, bütün ekonomik ve toplumsal eylemlerin başında nüfus gelir. Dağınık yerleşme bu küçük ve az nüfuslu guruplara kamu hizmetlerinin götürülmesini zorlaştırmaktadır (Yasa, 1973: 189).

Küçük ve dağınık köyler toplumsal devingenliği önlemesi bakımından da dikkati çeker. Devingenlik, toplumsal ve ekonomik ilerlemenin ana temellerinden biridir (Yasa, 1973: 191).

2) Nüfus artışı ile ilgili sorunlar: Yasa Türkiye’de demografik yapı ile ilgili sorunların çoğunu bu başlık altında inceler. Çünkü ona göre gecekondular, kentleşme, işsizlik, aile planlaması gibi daha birçok sorunlar nüfus artışı sonucunda ortaya çıkmıştır. Türkiye nüfusu yılda 2.6 gibi çok yüksek bir oranda artmakta, bu durum ekonomik kalkınma açısından elverişsiz bir durum yaratmaktadır.

Kentleşme ve Gecekondular Sorunu: Köylerin itici ve kentlerin çekici gücü karşısında kentte hızlı bir nüfus artışı olmakta, fakat kent, gelen nüfusu tamamıyla istihdam edip geçindiremediği için sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu durum arsa spekülasyonu ve gecekonduların oluşmasına, kentte kiraların yükselmesine yol açmaktadır (Yasa, 1973: 192-193).

Kentleşme hareketlerinin sonuçlarından biri de su, elektrik, lağım, yol, okul gibi ihtiyaçların karşılanmasında yaşanan zorluklardır. Son yıllarda İstanbul’da yapılan su kesintileri, ikili üçlü eğitim, öğretmen ihtiyaçlarının karşılanamaması, trafikteki aksaklıklar kentleşme hareketleriyle yakından ilgilidir.

Nüfus artışının ortaya çıkardığı bir başka sorun açık ve gizli işsizliktir. Türkiye’de verimli topraklar belli bölgelerde toplanmıştır. Buna karşılık artan nüfusun toprak ihtiyacı da artmakta, bunun sonucu olarak toprakta verim azalmakta, dolayısıyla gizli işsizler de gittikçe çoğalmaktadır. İstihdam imkanı yaratacak yeterli yatırım yapılmadığı için de açık işsizlik çoğalmaktadır (Yasa, 1973: 196-197).

Nüfus artışı beslenme ve sağlık sorunlarına da yol açmaktadır. Türkiye’de zaten düzgün ve yeterli olmayan beslenme düzeyi hızlı nüfus artışı ile daha da düşmekte, işsizlik ve öteki toplumsal sorunlar, çeşitli hastalıklar artmakta, bu ise yeni hastanelerin ve yatak sayısının genişletilmesini gerektirmektedir. Beslenme sorunu iki yönlüdür. Bir yönü, besin maddelerinin miktarı, diğer yönü çeşitlilik bakımından yetersizliğidir. Birincisine eksik beslenme, ikincisine yanlış beslenme denir. Eksik beslenmede vücut yeterli kaloriyi alamamakta, yanlış beslenmede ise gereken protein, vitamin ve mineralleri alamamakta ve bu yüzden çeşitli hastalıklar belirmektedir. ... Ülkenin toplumsal politikaları belirlenirken, öncelikle, halkı beslenme bakımından optimal bir düzeye ulaştırmak amaçlanmalıdır. Bu yapılmazsa huzursuzluk ve rahatsızlıklar sürüp gider ve insanın tabii ihtiyaçlarının karşılanamadığı bir ortamda başka ihtiyaçlarla ilgilenmesi beklenemez, çalışanlardan istenen verim alınmaz, yatırımlardan da umulan verim beklenemez. İnsanı yetersiz beslenmeyle çalışmaya zorlamak ise büyük toplumsal tepkilere yol açabilir (Yasa, 1973: 200-201).

İbrahim Yasa Türkiye’de nüfus artışından kaynaklanan önemli bazı sorunları açıkladıktan sonra, nüfus artışına karşı uygulanabilecek ekonomik tedbirler, aile planlaması gibi tedbirlerin yanında, kentleşme sorunlarının çözümü için de gecekonduların önlenmesi konusunda yasaların çıkarılması, bölge planlama çalışmaları yoluyla nüfusun ve bu arada hizmetlerin dengeli dağıtılması, göçebe nüfusun yerleştirilmesi gibi birtakım tedbirler üzerinde durur.

Yasa'nın nüfus yapısı analizleri, Türkiye'nin demografik özelliklerinin ve bu özelliklerdeki hızlı değişimin toplumsal ve ekonomik yaşamı nasıl etkilediğini anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır. Kırsal bölgelerdeki nüfus yoğunluğu, şehirleşme, göç hareketleri ve yaş yapısındaki değişimler gibi faktörler, Yasa'nın toplumsal yapı analizlerinin temelini oluşturmuştur.

3.3.3. Toprak ve İnsan Arasındaki İlişki

İbrahim Yasa Türkiye’de toprak-insan ilişkilerinden doğan sonuçları işletme düzenleri açısından, dengesiz bir toprak dağılımı ve toprak parçalanmasından doğan sonuçlar açısından inceledikten sonra çözüm önerileri getirmektedir.

İşletme düzenleri açısından yarıcılık, icarcılık, caize ve marabacılık'ı şöyle açıklamaktadır:

Türkiye'de *yarıcılık*, ortakçılıkta temel düzeni oluşturur. Bu tür işletmede mülk sahibi ortakçıya üretimde bulunması için toprak, bina tohum ve kredi sağlar. İşletme sonucunda elde edilen ürün tohum payı çıkarılmadan yarı yarıya bölüşülür. Yarıcılıkta daha çok bölgenin temel ürünleri olan tahıl ve baklagiller üretilir (Yasa, 1973: 213-214).

İcarcılık türü işletmede toprak ve bina sermayesi dışında öteki bütün ürün araçları, tohum ve işletme masrafları ile birlikte kiracıya yüklenir. Bu bakımdan icarcılıkta mülk sahibinin çiftlik işleri ile ilgisi en aza inmiştir. Fakat burada da yazılı bir anlaşma olmadığından mal sahibi kiracıyı istediği zaman toprağından kovabilir; vergi mülk sahibi tarafından ödenir (Yasa, 1973, 214).

Caize türü işletmede çalışmanın temeli toprak ve tohumun yarısının mal sahibinden, geri kalan bölümünün ve öteki araçların ortakçıdan alınmasıdır. Arazi vergisini mülk sahibi öder. Bu yaygın bir yol değildir, daha çok Diyarbakır yörelerinde uygulanır (Yasa, 1973: 215).

Marabacılık türü işletmede bütün üretim araçları mülk sahibindedir, maraba yalnız kol gücü ile çalışır. Her marabaya ortalama belirli bir ekim alanı verilir. Ede edilecek ürünün ¼ veya 1/3'ü marabanındır. Maraba mülk sahibinin bütün kişisel hizmetlerini de yapmakla görevlidir. Bu bakımdan marabacılık, ücreti ve sürekliliği belirsiz bir tarım işçiliğidir (Yasa, 1973: 215).

İbrahim Yasa'nın 1965 yılı verilerine dayanarak yaptığı analizlerde, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde feodal toprak mülkiyetinin hala devam ettiği belirtilmektedir. Bu durum, bu bölgelerdeki toplumsal yapının ve güç ilişkilerinin, toprak sahipliği üzerinden şekillenmeye devam ettiğini göstermektedir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde bu bölgelerdeki toprakların Ektrat beylerine hediye olarak verilmesi, bu mülkiyet yapısının tarihsel kökenini açıklamaktadır (Yasa, 1970: 65).

1950'li yıllarda yapılan araştırmalar, Türkiye'nin çeşitli bölgelerindeki ailelerin büyük bir çoğunluğunun ailesini geçindirmeye yetecek kadar toprağına sahip olmadığını ortaya koymuştur. Bu durum, kırsal kesimde toprak eşitsizliğinin yaygın bir sorun olduğunu ve

birçok ailenin geçim sıkıntısı yaşadığını göstermektedir. Yasa'nın Hasanoğlan köyü üzerine yaptığı araştırmalar, sadece köyün sosyal ve ekonomik yapısını ortaya koymakla kalmamış, aynı zamanda köydeki sosyal değişme ile demiryolu arasındaki ilişkiyi de incelemiştir. Bu çalışma, altyapı gelişmelerinin kırsal topluluklar üzerindeki dönüştürücü etkisini anlamak açısından önemlidir. Yasa'nın 1950'de yaptığı Sindel köyünün toplumsal ve ekonomik yapısı konulu araştırması da benzer bir yaklaşımı benimsemiştir (Geray, 1972: 9-10).

İbrahim Yasa'nın Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Sorunları adlı eserinde Cevat Geray'ın fikirlerine katılarak toprak reformunun önemine vurgu yaptığı belirtilmektedir. Toprak mülkiyeti dağılımının ve tasarruf şeklinin sosyal adalet ilkelerine göre yeniden düzenlenmesi, istihdam olanaklarının yaratılması ve mülk güvenirliliğinin sağlanması toprak reformunun temel sosyal amaçları arasında sayılmaktadır. Siyasi açıdan ise toprak reformu, çağ dışı kalıntıları ortadan kaldırarak Anayasa'nın öngördüğü hakların özgürce kullanılmasını kısıtlayan engelleri kaldırmayı hedeflemektedir (Türkdoğan, 2012: 30).

3.3.4. Eğitim, Ekonomi ve Kalkınma Sorunları

İbrahim Yasa genel eğitim ve kalkınma sorunlarını; kırsal eğitim, çocukların sömürülmesi ve çocuk suçluluğu, kan gütme olayları, çeşitli törenler ve gelenekler, kadın sorunu, önderlik ve toplum kalkınması ve yönetici, aydın ve halk ilişkileri alt başlıklarında şöyle inceler:

Genel eğitim ve kalkınma sorunlarının başında *kırsal eğitime* yer veren Yasa'ya göre Türkiye'de az gelişmişlik sorununun çözülebilmesi için eğitimin tabandan, halkın içinden başlaması gerekir. Oysa Türkiye'de eğitime baktığımızda tabandan, halktan, ülkenin gerçek ihtiyaçlarından kopuk, somut amaçlara yönelik olmayan, ruhsuz ve idealsiz bir düzen görülür. "Köy Enstitüleri ağa ve bürokrat bir düzenin egemen olduğu dönemde kurulmuş olmasına rağmen başarılı görevler yapmıştır. Sonunda karanlığın aydınlığa açılmasından rahatsız olanlar bu kurumları kapatmıştır" (Yasa, 1973: 231-232).

Yasa bu ifadeleriyle Köy Enstitülerini Türkiye için hayatî kurumlar olarak görmesine rağmen onların tekrar açılmasını gerekli görmemektedir. Ona göre, o dönem ve ortam

tarihe karışmıştır; o gün çok daha hızlı değişen ÷lkede tabandan gelen bir ruh ve tutarlılıkla temsil edilebilecek benzer kurumların kurulmasına ihtiyaç vardır. Fakat bu kurumlar tüm kaynakların akılcı olarak kullanıldığı, siyasal iktidara gerçekten ağırlığını hissettirecek, toplumcu bir düzen içine oturtularak kurulmalıdır (Yasa, 1973: 232)

Yasa'ya göre *çocukların sömürülmesi* gelişmiş ve geri kalmış ÷lkelerin bir özeliğidir ve sorunudur. Sorunun nedeni daha çok ekonomiktir. Çocukların sömürülmekten kurtarılmaları, ancak toplumumuzda, her vatandaşın, kaderde, kıvançta ve tasada ortak olabilecekleri bir toplumsal düzenin sağlanması ile gerçekleşebilir. Çocuklar hem aile içinde hem aile dışında sömürülmektedir. Çoban, ırgat olarak, ekin biçerek ve harman döğerek, pamuk toplayarak çalıştırılan, dilendirilen çocuklar, küfeciler, simitçiler, üvey evlatlar, çocukların aile içinde sömürülmelerinin çeşitli yönleridir. Bu hususlar çocuk suçluluğunun da bazı kaynaklarıdır. Bu durumları ortadan kaldırmak için çocuğun ailesi içinde ruh ve beden sağlığı bakımlarından korunması için gerekli tedbirlerin alınması Türk toplumunun bir başka sorunudur (Yasa, 1973: 232).

Kangütmeyi; “bir kimsenin akrabalarından birini öldüren bir kişiyi veya o kişinin akrabalarından birini, öldürülenin kanına karşılık olmak üzere öldürülmesi geleneği” olarak tanımlayan Yasa'ya göre genel eğitim ve kalkınma sorunlarından biri de kangütmedir. Bu olayda insanların öç alma duygusu, bağlı olduğu aile, topluluk veya toplumsal onuru ya da şerefi baskı unsurları olarak rol oynamaktadır (Yasa, 1973: 233).

Yasa'ya göre kangütme olayı aşiret yapısı gör÷len Urfa, Mardin gibi yörelerde daha yoğundur. Bu yörelerde büyük toprak mülkiyeti, şeyhlik gibi kurumlar varlığını, devletin dışında güçler olarak sürdürmektedirler. Toprak ağalığı, aşiret ve şeyhlik gibi geleneksel kurumlar varlığını sürdürdüğü müddetçe, bu olayların giderilmesinde hukuki tedbirlerin getirilmesi, eğitim imkanlarının artırılması yeterli çözüm yolu olamaz (Yasa, 1973: 234).

Yasa'ya göre başlık, bazı yerlerde büyük borçlarla yapılan düğün, nikah, nişan törenleri gibi *çeşitli tören ve gelenekler* de sosyal ve ekonomik sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır. Başlığın kalkması için her şeyden önce kadın haklarının hukuk kitaplarında kalmayıp gerçekten tanınması gerekir; bunun en belirgin koşulu da kadınların ekonomik özgürlüklerini elde etmeleridir. Ayrıca, toplumun ekonomik düzeyinin de belirli bir

ekonomik gelişmeyle aynı zamanda yükselmesi gerekir. Toplumsal değerler her zaman hukuki kurallardan ve tasarruflardan daha ağır basar (Yasa, 1973: 235).

Yasa genel eğitim ve kalkınma sorunları içerisinde *kadın sorununa* çok önem verir. Türkiye'deki kadın sorununun dünyadaki kadın sorunundan farklı yanları vardır. Cumhuriyet'in kurulması ve Atatürk devrimleri ile kadın hukuku konusunda büyük gelişmelere yol açmıştır; ancak köy topluluklarında kadın sorununun özel yanları vardır; toplumun devam eden gelenekleri, ahlaki değerleri bu sorunun ruhuna kök salmıştır. Bugünkü ekonomik ve toplumsal yapıda gerekli düzenlemeler yapılmadıkça, hukuk yoluyla sağlanan haklar onların ekonomik bağımsızlıkları ile tamamlanmadıkça, kadın sorunlarını çözmek ve ona saygınlık kazandırmak kolay olmayacaktır. Yasa kadın sorununun çözümünde de ekonomik faktöre belirleyici rol vermektedir (Yasa, 1973: 235).

Yasa, genel eğitim ve kalkınma sorunları başlığı altında *önderlik ve toplum kalkınması* konusunu da işler. Ona göre toplulukların ekonomik, toplumsal ve kültürel koşullarını iyileştirmek için hazırlanan planlara halkın katılımını sağlamak gerekir. Toplum kalkınmasının amacı, halka üretimle ilgili bilimsel yolların öğretilmesi ve çağa uygun toplumsal, kültürel ve ekonomik değerlerin kazanılmasını sağlamaktır. Bunun için halkın devlet kuruluşlarıyla işbirliği yapması gerekir ki toplum içerisinde bu değişikliği benimseyerek uygulama alanına koymada köy önderlerinden yararlanılır. "Önder temsil ettiği bir grubu veya köy topluluğunun bütünü bir amacın gerçekleştirilmesi doğrultusunda yönelen kişidir. Önderin ortaya çıkışı, nitelikleri, toplumun toplumsal, ekonomik yapısındaki sorunlara göre değişir" (Yasa, 1973: 235-236).

Yasa'nın genel eğitim ve toplum kalkınması konusunda üzerinde durduğu son başlık *yönetici-aydın ve halk ilişkileridir*. O, Türkiye'de aydın kavramının yanlış anlaşıldığını, daha çok okumuş-yazmış ve bu yolla aydınlanmış kimselere takılan bir ad, verilen bir sıfat olduğunu, oysa okumuş-yazmışlığın aydın kavramının sadece bir yönü olduğunu ve her zaman da ön önemli bir özelliği olmadığını belirtir. Kavramın böyle anlaşılması aydını halktan koparmış ve bu gurubu oluşturan kimseleri birçok durumda olumsuz, sorunsuz ve tutarlılığı olmayan hareketsiz bir topluluk haline getirmiştir (Yasa, 1973: 236).

"Halk, devletin insan ögesinin, ülkede yaşayan insanların oluşturduğu bir yığındır. Aydın ise insanların yaşamak haklarını, her zaman göz önünde tutan, niyeti,

lks, eylemi, bilgisi ve toplumsal çevresi ile her ölçüde bir yöntem, bir gelişme, bir huzur ve mutluluk getirilebilen ve bunu yaparken de kendisini, etraftaki insanlardan üstün görmeyen bir kişidir” (Yasa, 1973: 236).

Halk ve aydını bu Şekilde tanımlayan Yasa *seçkin* ile *aydını* ayırır ve sekini de Şöyle tanımlar:

“Seçkin, halk arasında, kendi alanında; en becerikli, kurnaz, güçlü, güzel, ince duygulu, zeki, zalim olan ve en üst katı oluşturan kiŐileri tanımlamak için kullanılmaktadır. Kimilerine göre ise, bu kişilerin yukarıda sayılan özelliklerden birini ya da birkaçını kendilerinde topladıkları için ayrıcalıklı durumları vardır. Oysa, Őunu da unutmamak gerekir ki, seçkin sayılan birçok kişi öznel niteliklerinden çok nesnel koŐuların, içinde buldukları ortamın ürünleridir” (Yasa, 1973: 237).

İbrahim Yasa'nın Türkiye'deki eğitim sorunları ve kalkınma meselelerine dair görüşleri, onun özellikle Köy Enstitüleri'ndeki deneyimleri ve bu kurumlarla olan yakın ilişkisi üzerinden Şekillenmiştir. Yasa, Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde öğretmenlik yapmış ve öğrencileriyle birlikte Türkiye'nin ilk kapsamlı monografisi olan Hasanoğlan Köyü çalıŐmasını gerçekleştirmiştir. Bu deneyim, Yasa'nın kırsal toplumun kalkınma sorunlarına ve Türkiye'nin toplumsal yapısına yönelik çalışmalarında önemli bir etki yaratmıştır (Tüzün, 1998: 207).

Yasa Türkiye'nin toplumsal yapısı ve sorunları üzerine yaptığı çalışmalar bağlamında eğitim ve kalkınma arasındaki ilişkiye dair önemli ipuçları sunmaktadır. Yasa'nın Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları adlı eseri, Türkiye'deki sosyal değişme ve modernleşme süreçlerini ele alırken eğitim konusuna da değinmiştir. Yasa'ya göre az gelişmişlik sorunun çözülebilmesi konusunda eğitimin halkın içinde başlaması gerekmektedir. Köy Enstitüleri ağa ve bürokrat bir düzende kurulmuş olmasına rağmen oldukça başarılı olmuştur (Yasa, 1973: 231-232).

Ayrıca Yasa'nın Köy Enstitüleri'ndeki doğrudan deneyimi, onun eğitimin özellikle kırsal bölgelerde toplumsal ve ekonomik kalkınmanın temel taŐı olduğuna dair güçlü bir inanç geliŐtirmesine katkıda bulunmuştur. Enstitülerin amacı, sadece bilgi aktarmak değil, aynı zamanda öğrencileri yaşadıkları toplulukların sorunlarına duyarlı ve çözüm üretebilen bireyler olarak yetiŐtirmektir. Yasa'nın bu modelin içinde yer alması ve bu konuda

araştırmalar yapması, onun eğitim ve kalkınma arasındaki derin ve karmaşık ilişkiye dair önemli bir anlayışa sahip olduğunu göstermektedir.

3.3.5. Etnik ve Mezhepsel Yapı

İbrahim Yasa'ya göre, Hz. Muhammed zamanında ve Dört Halife döneminde din ve devlet işleri birlikte yürütölmüştür. Ali'nin yönetimi ele almasından sonra halife seçimi konusunda önemli bir anlaşmazlık ortaya çıkar. Bu siyasal soruna sonradan din ve mezhep işleri de karışır ve İslam toplumu şii ve Sünni olarak iki büyük guruba ayrılır. Yavuz Sultan Selim sonrasında Osmanlı padişahları, Sünni inanç grubuna mensup aşiretleri destekleyip güçlendirerek, Alevi toplulukları dışlayıcı ve zaman zaman da baskılayıcı politikalar benimsemişlerdir. Bu yönelimin bir sonucu olarak, Osmanlı'nın doğu vilayetlerinde "Kürt" kimliğinin kurumsallaşması ve yerleşik hale gelmesi hız kazanmıştır. Bu noktada, Osmanlı'nın ümmetçi anlayışına da dikkat çekmek gerekmektedir. Ümmetçilik, din temelli bir birlik ve toplumsal bütünlük oluşturma amacını taşımakta; farklı etnik grupları İslam çatısı altında birleştirme idealine dayanmaktadır (Yasa, 1973, 245-250).

Cumhuriyet rejimi ulus temelli bir yapılanmayı esas almış, müslüman halkı birleştirici ve bütünlöştirici bir rolü olan Halifelik kurumu kaldırılmış, Türk ulusçuluğu ideolojisi benimsenmiştir. Ancak bu geçiş toplumsal temellerden yoksun biçimde gerçekleştirildiğinden, ortaya çıkan ulusçuluk anlayışının belirli kesimlerde dışlayıcı ve zaman zaman da ırkçı tezahürlere yol açmasının önüne geçilememiştir. Bununla birlikte, bu tür etnik gerilimlerin temelinde esasen kültürel farklılıklardan ziyade ekonomik faktörler yatmaktadır. Özellikle bölgeler arası gelişmişlik farklarının derinleşmesi, etnik farklılıkların siyasal talepler biçiminde görünür hale gelmesine zemin hazırlamaktadır. Dünyadaki hiçbir toplum tam anlamıyla etnik bakımdan homojen değildir; dolayısıyla etnik çeşitliliğin başlı başına bir sorun teşkil etmesinden ziyade, bu çeşitliliğin hangi sosyoekonomik koşullar altında biçimlendiği ve nasıl yönetildiği esas mesele olarak ele alınmalıdır (Yasa, 1973: 239-244).

Yasa'ya göre *azınlıklar*; içinde yaşadıkları ölkeden ırk, dil, din, kültür veya ulus yönleriyle ayrılan ve genel nüfusa oranla daha küçük topluluklardır. Azınlık sayısı ve

oranı hakkında belli bir kural yoktur. Türkiye’de yalnız dince ayrı olan topluluklara bu ad verilmekte ve uluslararası azınlık hakları sadece bunlara uygulanmaktadır. Öte yandan, azınlık sorunu, nüfusun bileşimi ile ilgili olmakla birlikte, demografik bir sorun olmaktan çok siyasal bir konudur (Yasa, 1973: 247).

“Etnik gruplar ve azınlıklar bir ülkenin birliğini ilgilendiren bir sorundur. (...) Sorunun çözüm yolu ise geniş halk kitlelerinin ekonomik durumlarını daha iyiye götürecek kökten tedbirleri gerektirmektedir.” (Yasa, 1973: 250).

Yasa’ya göre birçok sorunun çözümlenmesinde toplum yapısının iyi bilinmesi başta gelen koşullardan biridir. İleri toplumlarda başarı ile uygulanan birtakım yöntemlerin toplum yapımıza aykırı düştüğü için bizde uygulanamaması olağan sayılmalıdır. Bu gibi durumlarda düzeni suçlamak ve yöntemi değiştirmek yerine sorunun toplumsal yapı ile olan ilişkilerini ortaya çıkarmak gerekir. Ancak toplumsal yapımız hakkındaki araştırmalar henüz yeterli bilgi vermekten uzaktır. Bu yapının incelenmesi dıştan gelen etkilere karşı verilen bir mücadelenin gerçek niteliğini ortaya çıkarması bakımından önemli olabilir (Yasa, 1973: 163-165).

İbrahim Yasa’nın 1960’lı yıllarda Türkiye’nin toplumsal yapısı hakkında tespit ettiği bu sorunlar farklı ekollerden Türk sosyologları tarafından günümüzde de sorun olmaya ve tartışılmaya devam etmektedir. Dolayısıyla onun bu konudaki tespitleri ve önerileri günümüzde de önem taşımaktadır.

4. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KÖY SOSYAL YAPISI VE KÖYDE DEĞİŞME

Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfusun büyük bir çoğunluğunun kırsal bölgelerde yaşaması, köyü toplumsal ve ekonomik kalkınmanın odak noktası haline getirmiştir. Köyler, sadece tarımsal üretimin merkezi olmakla kalmamış, aynı zamanda kendine özgü toplumsal ilişkileri, yönetim biçimleri ve kültürel pratikleriyle de Türk toplumunun yapısını şekillendirmiştir (Sağlam, 2016: 248-249). Aile ise, Türk toplumunun en küçük fakat en temel yapı taşıdır. Nesillerin devamlılığını sağlayan, bireylerin sosyalleştiği ilk ve en önemli sosyal ortam olan aile, güçlü bağları ve dayanışma kültürüyle Türk toplumunun sosyal bünyesinin çekirdeğini oluşturmuştur. Bu iki temel kurum arasındaki etkileşim, Türkiye'nin sosyal dokusunu anlamak için hayati bir öneme sahiptir. Köydeki yaşam biçimi, aile yapısını derinden etkilerken, ailedeki değişimler de köyün sosyal dinamiklerini dönüştürebilmektedir. Modernleşme ve kentleşme süreçlerine rağmen köy ve aile yapılarının önemini koruması, bu kurumların kültürel ve tarihsel köklerinin ne kadar derin olduğunu göstermektedir (İçli, 1997: 64).

Bu alanda öncü çalışmalara imza atan önemli Türk sosyologlarından biri de İbrahim Yasa'dır. Yasa, özellikle 1940'lı yıllardan itibaren Türk sosyolojisine değerli katkılarda bulunmuş ve köy monografileri ile aile tipolojileri üzerine yaptığı özgün araştırmalarla tanınmıştır. Amerika'daki eğitiminin ardından 1942 yılında Türkiye'ye dönen Yasa, Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nün kuruluşunda aktif rol oynamış ve daha sonraki çalışmalarında köy yaşamını, toplumsal değişme olgusu üzerinden ele almıştır. Karşılaştırmalı sosyoloji anlayışını benimseyerek köy monografilerine yeni bir boyut kazandıran Yasa, Hasanoğlan köyü üzerine yaptığı iki farklı zaman dilimindeki araştırmayla bu alanda ilklerden biri olmuştur. Ayrıca, Türk toplumundaki hızlı değişimlerin etkisiyle ortaya çıkan *Alamancı aile*, *gecekondu ailesi* ve *taygeldi ailesi* gibi yeni aile tiplerini sosyoloji literatürüne kazandırmıştır. Yasa'nın köy monografilerinde karşılaştırmalı bir yaklaşım sergilemesi, farklı toplumsal ve ekonomik koşullara sahip köyler arasındaki benzerlik ve farklılıkları derinlemesine anlamasına olanak sağlamıştır. Hasanoğlan köyü üzerine yaptığı ve 25 yıllık bir zaman dilimini kapsayan karşılaştırmalı iki çalışma, uzun dönemli toplumsal değişimi inceleyen ilk örneklerden biri olarak Türk sosyolojisi için büyük önem taşımaktadır (Doğan, 2023: 1-2). Bu yaklaşım, o dönemde

Türkiye'de bu tür uzun soluklu araştırmaların nadir olması nedeniyle yeni bir yaklaşım olarak görülmüştür.

4.1.KÖYDE SOSYO-KÜLTÜREL YAPI

İbrahim Yasa'nın Türkiye'deki köy sosyal yapısı üzerine yaptığı en tanınmış çalışması, Ankara'nın Elmadağ ilçesine bağlı Hasanoğlan Köyü üzerinedir. Yasa, bu önemli araştırmayı 1942 ile 1948 yılları arasında, henüz kuruluş aşamasında olan Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde görev alırken gerçekleştirmiştir. Bu çalışma, Hasanoğlan Köyü'nün sosyo-ekonomik yapısını derinlemesine incelemiş ve özellikle köyün yakınından geçen demiryolunun ve köyde kurulan Köy Enstitüsü'nün köy üzerindeki etkilerini detaylı bir şekilde araştırmıştır. Yasa, bu ilk araştırmanın ardından 25 yıl sonra, 1969 yılında aynı köyde tekrar bir çalışma yaparak, bu çeyrek asırlık zaman zarfında köyde meydana gelen toplumsal değişimi gözlemlemiş ve analiz etmiştir. Hasanoğlan üzerine yapılan bu uzunlamasına çalışma, Türkiye'de bir köyün zaman içindeki sosyal ve ekonomik dönüşümünü anlamak açısından benzersiz bir bakış açısı sunmaktadır. Özellikle devletin öncülüğünde kurulan Köy Enstitüleri gibi bir girişimin kırsal bir topluluk üzerindeki uzun vadeli etkilerini incelemesi, bu çalışmayı ayrıcalıklı kılmaktadır (Doğan, 2023: 61).

İbrahim Yasa'nın bir diğer önemli köy çalışması ise 1960 yılında yayımlanan "Sindel Köyünün Toplumsal ve Ekonomik Yapısı" adlı eseridir. Yasa, bu çalışmasında da Hasanoğlan araştırmasında benimsediği yöntemi uygulamış ve Sindel köyünün sosyo-ekonomik yapısını detaylı bir şekilde analiz etmiştir (Doğan, 2023: 56) Bu iki monografik çalışma, Yasa'nın Türk köy sosyolojisine olan önemli katkılarının temelini oluşturmaktadır.

İbrahim Yasa'nın köy sosyal yapısına dair temel görüşleri, araştırmalarında benimsediği karşılaştırmalı sosyoloji anlayışıyla şekillenmiştir. Farklı köyler arasındaki benzerlik ve farklılıkları inceleyerek, köy sosyal yapısının genel özelliklerini ve yerel dinamiklerini anlamaya çalışmıştır. Yasa, köy sosyal yapısını incelerken sadece ekonomik veya siyasi faktörlere odaklanmamış, aynı zamanda toplumsal ilişkileri, ekonomik faaliyetleri, yönetim biçimlerini ve aile yapılarını bütüncül bir perspektifle ele almıştır. Yasa'nın gözlemlerine göre, bir köy topluluğu kasaba topluluğu haline dönüşürken tüm kültür

öğelerinde birtakım değişimler yaşanmakta, ancak manevi unsurlar maddi öğelere göre daha yavaş bir değişim göstermektedir. Bu durum, toplumsal değişimin karmaşık ve çok boyutlu bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Yasa'nın köy sosyal yapısını çeşitli faktörlerin etkileşimiyle birlikte ele alması, modern sosyolojinin topluluk çalışmalarına yönelik bütüncül yaklaşımıyla örtüşmektedir. Bir köydeki sosyal ilişkilerin, ekonomik faaliyetlerin, yönetim biçimlerinin ve aile yapılarının birbirleriyle nasıl etkileşimde bulunduğunu inceleyerek, Yasa, bu unsurların köyün genel yapısını nasıl şekillendirdiğine dair kapsamlı bir anlayış sunmuştur (Alver, 2001: 142).

İbrahim Yasa'nın bulguları, sonraki köy sosyolojisi araştırmaları için önemli bir temel oluşturmuştur. Yasa'nın detaylı köy monografileri, daha sonraki araştırmacılar için hem metodolojik bir örnek teşkil etmiş, hem de Türkiye'deki köy yaşamının derinlemesine anlaşılmasına katkıda bulunmuştur. Güncel çalışmalar, Yasa'nın ele aldığı konuları farklı bağlamlarda ve daha gelişmiş metodolojilerle incelemeye devam etmektedir. Özellikle modernleşme ve kentleşmenin etkisiyle köy sosyal yapısında meydana gelen değişimler, hem Yasa'nın çalışmalarında hem de güncel araştırmalarda ortak bir ilgi alanı olarak öne çıkmaktadır. Yasa'nın 25 yıl sonra Hasanoğlan köyünü tekrar ziyaret ederek yaptığı karşılaştırmalı çalışma, uzun süreli toplumsal değişimin dinamiklerini anlamak açısından hala büyük bir değer taşımaktadır. Yasa'nın köy yaşamına dair sunduğu temel bilgiler ve analizler, günümüz araştırmacıları için de önemli bir referans noktası olmaya devam etmektedir.

4.2.KÖYDE SOSYO-KÜLTÜREL DEĞİŞME

Yasa'nın saha araştırmalarından elde ettiği diğer bir gözlem ise bir köy topluluğu kasaba topluluğuna dönüşürken tüm kültür öğelerinde değişmelerin meydana geldiği, ancak tinsel (manevi) öğelerin özdeksel (maddi) öğelere göre daha yavaş değiştiğidir. Bu durum, modernleşme süreçlerinde maddi ilerlemenin değerler ve inanç sistemlerindeki değişimden daha hızlı gerçekleşebileceğini ve bunun da toplumsal uyum sorunlarına yol açabileceğini göstermektedir. Maddi koşullardaki hızlı değişimlere ayak uyduramayan manevi değerler, bireylerde ve topluluklarda bir tür yabancılaşma ve anomiyeye neden olabilir (Başak, 2005: 47).

İbrahim Yasa, Türkiye'de kırsal kalkınma ve toplumsal dönüşüm konularında öncü çalışmalara imza atmış önemli bir sosyologdur. Özellikle ilk köy enstitülerinden biri olan Hasanoğlan köyü üzerinde yaptığı araştırma, bu alandaki ilk kapsamlı çalışmalardan biri olarak kabul edilmektedir. Yasa, asker ve öğretmen olarak görev yaptığı dönemde öğrencileriyle birlikte Hasanoğlan köyünde yaptığı bu çalışmada, Türkiye'deki köylerin modernleşme sürecindeki değişimlerini incelemeyi amaçlamıştır. Köydeki toplumsal yaşamın, ekonomik faaliyetlerin ve kültürel yapının, özellikle de ulaşımın gelişmesiyle birlikte nasıl değiştiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Yasa, 1944 ve 1945 yılları arasında yaptığı alan araştırmasında, köye 1915 yılında yapılan tren istasyonunun toplumun değişiminde nasıl bir etki sağladığını saptamaya çalışmıştır. Yasa'ya göre ulaşım gelişmiş olduğu yerler Türk devriminin oldukça etkili olduğu yerlerdir. Burada onun temel hipotezi ulaşım ve buna bağlı sanayileşmenin geliştiği merkezler ve bunların civarındaki köylerde sosyal ve ekonomik açıdan değişmeler olduğudur. Kendisi bu hipotezi, kontrollü gözlem ile dış dünyadan veri toplayarak sınamıştır. Araştırma kapsamında köyün doğal çevresi, üretim biçimi, kültürel durumu, sosyal yapısı, sosyoekonomik faaliyetlerdeki gelişme ve değişme konuları ele alınmıştır. Köy enstitüsünün yapılmasıyla çevresel değişimler yaşanmıştır. Tren yolunun köyden geçmesiyle köyün dış teması artmış, kapalı köyden açık köy konumuna geçilmiş ve köyün sosyoekonomik yapısı değişmiştir. Tren yolunun köyden geçmesiyle iletişim araçları da gelmiş ve zaman-mesafe kavramları değişerek köylülerin zamanlarını daha fazla planlamak durumunda kaldıkları görülmüştür. Köy Enstitüsü inşa edilmeden önce köyün temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılık iken, inşa sonrasında gelişen ihtiyaçlarla köyde müteahhit ve memur kesimi oluşmuştur. Köydeki tarımsal üretim oldukça ilkel ve kiralama veya ortaklık usulüyle yapılmaktadır. Topraksız olan köylüler köye sonradan yerleşmiştir. Köylülerin genel olarak hayat standardı düşüktür ve bu nedenle köylüler arasında önemli bir farklılaşma görülmemiştir (Yasa, 1955: 43-45).

Köyün sosyal yapısına bakıldığında Birinci Dünya Savaşı sırasında eşini kaybeden birçok kadının burada yaşadığı tespit edilmiştir. Köydeki evlenme yaşının şehre göre daha düşük olduğu görülmüştür. Köydeki haneler uzak ve yakın akrabalarından oluşmaktadır. Köyde bir yandan her ne kadar devrimlerle bocalamış olsa da geleneksel okul ve devletin açtığı okul faaliyet göstermektedir. Tren yolunun gelmesiyle dini inanç ve pratikler konusunda gittikçe azalan bir eğilim vardır. Burada kadınların, erkeklere göre dini inançlarının daha

güçlü olduğu görülmüştür. Dolayısıyla köye tren yolunun gelmesi ve köy enstitüsünün açılmasıyla yaşanan değişimler şu şekilde kategorize edilebilir:

Yeni ve modern meslekler köye gelmiştir.

Gündelik ve sosyal davranışlar hakkında halkın modernleştiği görülmüştür.

Haberleşme ağı modernleşmiştir.

Bireyselleşme artmıştır.

Sosyal dayanışma azalmıştır.

Ev dekorasyonları “şehirli” hâle gelmiştir.

Köy yerleşimi merkezi cami etrafından iktisadi faaliyet alanlarına kaymıştır.

Mahalle mektebi yerine ilkokul gelmiştir.

Köy nüfus ve iş açısından daha aktif bir hâle gelmiştir.

Para ekonomisine geçiş yaşanmıştır.

Medeni Kanunla sağlanan resmî nikah ve veraset gibi kanunlar uygulanmıştır (Yasa, 1955: 191-196).

Yasa, yapılan tren yolunun Hasanoğlan Köyü’nde birçok değişime neden olduğunu ve bu değişimin ortak noktasının modernleşme olduğunu göstermiştir. Bu araştırmayı tam olarak yirmi beş yıl sonra yani 1968 yılında tekrarlamıştır. Buradan İbrahim Yasa’nın yaptığı iki araştırmayla mekânı (yani Hasanoğlan Köyü’nü) sabit tutarak, zaman açısından değişmeyi saptamaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

Yirmi beş yıl sonra yapılan araştırmada toplumsal değişimin tespit edilebilmesi için nicel verilere başvurulmuştur. Göze çarpan ilk fark konut kooperatifi binalarının varlığıdır. Köyün nüfusunun arttığı ve burada artık bir kasaba topluluğundan bahsedilebileceği ifade edilmiştir. Köylülerin Ankara ziyaretleri ve aynı zamanda şehre yerleşen aile sayısı artmıştır. Evlenme adetleri benzer şekilde seyrini sürdürmektedir, fakat akraba evliliği oranında azalma bulunmaktadır. İki çocuklu ve çekirdek ailelerin nüfustaki oranı %25 seviyesindedir. Köydeki çiftçi sayısında azalma görülürken memur sayısında artış görülmüştür. Temizlik ve sağlık gibi alışkanlıklar modernleşmiştir. Kadınlar dinsel eğilimi öncekine benzer olarak erkeklere göre daha güçlüdür (Yasa, 1969: 116). Dolayısıyla köyde dinsel eğilim ve evlenme adetleri açısından benzerlik görülmekle beraber, diğer açılardan modernleşmenin yaşandığı tespit edilmiştir.

Yasa’nın bir diğer köy çalışması Sindel Köyü’nde yapılmıştır. Burada Yasa tarafından hem zaman hem de mekân açısından toplumsal değişme saptanmaya çalışılmıştır. Yasa

tarafından yapılan Sindel Köyü araştırması üç temel soru çerçevesinde yürütülmüştür (Akpolat, 2013: 100):

Sindel Köyü'ndeki doğal çevrenin sosyal organizasyona etkisi nedir?

Sindel Köyü ve Bergama kasabasının etkileşimi nasıldır?

Civar köyler ile Sindel Köyü arasında benzerlik var mıdır?

Sindel Köyü, İzmir ilinin Bergama ilçesine bağlı olan bir Batı Anadolu köyüdür. Söz konusu köy göçebe Yörük halkın köye yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Dolayısıyla burada göçebe yaşamdan yerleşik yaşama geçiş sürecinde yaşanan toplumsal değişimin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Halkın göçebe Yörük kökenli olması sebebiyle köyde hayvancılığa dayalı bir geçim stratejisi söz konusu iken, zamanla bu durum değişerek tarıma yönelik bir geçiş söz konusu olmuştur. Köy topraklarının %80'i köylüye aittir ve toprağı kendileri işlemektedirler.

Yasa, çobanlıktan tarımcılığa geçişle toplumsal değişimin yaşandığını iddia etmektedir. Araştırmanın yapılmasından yaklaşık yüzyıl önce Osmanlı hükümeti tarafından kurulan köyde başlangıçtan beri çobanlıktan deveciliğe, devecilikten ortakçılığa olmak üzere üç aşamalı bir değişim olmuştur. Çobanlıktan tarıma geçilmesiyle sosyal ve manevi hayat alanları değişmiştir. Ağaların yerini kasaba zenginleri almıştır. Toprağına yerleşim sonrasında kara-kullukçu ve ortakçı gruplar ortaya çıkmıştır. Tarımsal üretimin yetersiz oluşu köyün nüfusunun yavaş artmasına sebep olmaktadır. Köyde aileler, ekonomik zorluklar nedeniyle modernleşmekte, fakat daralmaktadır. Üretici köylüler zor işlerde çalışmak istememektedir. Yasa'ya göre bunun nedeni köylünün kanaatkâr olmasıdır.

İbrahim Yasa, Sindel Köyünde yaşanan değişimin çok yavaş olsa da gerçekleşeceğine inanmaktadır, çünkü halkın düşünsel gelişimini sağlayacak iletişim ve haberleşme araçlarından yoksunluğu söz konusudur (Yasa, 1960: 8).

4.3. AİLE SOSYAL YAPISI VE AİLEDE DEĞİŞME

Yasa Türkiye'de ailenin genel olarak birincil topluluk özelliklerini yitirmekle büyük bir değişim içinde olduğunu belirtir. Toplumsal yapıyı anlamak bakımından önemli olan bu konuyu önce genel çizgileriyle soyut, sonra da türleri ile daha somut olarak incelemeye çalışır.

Bu alt bölümde önce İbrahim Yasa'nın aile tipolojisi içinde farklı aile yapıları üzerine görüşleri, daha sonra ailedeki değişme üzerine görüşleri ele alınacaktır.

4.3.1. Aile Tipolojisi

Modern Türk sosyolojisinin oluşumuna önemli katkılarda bulunmuş bir sosyolog olarak İbrahim Yasa, Türkiye'deki toplumsal yapı ve değişme olgularına odaklanmış çalışmalarıyla tanınmaktadır. Özellikle aile yapısı üzerine yaptığı ampirik araştırmalar, Türk sosyolojisinde bu alandaki ilk ve önemli örnekler arasında yer almaktadır. İbrahim Yasa'nın aile sosyal yapısı üzerine olan çalışmaları, özellikle aile tipleri konusundaki özgün katkılarıyla dikkat çekmektedir. Yasa, Türkiye'deki toplumsal ve ekonomik değişimlerin etkisiyle ortaya çıkan farklı aile biçimlerini detaylı bir şekilde incelemiş ve sosyoloji literatürüne yeni kavramlar kazandırmıştır. Yasa'nın ortaya koyduğu aile tipolojisi, genellikle yerleşim yerine göre bir sınıflandırma temelinde şekillenmektedir. Bu bağlamda Yasa aile tiplerini göçebe ve aşiret topluluklarında aile, köy ailesi, kasaba ve kent ailesi, gecekodu ailesi, taygeldi ailesi, berder aile ve Alamancı aile olmak üzere tipleştirmiş ve açıklamıştır.

İbrahim Yasa'nın aile konusuna doğrudan odaklanan ve bu konuya önemli katkılar sağlayan çeşitli kitapları bulunmaktadır. Bunlardan en dikkat çekici olanı, 1966 yılında yayımlanan *Ankara'da Gecekodu Aileleri* adlı eseridir. Bu kitap, Türkiye'de gecekodu olgusunu ve bu bölgelerde yaşayan ailelerin sosyo-ekonomik yapılarını ampirik olarak inceleyen ilk çalışmalardan biridir. Yasa, bu eserinde köyden kente göçün nedenlerini, gecekodu ailelerinin oluşum ve gelişim süreçlerini detaylı bir şekilde ele almıştır. Bir diğer önemli eseri ise, 1979 yılında yayımlanan *Yurda Dönen İşçiler ve Toplumsal Değişme* kitabıdır. Bu çalışma, özellikle Almanya'ya işçi olarak giden ve yurda dönenlerin aileleri üzerindeki toplumsal ve ekonomik etkileri incelemektedir. "Alamancı Aile" olarak adlandırılan bu yeni aile tipinin özellikleri, işlevleri ve toplumdaki rolü bu eserde derinlemesine analiz edilmiştir. Yasa'nın 1969 tarihli *Yirmibeş Yıl Sonra Hasanoğlan Köyü Karşılaştırmalı Bir Toplumbilimsel Araştırma* adlı kitabı da, bir köyün 25 yıllık süreçteki toplumsal değişimini incelerken aile yapısındaki dönüşümleri de ele almıştır. Ayrıca, 1970 yılında yayımlanan *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel*

Sorunları adlı genel sosyoloji çalışmasında da ailenin Türk toplumundaki yerine dair önemli değerlendirmeler bulunmaktadır. Bu eserler, Yasa'nın aile konusundaki çalışmalarının çeşitliliğini ve derinliğini göstermektedir. Gecekondu aileleri üzerine yaptığı öncü çalışma, kentleşme sürecinde ortaya çıkan yeni aile biçimlerini anlamak açısından kritik bir öneme sahiptir. Yurda dönen işçiler ve aileleri üzerine yaptığı analiz ise, dış göçün toplumsal ve ekonomik etkilerini aile kurumu üzerinden incelemesi bakımından özgündür.

Toprak Tasarruf Biçimlerine Göre Çiftçi Aile Türleri

Türkiye'nin toplumsal yapısını anlamak için toprak sahibi aileler ile topraksız ve az topraklı aileler arasında kurulmuş olan geleneksel ilişkileri dikkate almak gereklidir. Bu bağlamda aileler, toprak tasarruf biçimlerine göre; mal sahibi, yarı mal sahibi, kiracı, yarıcı ve arabacı olmak üzere beş gruba ayrılmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre çiftçi ailelerinin önemli bir bölümü (%72,60) işledikleri toprağın yalnızca beşte birinden fazlasına sahip olup, geri kalan kısmı kiracılık ya da ortaklık yöntemiyle toprağı işlemektedir. Tamamen kiracı ya da ortakçı olan çiftçilerin oranı ise oldukça düşük seviyededir (Yasa, 1970: 63).

İbrahim Yasa'ya göre, çiftçi ailelerini toprak tasarruf biçimlerine göre farklı yan gruplara ayırmak yerine, toprak sahibi olanlar ve olmayanlar şeklinde iki ana kategoriye ayırmak daha doğru bir yaklaşımdır. Çünkü mal sahibi olarak değerlendirilen ailelerin büyük bir kısmı küçük tarım işletmelerinden oluşmakta ve bu işletmeler ailenin temel ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Nüfus artışı ve aile yapısının giderek parçalanması, tarımsal işletmelerin bölünmesine ve nihayetinde bu işletmelerin elden çıkmasına sebep olmuştur. Topraklarını kaybeden aileler ise başka bölgelere göç etmek zorunda kalmıştır. 1952 yılında yapılan araştırmanın sonuçları 1965'te yapılan araştırmayla karşılaştırıldığında, tarım nüfusuna 300 bin yeni ailenin eklendiği, topraksız aile sayısının 501 bine, fakir çiftçi ailelerinin sayısının ise 663 binden 953 bine yükseldiği tespit edilmiştir. Ayrıca, bu dönemde 50 bin çiftçi ailesi topraklarını tamamen kaybetmiştir (Yasa, 1970: 63-64).

Akrabalık Örgütü Bağlamında Aile Çeşitleri

İbrahim Yasa, *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Sorunları* eserinin "Toplumsal Yapımızın Fizik ve Kültürel Özellikleri" başlıklı bölümünde, Türkiye'deki aile yapısını ve akrabalık ilişkilerini ayrıntılı bir biçimde incelemiştir. Yasa'ya göre Türkiye'de aile, geleneksel cemaat yapısını kaybetmekte ve önemli bir değişim sürecine girmektedir. Bu nedenle, Yasa genel yargılarda bulunmaktan ziyade farklı toplumsal grupları ayrı ayrı incelemeyi uygun görmüştür (Yasa, 1970: 105).

Göçebe Aşiret Topluluklarında Aile

Yasa, göçebe aşiretlerin toplumsal yapısını incelemenin, bir köy ya da kent toplumunu incelemekten daha karmaşık bir süreç olduğunu belirtmektedir (Yasa, 1970: 105). Göçebeler, mevsimlere bağlı olarak bahar başlarında yaylalara, kış aylarında ise ovalara göç etmektedirler. Bu topluluklarda yerleşim alanları sabit olmayıp her yıl değişiklik göstermektedir. Göçebe aşiretlerde akrabalık ilişkileri, toplumsal yapı ve düşünce sistemleri, yaşama biçimlerine göre şekillenmiştir. Özellikle Doğu Kürt göçebe aşiretlerinde herkesin ortak bir atadan geldiğine inanılır ve aşiret dışı evlilikler nadiren gerçekleşir. Bu topluluklarda aile yapısı ataerkil olup akrabalık baba tarafından sürdürülmekte, yeni evlenen çiftler baba evinde yaşamaktadır (Yasa, 1970: 105).

Aşiret ailesinde evlilik öncesi kız ve erkek arasında kaç-göç yoktur, ancak evlilik için babanın iznini almak koşulu vardır. Göçebe aşiret topluluklarında kız kaçırma olayı çok azdır ve bunun önemli nedeni başlıktır. Göçebe aşiretlerinde geniş aile tipi görülür. Ana, baba, oğullar, torunlar, gelinler, birkaç nesil, aynı çadırda bir arada yaşarlar. Fakat değişen aşiret yapısında ağırlıklı olarak ekonomik nedenlerle geniş aile daralmaya doğru gitmektedir (Yasa, 1973: 146).

Göçebe topluluklarda kadının çok çeşitli ve ağır görevleri nedeniyle aile içindeki ve toplumsal hayattaki yeri de önemlidir. Kadın çok çalışmasına rağmen erkeğin karşısında eğilmez, erkekle istediği zaman istediği konuda tartışabilir. Kadının görüşü alınmadan önemli işlere karar verilmez (Yasa, 1973: 146).

Köy Ailesi

Yasa köy ailesi hakkındaki bilgileri yirmibeş yıl önce Hasanoğlan Köyü hakkında yapmış olduğu araştırma ile Türkiye'nin kırsal topluluklarında uzun gözlemlerine dayalı olarak

açıklamaktadır. Yirmibeş Yıl Sonra Hasanoğlan Köyü üzerinde yaptığı çalışmada köy ailesinin zamanla değişmesine rağmen, koruduğu bazı özelliklerle diğer ailelerden ayrıldığını belirtmektedir.

Köylerde cemaat tipi aile egemendir. Bu sebeple temel birim aile değil, hanedir. Hane; bir bina çatısı altında oturan, birkaç aileden oluşmuş olup işbölümüne dayalı üretim işlevinde bulunan ve ekonomik bir birlik olan topluluktur. Ancak son 20-25 yıldan beri çekirdek aile doğrultusunda değişmektedir (Yasa, 1973: 147).

Köy ailesinde otorite babadadır, oğullar genellikle baba ile birlikte onun mülkiyetinde bulunan topraklarda çalışırlar, kazanç babanıdır. Baba ölünce yerini en büyük oğul alır. Küçük ve evli oğullar babanın hanesinden miras paylarını alarak ayrılırlar, yeni bir hane kurarlar; evli olmayanlar ise evlenene kadar hanede kalırlar. Çocuklarla baba arasındaki ilişkiler temel kurallara bağlıdır. Bu kurallar; babanın yanında yüksek sesle konuşmama, sigara içmeme, tartışmama, eşlerine herkesin önünde sevgi gösterisinde bulunmama gibi bir tür geleneksel saygı ve çekingenlik duygusunca belirlenir. Köyde kız-erkek ilişkileri sıkı bir denetim altında olup, evlenme, daha çok ana ve babanın kararlarına bırakılmıştır. Hane ve aile bir ekonomik birimi oluşturduğu için iş yerlerinde çoğu zaman birlikte çalışmaları gerekir (Yasa, 1973: 147).

Köy ailesinde temel iş gücü tarımsal faaliyete dayanır. Bu üretim biçimi üyeleri arasında işbölümü ve işbirliğini sağlayan bir duygusunu geliştirir. Köy ailesi gelenek göreneklerine, doğal olayların etkilerine, iş-güç biçiminin gereklerine daha sıkı bağlarla bağlıdır. Köy ailesinin barındığı yerler kendilerinin olup, bu yerlerin uzun bir geçmişi vardır. Evlerinin olduğu yere duygusal bağlarla bağlanmak ve nesiller boyu bu bağı sürdürmek köy evine 'ocak' sözcüğü ile manevi bir değer kazandırmış, 'baba ocağı', 'ana ocağı' gibi deyimlerle geleneksel Türk kültürüne yerleşmiştir (Yasa, 1973: 148-150).

Yasa'ya göre, köyde ergin yaşa gelen kız ve erkeklerin hemen hepsi, kent ailesine göre küçük bir yaşta, evlenmektedir. Eşler arasında büyük bir yaş farkı yoktur. Boşanma da azdır. Daha çok çocuğa sahiptir.

Kasaba Ailesi

Yasa'ya göre kasaba; toplumsal, ekonomik ve kültürel yönlerden ele alınırsa çağdaş topluluklar arasında bir yere oturtulabilir. Böylece kasabaya, köy ile kent arasında bir geçiş topluluğu olarak bakılabilir. Küçük kasaba ailesinin tabanında toprağa bağlılık genel koşuldur. Toprağı olmayan kasaba ailesi çok azdır. Kasabanın küçük esnaf ve memur ailelerinde toprağa bağlılık azalmış olabilir, fakat topraktan kopma söz konusu değildir. Toprak başta olmak üzere, ailenin gelir kaynakları çeşitlidir. Her hanenin bir ahır, bir kümesi, bahçe ile ilişkisi vardır. Yakacağına bağ ve bahçesinden, hayvanlarının tezeğinden sağlar (Yasa, 1973: 150-151).

Kasaba ailesi hem köyün hem de kentin özelliklerini taşıyan, küçük esnaf, zanaatkâr, toprağa sahip olmayan çiftçiler ile dar bir bölgede çalışan memur ve işçi ailelerinden meydana gelmektedir. Kasabalar, köy ile kent arasında bir geçiş bölgesi olarak değerlendirildiği için, bu aile tipi de her iki yaşam biçiminden izler taşımaktadır. Baba-oğul ilişkilerinde meydana gelen değişimler, geleneksel geniş aile yapısının çözülmeye başladığını göstermektedir. Oğullar, ekonomik bağımsızlıklarını kazanma ve eş seçiminde söz sahibi olma eğilimindedirler (Yasa, 1970: 108-109).

Kasabada ataerkil aile yapısı olmakla birlikte çoğu durumda ananın sözü de geçer. Babanın öldüğü durumlarda ananın birleştirici özelliği köy ve kent ailesinden daha etkilidir. Akrabalık ilişkileri sıkıdır. Köye göre imkan çokluğu, beslenme ve temizlenmede bir gelişme görülür. Ailede yenilikleri benimseme eğilimi görülür. Gençler sinemaya, eğlence yerlerine, maçlara gitmekten hoşlanırlar, çeşitli teknik araçları kullanmaya yatkındırlar. Bununla beraber yeniliklere açıldığı oranda aile üyeleri arasında sürtüşmeler görülür. Aile köyü ve köylüyü küçümseme, kentli aileyi de daha üstün görme eğilimindedir. Türkiye'deki değişme ve gelişmelerden etkilenmekle birlikte, kasaba ailesini en fazla özel kılan nitelik köy ve kent ailelerinden daha güçlü bir tutucu özelliğe sahip olmasıdır (Yasa, 1973: 151-152).

Kent Ailesi

Yasa'ya göre kent ailesi, kentlerin kendine özgü ekonomik ve sosyal yapısı içinde yaşayan, tarımsal üretimle ilişkisi kopmuş, sanayi ve hizmet sektörlerinde çalışan bireylerden oluşmaktadır. Bu aileler genellikle heterojen bir yapıya sahiptir ve bireyler arasındaki ilişkiler daha çok ikincil ilişki düzeyindedir. Kent ailesinde çekirdek aile yapısı

baskın hale gelmiş ve kadınlar, aile dışı işlerde çalışarak ekonomik bağımsızlıklarını elde etmişlerdir. Ayrıca, kent ailesinde çocukların eğitimi ve meslek sahibi olmalarına daha fazla önem verilmektedir. Eş seçmede çocuklara oldukça özgürlük tanınmış, fakat meslek seçme konusunda kendilerinden bu özgürlük esirgenmiştir (Yasa, 1970: 108-109).

Kent ailesi yapısal açıdan ana, baba ve çocuklardan oluşur. Ailede belli bir düzeyde işbirliği olmakla birlikte, çoğunluk akrabalık ilişkilerinden uzak kalmıştır. Eşler arasında eşitlik ilişkileri artmış, çağdaş değerler daha kolay benimsenir olmuş; aile gittikçe bağımsızlaşan bir kuruma dönüşmeye yönelmiştir (Yasa, 1973: 152-153).

Kent ailesinde ortalama evlenme yaşı erkeklerde 25, kadınlarda 24'tür. Doğurganlık oranı düşük olup (2,5) eşler aile planlamasını oldukça benimsemişlerdir. Genç kuşaklarla yaşlılar arasında değer çatışması görülür. Ailede yaşlılara bakma zorunluluğu zayıflamıştır. Yaşlıların birlikte oturdukları ailelerde bunlar, genellikle erkek eşin ana babalarıdır (Yasa, 1973: 153).

Kent ailesi akrabalık ilişkilerinden uzaklaşmış olmakla birlikte, yine de belli düzey ve alanlarda akrabalara başvururlar. Bu gibi ilişkilerdeki azalma, fakat tamamıyla kopamama geçiş halindeki toplulukların genel ve yaygın bir özelliğidir.

Gecekondu Ailesi

İbrahim Yasa'nın özellikle dikkat çektiği aile tiplerinden biri de gecekondu ailesidir. Yasa'nın Ankara'da yaptığı "Gecekondu Aileleri" araştırması, bu aile tipinin sosyolojik olarak incelenmesinde öncü bir çalışma olmuştur. Bu araştırma, gecekondu sorununun Türkiye için ne kadar önemli olduğunu ilk kez vurgulamış ve gecekondu ailesinin doğuşunu, oluşumunu ve gelişimini detaylı bir şekilde ele almıştır. Kentleşmenin hızlı ve plansız bir şekilde gelişmesi sonucu ortaya çıkan gecekondu bölgelerinde yaşayan bu aileler, kendilerine özgü bir yaşam biçimi geliştirmişlerdir. Gecekondu ailesi, köy ailesine göre genellikle daha az sayıda üyeden oluşur ve köydeki geleneksel yaşam biçimini kısmen sürdürürken, kent yaşamının bazı normlarını da benimsemeye çalışır. Bu nedenle gecekondu ailesi, köyden kente göç eden ailelerin geçirdiği bir uyum sürecinin ürünü olarak bir geçiş ailesi özelliği gösterir. Akrabalık dayanışmasının ve hemşerilik ilişkilerinin güçlü olduğu bu aile yapısı, zaman zaman köydeki ekonomik imkanlardan da destek almaktadır (Yasa, 1970: 109).

“Ailelerden yaklaşık olarak beşte dördü geldikleri yerlere bir daha dönmeyi düşünmemektedir. (...) büyük çoğunluğu şehre iten koşullar, ailelerin bir daha geldikleri yerlere dönmek olasılığını önlemiş bulunuyor. (...) bu tercihin başlıca nedeni, gecekondular ile köy ailelerinin ekonomik ve toplumsal koşullarında gizli yatmaktadır” (Yasa, 1966: 85-86).

“Köy ailesine oranla gecekondular ailesinin çağdaşlaşma sürecinde daha hızlı ilerlediği ve ana-baba ve çocuklardan oluşan dar aileye dönüşmekte olduğu görülür. Aile nitelik bakımından geçirdiği bu değişimin yanında nicelik açısından da küçülmekte, bunun en belirgin göstergesi olarak varoldandan daha çok çocuk istememe olgusu ile ortaya çıkmaktadır” (Yasa, 1973: 154).

Yasa, gecekondular ailesi hakkında özel olarak şu açıklamaları yapar: Aile, genellikle kendilerinin olmayan, bazılarının da kendilerinin olan toprak üstünde kısa zamanda, izinsiz, bayındırlık kurallarına aykırı ve sağlık koşullarından yoksun olarak yapılmış bir konutta barınır. Gecekondular konutları özellikle son yirmi beş yılda gelişmiş ve bu süre içinde burada yaşayan bir aile türü ortaya çıkmıştır. Gecekondular ailesinin temel özelliği köy ailesi ile kent ailesi arasında bir geçiş aşamasında bulunmasıdır. Konut ve gıda açısından daha çok köy özelliklerini sürdürmesine karşın, giyim-kuşam, sağlık ve temizlik gibi pratikler bakımından daha çok kent etkisindedir. Bu ailenin yaşamında kentin etkilediği en önemli yanın iş-güç biçimi olduğu da ir gerçektir. Temel ekonomik yapısı tarıma dayalı köyden, daha çeşitli çalışma alanlarını kapsayan kente gelişte ilk etkilenmenin bu yönde olması doğaldır. Kent koşulları evlenme sürecini ve aile yapısını da büyük ölçüde etkilemiş ve ailenin manevi değerlerinde önemli çatışmalara, çelişkilere yol açmıştır. Toplumsal huzursuzluk ve güvensizlik, bu ailenin belirli bir niteliği olarak belirmiş bulunmaktadır (Yasa, 1973: 156).

Taygeldi Ailesi

Yasa'ya göre taygeldi kurumuna Türkiye'nin hemen her yerinde rastlanabilir, ancak tanımı ve çeşitleri bölgeden bölgeye değişebilir. “Taygeldi ailesi kısaca, karşı cinsten çocukları olan dulların evlenmesi biçiminde tanımlanabilir. ... Dul bir erkeğin dul bir kadınla evlenmesi halinde ölen veya boşandığı karısından; dul bir kadın ise yine ölen veya boşandığı kocasından getirmiş olduğu her yaştaki ve her iki cinsteki çocuklara ‘tay’ denir” (Yasa, 1973: 157). Taylar yetişkin, yani evlenecek yaşta iseler bu evlenme normal şekillerde olur; tersi durumda simgesel olarak evlendirilirler. Bu çocuklara tay

denmesinin nedeni yetişkin iseler hemen, değil iseler ileriki yıllarda kendilerinden tarım işlerinde yararlanmak düşüncesidir. Çünkü çocuklar, yaşlanmış, güçlerini yitirmiş ana-babalara göre, işleri yapacak, yürütecek taze güç simgesi olarak kabul edilir.

Ölen veya boşanma yoluyla birbirinden ayrılan dulların ve çocukların evlenmeleri çeşitli şekil ve koşullar altında olabilir. Burada önemli olan dulların evlenmeden önce çocuklarını evlendirme yoluna gitmeye zorlanmalarıdır. Bunun nedeni dullar evlendiği takdirde kardeş sayılacak olan tayları bu durumdan kurtarmaktır. Taylardan doğacak çocuklar ana ve babaların ortak torunları olacağından bu durum ailede geçimsizlikleri de azaltır. Ayrıca dul kalanların maddi imkanları da çoğu zaman yetersizdir. Bu tarz evlenme ile mal ve tarımsal işletmelerin parçalanması da önlenmiş olur. Ayrıca iki düğünün masrafları bir arada çıkarılmış, başlık sorunu çözümlenmiş olur (Yasa, 1973: 157-158). "Taygeldi" aynı zamanda eşitlik ve denklik anlamına da geldiği için, bu evlilikler tarafların birbirine denk gelmesi olarak da yorumlanabilir (Yasa, 1970a: 110).

Yasa taygeldi evliliği toplumsal, psikolojik ve ekonomik açıdan işlevleri olan din ve hukuk gibi herhangi bir kuruma karşı yaptırımı olmayan, Türk toplumunun özgün bir buluşu olarak görmektedir.

Berder Ailesi

Yasa'ya göre "Berder ailesi birbirleriyle aşağı yukarı aynı yaşta hem kız, hem de oğlu bulunan iki ailenin karşılıklı olarak kız ve oğullarını birlikte evermeleridir. Halk arasında kızların değiş tokuşu olarak bilinir ki, iki aile birden oluşur" (Yasa 1973, 158).

Berder ailesinde eşlerin birbirleriyle benzer yaşta olması önemli değildir, önemli olan alınan bir kız karşı bir kız vermek veya verilen bir kıza karşı bir kız alabilmektir. Anadolu'da başlığın çok ağır olduğu yerlerde bu tür evlenmeler dikkati çakmaktadır. Bu yolla başlık tamamen ortadan kaldırılır. Dolayısıyla berder ailesi tamamen ekonomik nedenlerle kurulan bir aile türüdür. Taraflar akrabalığı daha çok güçlendirmek için de böyle bir evlenme yapabilirler, ancak uygulamada bu tür evlenmelerin güçlü akrabalık ortaya çıkarması görülmemiştir (Yasa, 1973: 158).

İsmail Beşikçi'ye göre bu tür aileye Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde çok rastlanmaktadır. Bu evlilik türü birçok anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Bir tarafta herhangi bir sebeple eşler ayrıldıkları zaman, diğer taraf da aynı şekilde karşılık verir (Beşikçi, 1969: 163-164).

Alamancı Aile

Alamancı aile Yasa'nın sosyoloji literatürüne kazandırdığı önemli kavramlardan biridir. Ona göre Alamancı aile "... yurda kesin dönüş yapmış veya yapmamış olan, bir süre yabancı bir Avrupa ülkesinde çalışan işçilerin oluşturduğu bir aile türüdür" (Yasa, 1979: 183). Bu tür ailenin köy, kasaba ve kentin gecekondü ailelerine göre yatay ve dikey hareketliliği yüksektir.

İbrahim Yasa, farklı aile tiplerinin işlevlerini incelerken, özellikle "Alamancı Aile" ve gecekondü ailesi üzerine yaptığı çalışmalarda bu konuya odaklanmıştır. "Alamancı Aile"nin ekonomik işlevinin, yurtdışında kazanılan gelirler sayesinde önemli ölçüde genişlediğini belirtmektedir. Bu aileler, çocuklarının gelecekteki meslekleri konusunda geleneksel beklentilerden farklılaşarak, onları daha yüksek toplumsal ve ekonomik konumlarda görme arzusundadırlar. Ayrıca, tüketim alışkanlıkları da değişmiş ve evde üretilen yiyeceklerin yerini dışarıdan satın alınan ürünler almıştır. Sosyal işlevler açısından ise, "Alamancı Aile"nin giyim kuşam, temizlik alışkanlıkları ve konut tercihleri gibi konularda diğer kırsal ailelerden ayrıştığı görülmektedir. Genç kadınlar ve kızlar daha modern giyim tarzlarını benimsemiş, yeni konutlar daha planlı ve modern eşyalarla döşenmiştir. Tinsel işlevler bağlamında ise, bu ailelerde bireyciliğin arttığı, kadınların saygınlığının yükseldiği ve aile kararlarına katılımının çoğaldığı gözlemlenmektedir. Gecekondü ailelerinin işlevlerine bakıldığında ise, Yasa bu ailelerin gelirlerini artırarak ev sahibi olmayı, çocuklarını okutmayı ve yaşam standartlarını yükseltmeyi hedeflediklerini belirtmektedir. Bu ailelerin yemek saatleri ve yiyecek tercihleri, iş güçlerine göre şekillenmekte ve şehirli besin maddeleri uygun fiyatlı olduğunda tercih edilmektedir. Yasa'nın analizi, ailenin işlevlerinin toplumsal ve ekonomik değişimlerden nasıl etkilendiğini göstermektedir. Göç ve kentleşme gibi süreçler, ailenin ekonomik rolünü yeniden tanımlarken, sosyal ve kültürel pratiklerde de önemli dönüşümlere yol açmaktadır.

“Alamancı aile üyelerinin giyim kuşamı (...) kadınlar için daha çok karma niteliktedir (...) erkek giysilerinde büyük bir benzerlik, tıpkılık var gibidir. Kadınlar ise (...) süslenme nesnelere olarak bir yandan bilezik, beşibirlik gibi geleneksel takıları

takmakta, bir yandan da batı kökenli süs ve boyanma gereçleri kullanmaktadır” (Yasa, 1979: 184).

Yasa, ana, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan aileleri tanımlamak için ‘modern aile’, ‘çağdaş aile’, ‘çekirdek aile’, ‘dar aile’, ‘evlilik ailesi’ gibi kavramları kullanmaktadır. ‘Modern-Çağdaş-Çekirdek’ aile kavramlarını, aynı zamanda ‘kentsel aile’ kavramı yerine kullanırken, *dar aile* kavramını; ana, baba ve çocuklardan oluşan, fakat modern aileden, aile üyelerinin eşit haklara sahip olamamış, bir diğer deyişle ailede baba otoritesinin hakim oluşu ve aile üyelerinin görev ve yetkilerinin köyün toplumsal yapısı tarafından belirlenmesi ile ayrılan aile biçimi için kullanır (bkz., Yasa, 1960: 59-60). Yasa, aynı zamanda ‘dar aile’ kavramını gecekonduda yaşayan aileler için ‘geniş aile’ karşısı olarak da kullanmaktadır (bkz., Yasa, 1966: 104).

Evlilik ailesini; evli bir erkekle evli bir kadın, onların çocukları ve çoğu zaman büyük ana-babalarını içine alan bir birim olarak tanımlayan Yasa, evlilik ailesini çekirdek aile kavramı yerine, kapsamlı bir akrabalık denetimini yansıttığı için kullandığını belirtir. Ancak Yasa; evlilik akrabalığı, sürüp giden arabalık bağlarını açıklamak için en uygun terimdir derken, yine de evlilik kavramının çekirdek kavramını tamamen ortadan kaldıracak güçte olmadığını da vurgulayarak belirtir. *Evlilik ailesi*; sanayileşmiş kentlerin egemen kurumu olarak ele alınırken, modern-çağdaş- çekirdek aile kavramları gibi, kentsel aile kavramı karşılığı olarak da kullanılmaktadır (Tüzün, 1982: 228).

4.3.2. Ailede Değişme

İbrahim Yasa Türkiye’de ailenin genel olarak birincil topluluk özelliklerini yitirmekle birlikte büyük bir değişim içinde olduğunu belirtir.

Aşiret topluluklarında ekonomik nedenlerle aile yapısı daralmaya doğru gitmektedir.

Köy ailesinde temel birim, bir bina çatısı altında oturan, birkaç aileden oluşmuş olup işbölümüne dayalı üretim işlevinde bulunan ve ekonomik bir birlik olan hanedir. Ancak son 20-25 yıldan beri çekirdek aile doğrultusunda değişmektedir.

Ailede sosyal değişme olgusu, Türkiye bağlamında da yoğun akademik tartışmalara konu olmuştur. Modernleşme, kentleşme, eğitim seviyesindeki artış ve kadının iş hayatına

katılımı gibi birçok faktör, Türk aile yapısı üzerinde derin etkiler yaratmaktadır. Kentleşme süreci, aile büyüklüğünün azalmasına ve çekirdek aile modelinin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Eğitim seviyesindeki yükselme, özellikle kadınların evlenme yaşını yükseltmiş ve onların toplumsal rollerinde önemli değişmelere yol açmıştır. Kadınların iş hayatına daha fazla katılmaları, geleneksel aile içi güç dengelerini ve rol dağılımını derinden etkilemiş, daha eşitlikçi bir yapıya doğru bir dönüşüm yaşanmasına katkıda bulunmuştur. Ancak modernleşme süreci, bazı durumlarda geleneksel değerlerin ve güçlü aile bağlarının zayıflamasına da neden olabilmektedir (Sadıkoğlu, 2023: 2).

İbrahim Yasa'nın ailedeki değişim konusundaki görüşleri de bu tartışmalar içinde önemli bir yer tutmaktadır. Yasa, toplumsal değişimin maddi ve manevi boyutları arasındaki farklı hızlara dikkat çekerek, manevi unsurların maddi unsurlara göre daha yavaş değiştiğini belirtmiştir. Bu durum, hızlı modernleşme süreçlerinde aile içinde kuşaklar arası farklılıkların ve çatışmaların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Yasa'nın "Yurda Dönen İşçiler ve Toplumsal Değişme" adlı çalışması, dış göçün aile üzerindeki etkilerini inceleyerek, bu alandaki önemli bir boşluğu doldurmuştur. Bu çalışma, yurt dışına çalışmaya giden işçilerin ve ailelerinin yaşadıkları sosyal, ekonomik ve kültürel değişimleri analiz etmektedir. Yasa, gecekondü ailesini de kendine özgü koşulları olan ve kırdan kente göçün bir sonucu olarak ortaya çıkan bir geçiş dönemi aile tipi olarak değerlendirmiştir. Yasa'nın bu görüşleri, Türkiye'deki hızlı toplumsal değişimlerin aile kurumu üzerindeki çok yönlü etkilerini anlamak için bir çerçeve sunmaktadır.

İbrahim Yasa, köy sosyal yapısı ve aile sosyal yapısı arasındaki karşılıklı etkileşimi çeşitli açılardan değerlendirmiştir. Geleneksel köy yaşamında aile, sadece bireylerin bir araya geldiği bir birim olmanın ötesinde, ekonomik üretim ve sosyal dayanışmanın da temelini oluşturmaktadır. Köydeki sosyal normlar, gelenekler ve kültürel pratikler, aile yapısını ve aile içi ilişkileri doğrudan şekillendirmektedir. Örneğin, köydeki toprak mülkiyeti düzeni, ailelerin ekonomik durumunu ve dolayısıyla sosyal statüsünü belirlerken, evlilik adetleri ve akrabalık ilişkileri de aile bağlarının gücünü ve sosyal dayanışmayı sağlamaktadır. Geleneksel Türk toplumunda ailenin köy sosyal yapısı içindeki bu güçlü konumu, birindeki değişimin diğerini de kaçınılmaz olarak etkilemesi anlamına gelmektedir (Taylan, 2009: 120-123).

Köyden kente göç olgusu, bu sıkı ilişki üzerinde dönüştürücü bir etki yaratmıştır. Göç, öncelikle köylerde nüfusun önemli ölçüde azalmasına ve yaş ortalamasının yükselmesine neden olmuştur. Genç ve dinamik nüfusun kentlere yönelmesi, köylerdeki geleneksel sosyal yapıların zayıflamasına ve bazı kültürel pratiklerin kaybolmasına yol açmıştır. Kentlere göç eden aileler ise, genellikle köydeki geniş aile yapısından daha küçük olan çekirdek aile modeline doğru bir değişim göstermiştir. Kent yaşamının getirdiği yeni sosyal ve ekonomik koşullar, aile içi ilişkilerde, özellikle kadınların rolünde ve otorite yapısında önemli değişikliklere yol açmıştır. Kadınların iş hayatına katılmaları, eğitim seviyesinin yükselmesi ve bireysel özgürlüklerin artması gibi faktörler, geleneksel ataerkil aile yapısının dönüşümünde etkili olmuştur. Kent yaşamının sunduğu farklı sosyal çevreler ve yaşam tarzları, göç eden ailelerin değerlerini ve alışkanlıklarını da etkilemiş, köydeki geleneksel yaşam biçiminden uzaklaşmaya neden olmuştur. Kısacası, köyden kente göç, hem köydeki sosyal yapıyı hem de göç eden ailelerin sosyal yapısını derinden etkileyerek, her iki alanda da önemli dönüşümlere yol açmıştır. Bu süreç, geleneksel sosyal bağların zayıflamasına ve kentlerde yeni sosyal ilişki biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Keskin, 2016: 1-3).

Sonuç olarak Türkiye'de köy ve aile sosyal yapısı, tarihsel süreç içerisinde önemli değişimler geçirmiştir. İbrahim Yasa'nın bu alandaki öncü çalışmaları, özellikle köy monografileri ve aile tipolojileri üzerine yaptığı detaylı araştırmalar, Türk sosyolojisine önemli katkılar sağlamıştır. Yasa'nın karşılaştırmalı yaklaşımı ve yeni aile tiplerini tanımlaması, sonraki araştırmalar için önemli bir temel oluşturmuştur. Modernleşme, kentleşme, eğitim seviyesindeki artış ve kadının iş hayatına katılımı gibi faktörler, hem köy hem de aile sosyal yapısını etkilemeye devam etmektedir. Köylerde nüfus azalırken, kentlerde aile yapıları çeşitlenmektedir. Geleneksel geniş aile yapısı yerini giderek çekirdek aileye bırakmakta, ancak aile bağları ve dayanışma kültürü önemini korumaktadır.

Yasa'nın analizleri, ailenin, toplumsal değişimin hem bir sonucu hem de bir aracı olduğunu göstermektedir. Farklı aile biçimleri, toplumdaki mevcut sosyo-ekonomik yapıları yansıtırken, aynı zamanda yeni değerlerin ve davranış biçimlerinin yayılmasına da katkıda bulunmaktadır.

İbrahim Yasa'nın aile konusundaki görüşlerinin temel dayanağını, yaptığı kapsamlı ampirik araştırmalar oluşturmaktadır. Özellikle Hasanoğlan köyü ve Ankara'daki gecekondü aileleri üzerine yaptığı çalışmalar, Türk sosyolojisinde alan araştırmasına dayalı ilk örneklerdendir. Hasanoğlan köyünü 25 yıl sonra tekrar incelemesi, toplumsal değişimi uzun vadeli bir perspektifle ele alma yaklaşımını göstermektedir. Ankara'daki gecekondü aileleri üzerine yaptığı çalışma ise, Türkiye'de kentleşme sürecinin yarattığı yeni sosyal olguyu anlamak için önemli bir başlangıç noktası olmuştur. Yasa'nın ampirik çalışmaları, toplumsal gerçekliği doğrudan gözlemleyerek ve veri toplayarak analiz etme yöntemine dayanmaktadır. Bu yaklaşım, onun aile konusundaki görüşlerinin somut verilere ve saha gözlemlerine dayalı olmasını sağlamıştır.

Kısacası İbrahim Yasa, çağdaş Türk sosyolojisinin gelişiminde önemli bir rol oynamış ve özellikle aile sosyolojisi alanında öncü çalışmalar gerçekleştirmiştir. *Ankara'da Gecekondü Aileleri* ve *Yurda Dönen İşçiler ve Toplumsal Değişme* gibi eserleri, Türkiye'deki toplumsal değişimin aile kurumuna yansımalarını derinlemesine analiz eden önemli kaynaklardır. Yasa'nın aile tipolojisi yaklaşımı, farklı sosyo-ekonomik ve coğrafi bağlamlardaki aile yapılarını anlamak için bir çerçeve sunmaktadır. Onun göç, kentleşme ve modernleşme gibi süreçlerin aile üzerindeki etkilerine odaklanması, günümüzdeki toplumsal tartışmalar açısından da büyük önem taşımaktadır. Zira Türkiye'de iç ve dış göç devam etmekte, kentleşme süreci yeni aile biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olmakta ve küreselleşme ile teknolojik gelişmeler aile yapılarını dönüştürmeye devam etmektedir. Yasa'nın ampirik araştırmaya dayalı titiz yaklaşımı sonraki nesil sosyologlar için de yol gösterici olmuştur. Ancak, Yasa'nın çalışmalarının yapıldığı dönemin koşulları ve odaklandığı belirli toplumsal sorunlar göz önüne alındığında, günümüzdeki aile yapısındaki değişimlerin tümünü kapsamayabileceği de belirtilmelidir. Örneğin, dijital teknolojilerin aile içi ilişkiler üzerindeki etkisi veya değişen toplumsal cinsiyet rolleri gibi konular, Yasa'nın döneminde henüz bu kadar belirgin değildi. Bu nedenle, Yasa'nın temel katkıları güncelliğini korurken, çağdaş araştırmalarda onun açtığı yoldan ilerleyerek yeni toplumsal dinamiklerin aile üzerindeki etkilerini incelenmesi önem taşımaktadır.

SONUÇ

Hayatı, aile çevresi, Türkiye'nin yaşadığı dönemin şartları, Amerika'da gördüğü eğitim ve tez çalışmaları Yasa'nın üzerinde çalışacağı konuları etkilemiştir. Babasının çiftçilikle uğraşması, Amerika'da köy sosyolojisi eğitimi alması ve Yüksek Lisans tez konusu olarak 'Meksika'da Tarım Reformları' konusunu işlemesi, 1942-1948 yıllarında Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde öğretim görevlisi olarak çalışması, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'de 'Köylü milletin efendisidir' anlayışının gündemde olması vb. durumların Yasa'nın köy olgusuna yönelmesinde etkili olduğu söylenebilir. Balkan Savaşı sırasında ailesinin mübadele yoluyla Türkiye'ye gelmesi, 1940-1950'li yıllarda ve sonrasında Türkiye'de yaşanan iç ve dış göç olaylarının, göç ve kentleşme konularına yönelmesinde etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca ABD'de Sosyal Psikoloji Profesörü Catrell'in danışmanlığında 'A Comparative Study of Selected Attitudes of Rural and Town High School Seniors' başlıklı tezini hazırlaması onun Türkiye'nin toplumsal yapı özelliklerinin fertler üzerine etkisini incelemesi gibi sosyal psikolojik açıklamalarda bulunmasını da getirmiş olabilir.

Yasa'nın sosyo-kültürel yapı ile ilgili görüşleri, pozitivist bilim anlayışının çerçevesinde şekillenmiştir. Amerika'da bulunduğu dönemde Amerikan sosyologlarını ve Türk sosyologlarını etkileyen, uzun süre de etkilemiş bulunan işlevselci yaklaşımı benimsemiştir. Özellikle dine bakış açısı ve sosyo-kültürel değişimde maddi öğelerin önemine yaptığı vurgu, Ankara ekolünün belirgin özelliklerindedir. Bu konuda Marxist ekolden etkilendiği gibi, Behice Boran'a da atıfta (örneğin, Yasa, 1960: 68) bulunmaktadır. Ona göre toplumsal yapının değişmesinde öncelikle maddi kültür unsurları etkili olmakla birlikte manevi kültür unsurları da etkili olmaktadır. Sezgin Tüzün'ün belirttiği gibi (Tüzün, 1982: 242) toplumsal değişim sürecinin kendiliğindenliği tampon mekanizma ve işlevlerle toplumsal sorun yaratmayan bir çerçevede belirlenir. Toplumsal değişimin kendiliğindenliğine 'yönlendirme' boyutunu katarken, çatışmayı 'yönlendirme' çerçevesinde 'uyum'la özdeşleştirme, Yasa'nın toplumsal değişim yaklaşımının ana çizgilerini vermektedir.

Yasa diğer Ankara Ekolü sosyologları Behice Boran, Mübeccel B. Kıray gibi pozitivist paradigmaya bağlıdır. Ancak alan araştırmalarında pozitivist paradigmanın anket ve

survey tekniklerini kullandığı gibi, yorumsamacı paradigmanın katılımcı gözlem, derinlemesine görüşme ve örnek olay tekniklerini kullanarak veri toplamış ve analiz etmiştir.

Kendisine çalışma alanı olarak neden sosyolojiyi seçtiği sorusuna Yasa şöyle cevap vermektedir: “Ben İzmir’de muallim mektebinde okurken sosyoloji dersinde bize Ziya Gökalp’ı Allah gibi göstermişlerdi. Türkiye’yi kurtaracak... Türkiye değişmekte olan bir toplum, Osmanlı o zamanki düzeninden kopmuş, yeni bir şey, bunu nasıl anlarım, nasıl düzeltirim, nasıl iyileştiririm? Bu gibi duygular beni buna sevk etti”. Osmanlı’nın son döneminde ve Cumhuriyet’in kuruluş yıllarında aydınların bir kısmı bilim insanı rollerinin yanı sıra siyasi tavırlarıyla da ön planda olmuşlardır. Yasa’nın en önemli özelliği bilim insanı rolünü ön planda tutmasıdır. Ancak pozitivist paradigmanın, sosyologları toplumu değiştirmeye ilişkin rol biçtiği de bilinmektedir. Yeni toplumsal düzenin kurulması ve korunması, ya da toplumsal değişimin yaratılması rollerinden ve dolayısıyla toplum mühendisliği fikrinden, dönemin sosyologlarının kendilerini sıyrabilmeleri mümkün olmamıştır. Ayrıca Coser’a göre toplumun sosyolojinin yol göstericiliğinde düzene sokulması çabaları Amerikalı sosyologların önemle eğildikleri bir konu olmuştur (Başak, 2008: 931-932). ABD’de öğrenim gören Yasa da bu fikirlerin etkisinde kalmıştır. Yasa’ya göre “bütün bilimsel inceleme ve araştırmaların amacı, yaşamı, çevremizde olup bitenleri olayları daha yeterli biçimde anlayabilmek, gerektiği zaman ve olanak bulunduğu denetleyebilmektir” (Yasa 1967: 275). Ona göre “Toplum bilim, bireyin ve toplumun içinde bulunduğu güç durumları inceleyerek çözüm yollarını gösterir... amacı çıkması muhtemel sorunları önceden görmek... ve çözüm yollarını bulmaktır (Yasa, 1967: 16-17).

Çalışmaları o günün şartları çerçevesinde betimleyici düzeyde kalan Yasa Türk sosyolojisinin teorik gelişimi için çok önemli bilgi ve veri birikimi sağlamıştır. Yasa'nın "Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları" adlı eseri, dönemin Türkiye'sinin toplumsal yapısını anlamak için kapsamlı bir çerçeve sunmuş ve bu alandaki akademik tartışmalara önemli bir zemin hazırlamıştır. Onun, toplumsal yapıyı oluşturan temel unsurlara dair yaptığı detaylı analizler ve bu unsurların birbirleriyle olan ilişkilerine dair sunduğu görüşler, sonraki araştırmacılar için önemli bir referans noktası olmuştur.

Toplumsal yapı ve bu yapının zaman içinde uğradığı dönüşümler, sosyolojinin temel araştırma alanlarından birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda İbrahim Yasa'nın çalışmaları, Türkiye'de toplumsal değişimin dinamiklerini anlamak açısından önemli bir kuramsal ve ampirik zemin sağlamaktadır. Yasa, toplumsal değişimin belirli yapısal alanlarda ve özellikle de aile kurumu üzerinden ilk belirtilerini verdiğini savunmaktadır. Toplumda meydana gelen ekonomik, kültürel ve siyasal değişimlerin etkisi, en başta aile yapılarında gözlemlenmektedir. Bu tespiti, hem köy monografileri hem de kentlerdeki gecekonduların araştırmaları üzerinden ayrıntılı bir biçimde temellendirmiştir.

İbrahim Yasa'nın çalışmaları göstermektedir ki, aile sadece bireylerin bir araya geldiği özel bir toplumsal birim değil; aynı zamanda ekonomik, kültürel ve mekânsal dönüşümlerin somutlaştığı bir yapıdır. Yasa, köyden kente göç eden bireylerin oluşturduğu aile yapılarını incelediğinde, bu yapıların başlangıçta geleneksel özelliklerini koruduklarını, ancak zamanla kentsel değerlerle etkileşime girerek dönüşüme uğradıklarını ortaya koymuştur. Gecekonduların aileleri, bu dönüşüm sürecinde geçiş özelliği gösteren aile tiplerindedir. Başlangıçta geleneksel geniş aile yapısını sürdürme eğiliminde olan bu aileler, zamanla çekirdek aile formuna yönelmekte; tüketim alışkanlıklarından ev düzenine, giyimden gündelik pratiklere kadar birçok alanda kentsel kültürü benimsemektedir.

Bu geçiş süreci yalnızca kente göç eden bireylerle sınırlı değildir. Yasa'nın “Yirmi Beş Yıl Sonra Hasanoğlan” adlı çalışması, mekânın ve dışsal koşulların da aile yapısında dönüşümlere neden olabileceğini göstermektedir. Hasanoğlan Köyü'nün yakınından tren yolunun geçmesi, Köy Enstitüsü'nün açılması ve Ankara'ya olan yakınlık gibi etmenler, köyün sadece ekonomik ve eğitim düzeyinde değil, toplumsal yapısı bakımından da önemli bir dönüşüm geçirmesine neden olmuştur. Hasanoğlan, artık klasik anlamda bir köy olmaktan çıkmakta ve kasaba özellikleri taşıyan bir yerleşim yerine dönüşmektedir. Bu dönüşüm, aile kurumunda da kendini göstermektedir. Hasanoğlan Köyü'nde yaşayan aileler, artık geleneksel köy ailesi modelinden uzaklaşarak kasaba ailesine özgü özellikler taşımaya başlamışlardır. Bu bağlamda mekânın değişimi, toplumsal yapının ve özellikle aile kurumunun değişiminde belirleyici bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Yasa'nın çalışmaları, yalnızca iç göç bağlamında değil, aynı zamanda dış göç olgusuna da dikkat çekmektedir. Yurt dışına çalışmak üzere giden bireylerin oluşturdukları aile

yapıları da sosyolojik açıdan önemli birer gözlem alanı sunmaktadır. Bu ailelerde, ayrılık ve mekânsal uzaklık gibi nedenlerle bir dağılma ya da çözülme beklenebilecekken, Yasa'nın bulguları aksini göstermektedir. Yurt dışına göç eden işçilerin aileleriyle olan maddi ve manevi bağlarını korudukları, gönderilen dövizlerin hem ekonomik hem de duygusal anlamda aile ilişkilerini güçlendirdiği görülmektedir. Bu bulgu, toplumsal değişimin sadece yıkıcı ya da dönüştürücü bir yönünün olmadığını; aynı zamanda bazı durumlarda mevcut yapıları yeniden üretici ve pekiştirici bir yön de taşıdığını göstermektedir.

Köy monografileri açısından bakıldığında Yasa'nın Hasanoğlan ve Sindel köylerine dair yaptığı alan araştırmaları, Türkiye'deki kırsal yaşamın farklılaşan yönlerini gözler önüne sermektedir. Coğrafi konum, ulaşım imkânları, eğitime erişim ve devlet politikalarının etkisi gibi birçok faktör, köylerin gelişim ve değişim süreçlerinde belirleyici olmaktadır. Sindel Köyü, içine kapanık yapısı ve kısıtlı imkânları nedeniyle değişmeye direnç gösterirken; Hasanoğlan Köyü, dış etkilere açık bir yapıya sahip olduğu için daha hızlı bir dönüşüm geçirmiştir. Bu bağlamda, toplumsal değişimin tek yönlü bir süreç olmadığı, farklı sosyo-mekânsal koşullara göre çeşitlenebildiği anlaşılmaktadır.

Toplumsal yapıdaki değişimler, yalnızca mekânsal koşullarla değil, aynı zamanda bireylerin bu değişimlere verdikleri tepkilerle de şekillenmektedir. Yasa, bireylerin değişime karşı tutumlarını da göz önünde bulundurarak, toplumsal değişimin pasif bir uyum süreci olmadığını; aksine, bireylerin aktif katılımı ile şekillenen dinamik bir süreç olduğunu vurgulamaktadır. Hasanoğlan örneğinde olduğu gibi, eğer köy halkı değişime direnç gösterseydi, mevcut dönüşüm süreci bu denli hızlı ve kapsamlı gerçekleşmeyecekti. Bu durum, değişimin yalnızca dışsal faktörlere değil, aynı zamanda toplumsal aktörlerin tutum ve davranışlarına da bağlı olduğunu göstermektedir.

İbrahim Yasa'nın sosyolojik perspektifi, Türkiye toplumunun özellikle 20. yüzyıl ortasındaki dönüşüm dinamiklerini anlamada oldukça önemli bir çerçeve sunmaktadır. Aile, göç ve köy sosyolojisi üzerinden yaptığı çalışmalar, toplumsal değişimin çok boyutlu yapısını ortaya koymaktadır. Göçle birlikte ortaya çıkan geçiş aileleri, mekânsal değişime bağlı olarak farklılaşan köy yaşamları ve ekonomik dönüşümün aile yapısına yansımaları gibi temalar, Yasa'nın çalışmalarıyla bütünlük bir şekilde analiz edilmektedir. Yasa'nın katkıları, yalnızca kendi dönemine ışık tutmakla kalmamakta, günümüz

Türkiye’inde devam eden yapısal dönüşümleri anlamada da önemli bir referans noktası oluşturmaktadır. Ancak, günümüz Türkiye’si, Yasa’nın dönemine göre önemli ölçüde değişmiş ve dönüşmüştür. Küreselleşme, neoliberal politikalar, artan kentleşme, yeni sosyal hareketlerin ortaya çıkışı ve kimlik politikalarının yükselişi gibi faktörler, Türkiye’nin toplumsal yapısını derinden etkilemiştir. Özellikle etnik ve kültürel çeşitliliğin artması, kimlik politikalarının ön plana çıkması ve toplumsal eşitsizliklerin farklı boyutlar kazanması gibi gelişmeler, Yasa’nın dönemindeki analizlere göre daha karmaşık bir tablo ortaya koymaktadır.

Ankara ekolünün günümüz sosyologlarından Birsen Gökçe Doktora Tez çalışmasında Doktora danışmanı Tahir Çağatay’a alan araştırması yaparak Türkiye’nin sorunlarına eğilmek istediğini söyler. Çağatay “Ben senin teorik yönden yetişmene yardımcı olurum. Ama alan çalışması konusunda yeterli birikimim yok. Mülkiye’de Prof. Yasa var. Git onunla görüş; kabul ederse kendisinden de yararlanırsın” (Gökçe, 2013: 15) der. Gökçe yasa ile görüşür ve alan araştırması konusunda onun birikiminden ve yönlendirmesinden yararlanır. Gökçe’nin eserleri incelenirse özellikle Türkiye’nin toplumsal yapısı, aile ve köy konusundaki çalışmalarında Yasa’dan etkilendiği görülür. Birsen Gökçe’nin belirttiği gibi, Yasa’nın tespit ettiği bazı yapısal özellikler (örneğin, derecelendirilmiş mevkiler arasındaki gerilim ve rekabet) günümüz Türkiye’sinde de geçerliliğini koruyabilir. Gökçe ayrıca, Yasa’nın 1960’lı yıllarda Türkiye’nin toplumsal yapısı üzerine tespitlerinin 1990’lı yıllarda da geçerli olduğunu belirterek, 1990’lı yıllarda Türkiye’nin toplumsal yapısında göçebe kültürüne sahip olmamız, bürokratik yapımızın hantal oluşu, siyasal tercihimiz olmakla birlikte demokrasiyi tam olarak sindiremememiz gibi ek özellikler de tespit etmiştir (Gökçe, 1996: 193; 2013: 317-324). Bu durum, Yasa’nın analizlerinin bazı temel yapısal dinamikler açısından hala bir açıklayıcılığı olabileceğini göstermektedir.

Günümüzdeki akademik tartışmalarda, İbrahim Yasa’nın çalışmalarına doğrudan atıfta bulunan ve onun fikirlerinin günümüz Türkiye’si için ne kadar geçerli olduğunu tartışan kaynaklara daha fazla araştırma yaparak ulaşmak mümkündür. Ancak genel olarak, Yasa’nın ampirik araştırmaya verdiği önem, nicel ve nitel yöntemleri bir arada kullanma yaklaşımı ve toplumsal değişimi enlemesine ve boylamasına, karşılaştırmalı olarak inceleme metodu, günümüzdeki sosyolojik araştırmalar için hala önemli örnekler içermektedir. Onun Türkiye’nin toplumsal yapısına dair yaptığı temel analizler,

günümüzdeki toplumsal yapıyı anlamak için bir başlangıç noktası ve karşılaştırma zemini sunabilir.

KAYNAKÇA

- Akpolat, Y. (2013). Behice Boran ve İbrahim Yasa. Ç. Özdemir içinde, *Türk Sosyologları* (s. 88-109). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Akşit, B. (1986). Türkiye’de sosyoloji araştırmaları: Bölmelenmişlikten farklılaşma ve çeşitlenmeye. *Türkiye’de Sosyal Bilimlerin Gelişmesi, Türk Sosyal Bilimler Derneği yayınları, Ankara, 195-232.*
- Alver, K. (2001). Türk Sosyolojisinde Amerikan Sosyolojisi Etkileri (Başlangıç Dönemi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Başak: (2005). Türk Sosyolojisinde Yapı Araştırmaları, *Bilig* (33-63). Kış 2005.
- Başak: (2008). İbrahim Yasa. M. Özdemir içinde, *Türkiye’de Sosyoloji İsimler Eserler I* (s. 917-960). Ankara: Phoenix.
- Beşikçi, İ. (1969). *Doğu’da Değişim ve Yapısal Sorunlar (Göçebe Alikan Aşireti)*, Ankara: Doğan Yayını.
- Bohnsack, R. (2018). Documentary Method. U. Flick içinde, *Handbook of Qualitative Data Analysis* (s. 217-233). London: SAGE.
- Bowen, G. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9(2): 27-40.
- Bozyer, Ü., & Bulut, Ü. (2019). Toplumsal yapı ve Türk sosyolojisinde toplumsal yapı. Uluslararası Multidisipliner Akademik Araştırmalar Dergisi (Journal of International Multidisciplinary Academic Researches), 6(1), 50–60.
- Creswell, J. (2007). *Qualitative Research Designs: Selections and Research Design: Choosing Among Five Approaches, 'nd ed.* London: Sage.
- Çapcıoğlu, İ. & Çınar, R. (2023). Cumhuriyet’in 100. Yılında Türkiye’de Sosyolojinin Dünü ve Bugünü. *Demokrasi Platformu Dergisi*, 12(38): 302-326.

- Doğan. (2023). İbrahim Yasa sosyolojisinde toplumsal değişme: *Aile, göç ve köy üzerinden bir okuma (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi)*. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fildiş, B. (2018). *Yerli Sosyolojide Science Sociale Etkisi: Türk Sosyoloji Cemiyeti'nin 1957 İlmî Kongresi*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 1, Sayı 45, 148-165.
- Doğanay, A. (2018). Bilimsel Yönteme Giriş. A. Ş. (Düz.) içinde, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (s. 2-29). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları.
- Dursun, C. (2019). Sosyolojinin Türkiye'de Şekillenışı: Kuruluş Yılları. *Bilim Armonisi*, 2(1): 19-24.
- Erbaş, H. (2016). *Bir Cumhuriyet çınarı sözlü tanıklarla Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin 75 yılı*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayını.
- Hayriye Erbaş. (2017). *Sosyal Bilimler Tarihini Keşfediyor*. Ed: Hayriye Erbaş, Ankara: Sentez Yayını.
- Geray, C. (1972). Toplum kalkınması ve köy araştırmaları. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 5(1), 1-49.
- Giddens, A. (2009). *Sosyoloji* (Çev. Adnan Gümüş, 5. baskı). Say Yayınları.
- Gökçe, B. (1996). *Türkiye'nin toplumsal yapısı ve toplumsal kurumlar*. Savaş Yayınevi.
- Gökçe, B. (2004). *Toplumsal bilimlerde araştırma* (4. baskı). Savaş Yayınları.
- Gökçe, B. (2013). Gökçe'den Gökçe'ye Yaşamdan Kesitler, İçinde. *Sosyolojinin Yaşamla Dansı: Prof. Dr. Birsen Gökçe'ye Armağan*, Yay. Haz., Zuhâl Güler vd., Ankara: Sosyoloji Derneği Yayını: 11-25.
- Gurbetoğlu, A. (2021). Türkiye'de sosyoloji öğretiminin tarihsel gelişimi. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 30, 273–302. <https://doi.org/10.29238/tbd.2007.50763>
- Gündüz, O. (2012). Türk Sosyolojisinin Yeni Çalışma Mecraları. *Sosyoloji Konferansları*: 75-89.

- Güngör Ergan, N. (2024). Türkiye’de Sosyoloji ve Türk Sosyologları, İçinde.
Türkiye’de Sosyoloji ve Gelişimi, Ed: Birsen Şahin Küçük, Nevin Güngör Ergan,..., Ankara: Nobel Yayını: 1-49.
- İçli, G. (1997). *Aile Araştırmalarında Yöntem ve Yaklaşım*. Pamukkale University Journal of Education
- Kaçmazoğlu, H. (2002). *Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar Öncüleri ve Temelleri Çerçevesinde Yaklaşımlar*. İstanbul: Birey Yayınları.
- Kalaycıoğlu: (2012). Toplumsal Yapı: Toplumsal Kurumlar, Gruplar ve Toplumsal Değişme. M. Zencirkıran içinde, *Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* (s. 3-18). Bursa: Dora Basım-Yayın.
- Karaca, N. (2015). *Türkiye'de Sosyoloji*. Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Kasapoğlu, A. (1992). *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde Sosyolojinin 52. yılı toplantısı*, Sosyoloji derneği Yayını, Ankara.
- Kasapoğlu, A. (1999). *60 yıllık gelenek DTCTF’de uygulamalı sosyoloji 1939-1999*.
- Aytül Kasapoğlu ve Zuhal Yonca Odabaş. (2010). *70 Yıllık Gelenek- 1939-2009 Ankara Üniversitesi DTCTF’de Sosyoloji*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayını.
- Keskin, E. (2016). Kentleşme sürecinde ailenin değişimi: Bursa’da bir alan araştırması. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*.
- Kıray, M. B. (2000). *Ereğli ağır sanayiden önce bir sahil kasabası*, İstanbul: Bağlam Yayını.
- Koç, M. (1995). *Türkiye’de Bölgelerarası Farklılıklar: Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Muhammed: (19 Mayıs 2013). Klasik Mantık - Türk Sosyologları. [Blog gönderisi]. Erişim Tarihi 15.06.2020. Erişim adresi <https://sosyologmuhammed.wordpress.com/2013/05/19/klasik-mantik-turk-sosyologlari-kodlama-yoluyla-ezber/>
- Nar, M. Ş. (2019). Kültürel Kimlik Sorunsalı: Görecelik Mi, Evrenselcilik Mi? Yoksa Uzlaşa mı? *Antropoloji*, 37, 72-80.

Omay, U. (2010). *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. Kamu Yönetimi Lisans Programı.

İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.

Sadıkoğlu, Z. Z. (2013). 1920–1960 yılları arasında ABD’de aile sosyolojisi. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 215-253.

Sağlam, S. (2016). Türkiye’de köyle ilgili uygulama ve çalışmalar ile Türk sosyolojisindeki yansımaları. *Journal of Sociological Studies/Sosyoloji Konferansları*, (53).

Sınar, H. (2017). *Mübeccel Kıray Sosyolojisinde Toplumsal Yapı Anlayışı*. (Yüksek Lisans

Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi. Erişim Tarihi 12 Haziran 2020. Erişim Adresi <http://katalog.ticaret.edu.tr/e-kaynak/tez/76822.pdf>

Sungur, Z. (2014). Toplumsal Yapıyı Açıklayan Kavram ve Kuramlar. Z. Sungur içinde, *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* (s. 2-27). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları.

Şahin Kütük, B. (2018). Sosyal Değişme. İçinde Esra Burcu Sağlam, Aslıhan Öğün Boyacıoğlu ve Ayça Gelgeç Bakacak (Ed.), *Sosyoloji*. Ankara: Siyasal Kitabevi: 415-434.

Tatlıcan, Ü. (2018). Materyalist ve İdealist Toplumsal Değişme Anlayışları: Karl Marx ve Max Weber. İçinde Mustafa Altunoğlu (Ed.), *Toplumsal Değişme Kuramları* (ss. 59-97). Anadolu Üniversitesi.

Taylan, H. H. (2009). Türkiye’de köy ailesinde aile içi ilişkiler. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (22), 117-138.

Türkdoğan, O. (2012). Gökalp sosyolojisinde aydın sınıfın yapısı. *İstanbul University Journal of Sociology*, 3(10), 29-38.

Tüzün: (1998/1.b., 1982). İbrahim Yasa. E. Kongar içinde, *Türk Toplum Bilimcileri I* (s. 205-235). İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Wallace, R. A., & Wolf, A. (2004). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. İzmir: Punto Yayınları.
- Yasa, İ. (1955). *Hasanoğlan Köyü'nün İctimai-İktisadi Yapısı*. Ankara: TODAİ Yayınları.
- Yasa, İ. (1959). *Köylerin Sosyolojik Bakımdan İncelenmesinde Bazı Esaslar*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 14(01).
- Yasa, İ. (1959). *Örnek olay Araştırmalarında Gözlem ve Mülakat Metotlarının Önemi*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 14(02).
- Dergisi, 17(02).
- Yasa, İ. (1960). *Sindel Köyü'nün Toplumsal ve Ekonomik Yapısı*. Ankara: TODAİ Yayınları.
- Yasa, İ. (1962). *Ayrı Cinsten Çocuklu Dulların Evlenmeleri*. Ankara Üniversitesi SBF.
- Yasa, İ. (1963). *Bir Köy Araştırmasının Özeti*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 18(02).
- Yasa, İ. (1966). *Ankara'da Gecekondu Aileleri*. Ankara: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yayınları.
- Yasa, İ. (1969). *Yirmibeş Yıl Sonra Hasanoğlan Köyü*. Ankara: AÜSBF Yayınları.
- Yasa, İ. (1970). *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları*. Ankara: TODAİ Yayınları.
- Yasa, İ. (1967). "Gecekondu" Families in Ankara and Some Problems Regarding the City. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 22(04).
- Yasa, İ. (1968). *Basic Problems of Small Municipalities in Turkey: a Case Study*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 23(02).
- Yasa, İ. (1969). *Traditional of Some a Typical Cases Of Marriage in Turkey*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 24(01).
- Yasa, İ. (1970). *Geçiş Halinde Bir Aile Tipolojisi*. Ankara Üniversitesi SBF

Dergisi,25(04).

Yasa. İ. (1971). *L'urbanisation aux Communautés des Bidonvilles D'ankara*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 26(01).

Yasa. İ. (1972). *The "Gecekondu" Family*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 27(03).

Yasa. İ. (1973). *Evlilik ve Geniş Aile Kurumlarının Yazgısı*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 28(01).

Yasa, İ. (1979). *Yurda Dönen İşçiler ve Toplumsal Değişme*. Ankara: TODAİ Yayınları.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*.

Ankara: Seçkin Yayıncılık.

<https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=78097> (Erişim Tarihi: 30.03.2025)

https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/160773/mod_resource/content/1/SOS2%20-%20K%C3%BClt%C3%BCr.pdf (Erişim Tarihi: 31.03.2025)

<https://www.turksam.org/detay-modern-toplumun-donusumu-ve-sosyolojik-yaklasimlar> (Erişim Tarihi: 18.05.2025)

<https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/modernlesme> (Erişim Tarihi: 16.05.2025)

EK-1 ORJİNALLİK FORMU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orjinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
		Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA	Tarih: 23/06/2025
Tez Başlığı: İbrahim Yasa'da Toplumsal Yapı ve Değişme Tez Başlığı (Almanca/Fransızca)*:.....	
Yukarıda başlığı verilen tezin a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 55 sayfalık kısmına ilişkin, 05/12/2024 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orjinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 14 'dir.	
Uygulanan filtrelemeler*:	
1. ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2. ☒ Kaynakça hariç 3. ☐ Alıntılar hariç 4. ☒ Alıntılar dâhil 5. ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç	
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tezin herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.	
Gereğini saygılarımla arz ederim.	
Ezgi Aşkı KAZIL DELİCE	

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Ezgi Aşkı KAZIL DELİCE
	Öğrenci No	N19137459
	Enstitü Anabilim Dalı	Sosyoloji
	Programı	Sosyoloji Tezli Yüksek Lisans

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN

* Tez **Almanca** veya **Fransızca** yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı **Tez Yazım Dilinde** yazılmalıdır.

**Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları İkinci bölüm madde (4)/3'te de belirtildiği üzere: Kaynakça hariç, Alıntılar hariç/dahil, 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 5 words) filtreleme yapılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

TO HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF SOCIOLOGY

Date: 23/06/2025

Thesis Title (In English): Social Structure and Change in (the works of) İbrahim Yasa
According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 5/12/2024 for the total of 55 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled above, the similarity index of my thesis is 14 %.

Filtering options applied**:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. References cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I hereby declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

Kindly submitted for the necessary actions.

Ezgi Aşkı KAZIL DELİCE

Student Information	Name-Surname	Ezgi Aşkı KAZIL DELİCE
	Student Number	N19137459
	Department	Sociology
	Programme	Sociology Master's Programme with Thesis

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN

**As mentioned in the second part [article (4)/3]of the Thesis Dissertation Originality Report's Codes of Practice of Hacettepe University Graduate School of Social Sciences, filtering should be done as following: excluding reference, quotation excluded/included, Match size up to 5 words excluded.

EK-2 ETİK KURUL MUAFİYET FORMU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-09
	FRM-YL-09 Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for Master's Thesis</i>	Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
		Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ	
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA	
Tarih: 5/12/2024	
Tez Başlığı (Türkçe): İbrahim Yasa'da Toplumsal Yapı ve Değişme	
Tez Başlığı (Almanca/Fransızca)*:	
Yukarıda başlığı verilen tez çalışmam:	
1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır. 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne veya ruh sağlığına müdahale içermemektedir. 4. Anket, ölçek (test), mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme gibi teknikler kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen araştırma niteliğinde değildir. 5. Diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri kullanımını (kitap, belge vs.) gerektirmektedir. Ancak bu kullanım, diğer kişi ve kurumların izin verdiği ölçüde Kişisel Bilgilerin Korunması Kanuna riayet edilerek gerçekleştirilecektir.	
Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.	
Gereğini saygılarımla arz ederim.	
Ezgi Aşkım KAZIL DELİCE	

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Ezgi Aşkım KAZIL DELİCE
	Öğrenci No	N19137459
	Enstitü Anabilim Dalı	Sosyoloji
	Programı	Sosyoloji Tezli Yüksek Lisans Programı

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN

* Tez **Almanca** veya **Fransızca** yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı **Tez Yazım Dilinde** yazılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu <i>Form No.</i>	FRM-YL-09
		Yayın Tarihi <i>Date of Pub.</i>	22.11.2023
	FRM-YL-09 Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for Master's Thesis</i>	Revizyon No <i>Rev. No.</i>	02
		Revizyon Tarihi <i>Rev. Date</i>	25.01.2024

HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES DEPARTMENT OF SOCIOLOGY	
Date: 5/12/2024	
Thesis Title (In English): Social Structure and Change in (the works of) İbrahim Yasa	
My thesis work with the title given above:	
Does not perform experimentation on people or animals. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.). Does not involve any interference of the body's integrity. Is not a research conducted with qualitative or quantitative approaches that require data collection from the participants by using techniques such as survey, scale (test), interview, focus group work, observation, experiment, interview. Requires the use of data (books, documents, etc.) obtained from other people and institutions. However, this use will be carried out in accordance with the Personal Information Protection Law to the extent permitted by other persons and institutions.	
I hereby declare that I reviewed the Directives of Ethics Boards of Hacettepe University and in regard to these directives it is not necessary to obtain permission from any Ethics Board in order to carry out my thesis study; I accept all legal responsibilities that may arise in any infringement of the directives and that the information I have given above is correct.	
I respectfully submit this for approval.	
Ezgi Aşkım KAZIL DELİCE	

Student Information	Name-Surname	Ezgi Aşkım KAZIL DELİCE
	Student Number	N19137459
	Department	Sociology
	Programme	Sociology Master's Programme with Thesis

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN